APĂRAREA INTERESELOR POPORULUI ROMÂN

În perioada în care Germania concepea planurile protoimperiale de „cucerire" a României, V. Madgearu desfășura public, alături de N. Iorga, P. Andrei și alți mari intelectuali români (între care intelectualii de stînga, socialiști și comuniști, au o poziție de prim rang), una dintre cele mai strălucite campanii publicistice împotriva omului imperial și a politicii sale economice. Ziarele „Adevărul", „Prezentul", „Facla", „Dreptatea", reviste precum, „Independența economică", manifestările publice prin conferințe în țară și peste hotare (la Oslo, Stressa, Geneva, Paris, Varșovia, Berlin etc.) sînt o mărturie a manifestărilor antihitleriene ale acestui om național care intrase în matricea de personalitate a omului de cultură eroică. V. Madgearu demistifica „planurile" de „formare a unui spațiu mare german în care urmau să fie încadrate economiile țărilor agrare din sud-estul Europei", ceea ce „ar fi totuna cu pierderea independenței lor economice, preludiu al celei politice" (cf., Titu Georgescu, „Intelectualii antifasciști în publicistica românească", Ed. Științifică, Buc., 1967, p. 21—22).

În „Prezentul" din 3 februarie 1936, cînd Hitler încă-și ținea secrete planurile sale imperiale, V. Madgearu publică „Nesocotirea imperativului național" în care scrie : „la grijile noastre economice se adaugă grija cea mai mare : apărarea țării (...). Dorim să nu fie prea tîrziu pentru țară cînd se va fi înțeles că aceste preocupări formează un imperativ național". A fost într-adevăr prea tîrziu. Imperativul imperial al lui Hitler biruise asupra celui național pe care se rezemase Europa Versailles-ului. În 1938, în sala Dalles, sub auspiciile Societății franco-române „Louis Barthou", V. Madgearu va ține conferința „Germania și sud-estul Europei" (care va fi apoi publicată și de revista „Independența Economică") (vezi nr. 4—6, 1938 al revistei). Destinele economice trebuie să fie un răspuns realist-analitic la „conjuncturile" istorice ale unei societăți. Omul național, care fusese cerut de ordinea națională a Europei Versailles-eze, știe că orice viitor este un „prezent care se mistuie" și V. Madgearu zărea încă în 1936 noua conjunctură a lumii și o numea într-un articol din „Prezentul", „Conjunctura de război". Cum trebuie să „răspundă" societatea națională la o asemenea tragică „provocare" a istoriei ? „Conjunctura de război, își învăța Madgearu neamul, implică o economie națională organizată de stat, cu o

Idealul nostru: păstrarea unității naționale

Am spus-o și altădată — o repet și astăzi — generația care ne-a precedat, a avut nobila misiune de a realiza unitatea națională. Generația noastră a răspuns la datoria de a se sacrifica pentru păstrarea ei. (Aplauze prelungite, strigăte de bravo).

Ce este rezistența noastră, a avut prilejul să simtă toată lumea: toți cei cari au văzut elanul patriotic, cu care rezerviștii noștri au alergat în cazărmi, au putut să înțeleagă. Iar acea mișcare, care de pretutindeni se schițează, dela cea mai modestă manifestare, până la cea mai largă, care constă în oferta de contribuție pentru apărarea Țării, este cea mai strălucită dovadă a stării noastre sufletești.

Deunăzi la Ministerul Armatei, un țăran bătrân a ținut cu tot dinadinsul să fie primit sus. Și acolo, deslegându-și o batistă, a scos un bilet vechi de o mie de lei, care probabil reprezenta economiile unei trude de mai mulți ani și timid, întinzând mâna spre birou, cu simplitate, a spus: „Pentru Armată!" (Vii aplauze).

Această manifestare anonimă e un simbol al spiritului de sacrificiu al țăranului român

TARA E PREGATITA

Astăzi, înfrățindu-vă, veniți dvs. muncitorii, să faceți o declarațiune de același fel. Onoare dvs.! In fața acestei manifestațiuni cu sunt în drept să spun: Țara e pregătită sufletește, țara astăzi e unită și cine își închipuie că mai poate reînvia vechile disensiuni, care să micșoreze curajul energia și puterea de luptă a națiunii, se înșală și are gânduri criminale. (Aplauze prelungite).

Mai mult, pot să vă asigur că și pregătirea materială este făcută cu toată grija. Toți cei care au venit în cazărmi să-și complecteze instrucțiunea, să cunoască noul armament, s'au întors acasă înviorați și cu un sentiment de mai mare siguranță. (Vii aplauze).

Fiți încredințați că obolul dvs. va merge realmente acolo unde a fost gândul dvs. In această privință guvernul Majestății Sale, care are ca primă deviză cinstea și corectitudinea desăvârșită va veghea. (Aplauze).

Și acum, încheind puținele mele cuvinte în fața dvs., țin să vă asigur că în ce privește doleanțele dvs. de viitor, întrucât ele se vor rezema pe dreptate întrucât ele se vor manifesta și exprima cu gândul curat și în ordine, vor găsi toată solicitudinea părintească și iubitoare a guvernului Majestății Sale (Aplauze prelungite și îndelung repetate. Ovațiuni).

După ce d. prim ministru și-a încheiat cuvântarea, congresiștii au făcut o entuziastă manifestație pentru M. S. Regele.

Material publicat în „Timpul" din 3 mai 1939

Extrase din presa democratică a vremii reflectind atitudinea antifascistă și antirăzboinică a poporului român

tendință marcată spre autarhie pentru a-și dezvolta ramurile industriale și a fi capabilă să se ferească de înaintarea limesului periferial al noului imperiu, apărîndu-și integritatea teritorială și suveranitatea națională. „Germania s-a simțit strîns legată de economia țărilor din Centrul și Răsăritul Europei", iar planurile de a crea o «mittel-Europa» întinsă „de la Marea Baltică la Marea Neagră" („Prezentul" din 25 dec. 1936), reprezintă tocmai proiectul imperial în mișcarea lui de revizuire a Europei Versailles-eze. Ținta Germaniei lui Hitler era de a transforma țările sud-est europene într-un hinterland agraro-petrolier al noului imperiu de război („Drept urmare a acestei concepții, scrie Madgearu, tot în 1936, deci cu 2 ani înainte de ieșirea la lumină a adevăratului țel al imperiului hitlerian, țările din sud-estul Europei sînt sfătuite să se abțină de la o politică de industrializare mai întinsă"). V. Madgearu va descoperi mecanismul economic al acțiunii de periferizare la care era supusă economia țărilor din sud-est de către economia imperială germană (încă deghizată sub haina unei „economii tranzacționale"). În politica lor comercială Germanii ofereau prețuri favorabile pentru produsele agricole importate din „țările agrare" stimulîndu-le astfel în direcția re-agrarizării și totodată constrîngîndu-le să cumpere la prețuri mari produsele manufacturate ale Germaniei. În felul acesta se crea cercul vicios : țările agricole erau stimulate să-și intensifice producția unilaterală (agricolă) și totodată erau împinse (prin stimulentul prețurilor avantajoase) într-o dependență față de importurile produselor germane manufacturate. Limesul imperial se deplasa astfel prinzînd înăuntru un „nou sosit" și menținîndu-l într-o condiție economică „periferială". În felul acesta „sarcina prețurilor avantajoase, oferite de Germania pentru produsele agricole și materiile prime [ale țărilor din sud-est], o poartă în ultima analiză propriii lor consumatori de fabricate germane" (cf. V. Madgearu, „Conjunctura de război", „Prezentul", 25 dec. 1936). Dialogul este cam acesta :

— Îți ofer prețuri mai bune la produsele tale agricole dar în schimb, tu te obligi să cumperi produse manufacturate de la mine nu de la alt partener (cel englez sau francez, de pildă). Consecințele acceptării „dialogului" le-am văzut : înaintarea economiei tranzacționale germane în sud-est și „periferializarea", ca urmare, a sud-estului. În tot acel interval economiile tranzacționale nord-atlantice prin politica de prețuri și prin strategia economică față de sud-est, se arătau „întoarse cu spatele" lăsînd „cale liberă" Germaniei.

Războiul imperial german este precedat, ne spune V. Madgearu, public, încă în 1936, de un „război economic". Dar Europa apuseană n-avea timp și nici urechi să asculte avertismentele „omului național" al sud-estului. Ba mai mult chiar, practicînd o politică de stil tranzacțional (conciliatoristă) pe seama sud-estului, — culminantă la München ! — va părăsi terenul peste tot pe unde Germania lui Hitler arăta interese. Tot astfel a fost părăsit și sud-estul pînă în 1939 cînd, abia după invadarea Poloniei, Franța și Anglia vor declara război Germaniei. Pînă atunci însă fusese admis întregul joc imperial, cu nenumăratele lui semne evidente ale primejdiei, desfășurat de Hitler, atît în chestiunea Rhinului cît și în cea sudetă.

„Deci cît timp va dura regimul actual în lume, scria V. Madgearu în 1936, țările din sud-estul Europei, se vor afla într-o poziție de constrîngere economică, care nu se poate solda în favoarea lor, cît timp economiile lor naționale nu vor fi organizate în acord cu condițiile noi în care se realizează schimburile economice internaționale. Drept urmare ele sînt ținute să-și organizeze, fiecare în parte, sistemul de comerț exterior pe aceleași baze, prezentîndu-se față de Germania ca un singur cumpărător și vînzător. Numai astfel schimbul de mărfuri cu Germania va lua din ce în ce mai mult caracterul de reciprocitate perfectă, ajungînd a fi în avantajul ambelor părți" (ibidem).

V. Madgearu care activase atît de amplu pentru construirea păcii europene post-versailles-eze, știe că numai în cadre de unitate te poți apăra atît în fața expansiunii economiilor tranzacționale cît și în fața expansiunii economiilor imperiale. De aceea el preconiza o politică comercială comună a sud-estului pentru a se apăra de „periferializarea" treptată în cazul în care aceste țări ar fi acționat separat. Cîtă dreptate avea Madgearu, dacă ne gîndim că prăbușirea Micii Înțelegeri a fost urmarea politicii economice separate a țărilor din Antanta Balcanică. Succesul Italiei și al Germaniei de a sparge pactul Micii Înțelegeri a fost și momentul de prăbușire a ordinii naționale a Europei.

Ajutor umanitar acordat refugiaților polonezi în România (1939)

Diplomaţia la două „etaje" europene. N. Titulescu, ministrul afacerilor străine al României, împreună cu Louis Barthou cu ocazia vizitei acestuia din urmă la Bucureşti (iunie 1934) ● Miniştrii de externe ai României, Franţei, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei : N. Titulescu, Louis Barthou, Edward Beneš, Bogoliub Jevitić după încheierea celei de a V-a sesiuni a Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri (Bucureşti, 18—20 iunie 1934)

ETAJELE EUROPEI POLITICE ŞI CHICHIŢELE DIPLOMAŢIEI

Întreaga diplomaţie germană în chestiunea Rhinului (a „statu-quo-ului pe Rhin") bine exprimată de Memorandumul inaintat de germani francezilor la mijlocul deceniului trei (în care se propunea un „pact" limitat la „puterile interesate de Rhin" şi o metodă de ocolire a Societăţii Naţiunilor) este o bună ilustrare a diplomaţiei la „două etaje" a ţărilor europene. Germania şi Franţa, de o parte, Anglia şi Germania sau Rusia şi Germania, de altă parte, desfăşurau o diplomaţie la etajul marilor puteri în care de multe ori se ignorau sau pur şi simplu se sacrificau toate cîştigurile realizate cu un etaj mai jos de diplomaţia ţărilor mici şi mijlocii. În sensul acesta, Memorandumul german, deşi propune un regim de reglementare a statu-quo-ului pe Rhin, ignora pur şi simplu chestiunea frontierelor orientale ale Germaniei cu Polonia şi Cehoslovacia. Tot astfel diplomaţia relaţiilor germano-sovietice se desfăşoară sub teza utilizării Germaniei într-o politică de izolare a Poloniei, ceea ce iarăşi antrena sacrificarea cîştigurilor realizate de diplomaţia Micii Înţelegeri la etajul de jos al Europei politice. Un bun exemplu de folosire a modelului celor două etaje diplomatice ale Europei ni-l oferă cererea lui I. G. Duca adresată guvernului francez ca în negocierile cu guvernul sovietic să fie inclusă condiţia recunoaşterii de către acesta a statu-quo-ului teritorial al României după primul război mondial. Acelaşi tip de diplomaţie verticală, de la etajul de jos la etajul de sus al diplomaţiei marilor puteri va utiliza şi Titulescu la Londra. Din păcate, poziţia lui Chamberlain, poziţie de stil tranzacţional pur, introduce în strategia diplomaţiei la două etaje prima mare deteriorare a relaţiilor dintre etajele diplomatice cu consecinţe de lungă perspectivă. Răspunsul lui Chamberlain la tentativa Franţei de a regla relaţiile cu Germania într-un context mai larg de garanţii pentru graniţele Europei centrale şi orientale este semnificativ : „Guvernul majestăţii sale nu e dispus să-şi asume alte obligaţii noi". N. Titulescu, criticînd o atare poziţie a Angliei, preciza că, astfel procedînd, Anglia „a descoperit toate graniţele Europei centrale şi orientale prin afirmarea că nu le garantează („Pagini din Jurnal" în Cronica, XVII (1982), nr. 32 (862), 6 august, p. 10. apud I. Ardeleanu şi M. Muşat, „România după Marea Unire", p. 1060).

Atitudinea Angliei este un bun exemplu pentru modul în care marile puteri reduc Europa la interesele şi combinaţiile lor, la ceea ce s-ar

V. Madgearu, ministru de finanțe

putea numi regimul social și politic al economiei tranzacționale. Memorandumul adresat de Germania Franței este un strălucit exemplu de sacrificare diplomatică a interesului țărilor de la etajul de jos al diplomației europene în cadrul jocului diplomatic de la etajul superior. Astfel în nota de Memorandum se insista asupra evitării controlului Societății Națiunilor în zona demilitarizată și nu se menționa nimic în ceea ce privește granița Germaniei cu Polonia și Cehoslovacia. Deci se urmărea o rezolvare între marile puteri a chestiunilor acestora lăsînd atîrnate în gol chestiunile țărilor mici și mijlocii, de vreme ce tratatele ce ar fi fost încheiate n-ar fi prevăzut referiri la toate chestiunile, nu doar la unele.

Europa nu putea înainta în istorie decît unită și este cît se poate de semnificativă străduința diplomației românești de a contribui la conservarea diadei sociometrice a diplomației europene, constituită dintr-o „relație armonică perfectă" (reciprocitate sociometrică) între Franța și Anglia. Chestiunea Rhinului va contribui la degradarea acestei diade sociometrice, după cum aspirația la condiția de „lider sociometric în stea" a Angliei (condiție de arbitru franco-german și de regulator germano-rus) a provocat și ea degradarea cîmpului sociometric al diplomației europene. Noua sociometrie diplomatică promovată de marile puteri intra progresiv în contradicție cu modelul păcii europene sintetizat în concepția Păcii de la Versailles ca și în spiritul Tratatului de la Trianon și al celorlalte tratate. Devine astfel mai vizibil contextul în care s-a inserat destinul din Madgearu. Sociometria diplomatică europeană dezvolta curente noi care se arătau potrivnice modelului de personalitate al omului național. Aceste curente se vor înteți treptat pînă cînd vor duce la marea răsturnare în urma căreia forțele care contribuiseră la armonia Europei vor fi amplu depășite de forțele care contribuiau la dizarmonie europeană. Cîmpul coeziv se transformă într-o structură interior agresivă, în care revizionismul va reprezenta principala direcție de polarizare a angoasei flotante a Europei. Punctul de sus care va sintetiza aceste pulsiuni agresive va fi omul imperial. El va organiza agresivitatea sub expresie de principiu și strategie a istoriei europene. Forțele armoniei și păcii întreținute de omul național vor fi răsturnate de forțele dizarmoniei și războiului întreținute de omul imperial, sub diverse ideologii cu pretenții universaliste.

Neville Chamberlain — unul din creatorii stilului „conciliator" în diplomația post-versailleză ● Chamberlain, prim-ministru al Marii Britanii, semnînd acordul de la München (30 sept. 1939)

„OMUL SENZUALIST" ȘI CRIZA STATULUI ROMÂN

e măsură ce criza lumii europene apăsa organismul tînărului stat național, înlăuntrul acestuia se precipitau experiențele sufletești, politice și ideologice de răspuns la criză. Europa mare părea a fi tranșat criza. O societate civilă nord-atlantică, cuprinsă de o încă obscură abulie politică, arăta toate semnele celebrului sindrom al abandonului istoric, pe care un psiholog postbelic îl va numi „Sindromul cutiei de nisip". Fuseseră inventate pentru „jocul" acestor „copii mari", alături de vechile obiecte ludice, de la vals la foxtrot, unele noi, precum Cancanul politic.

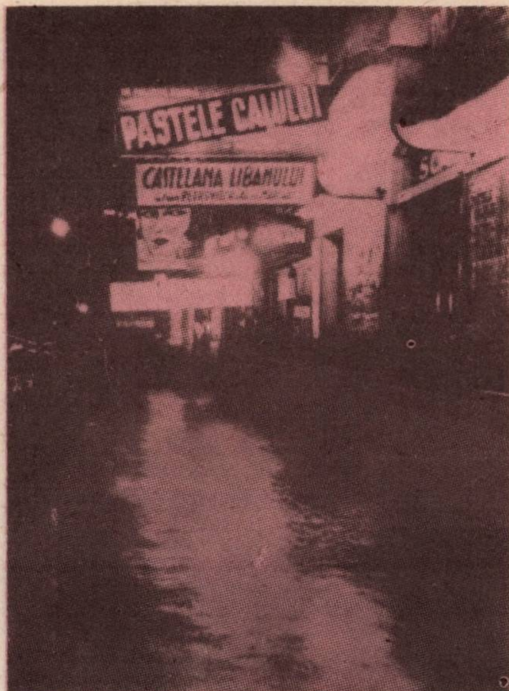
O lume întreagă se pierdea în „curiozități" à la Caragiale. Incidentul uitării de către Chamberlain a umbrelei în fatala călătorie müncheneză făcuse înconjurul lumii. Umorul britanic cucerise înalta societate europeană. Toți se arătau mulțumiți de participarea la jocul politic. Alături de această cutie de nisip în care se abandonase toată înalta societate europeană cuprinsă de un generalizat sindrom de regresiune în joacă (Sand-box syndrom), cîțiva „oameni mari" pregăteau scenariul celui mai cumplit război al omenirii de pînă astăzi : Hitler, Chamberlain, Daladier etc. Asistați și ei de alți actori, mai din umbră, ca într-o sociodramă moreniană, Europa era traversată de un amplu curent senzualist, care va căpăta la vîrful unor societăți europene expresia foamei de „spațiu vital". Sus „Roma plăcerilor, deasupra „împărțitorii de teritorii".

Pe scena statului unitar național al românilor, experiențele sufletești de reacție la sindromul european se vor înălța adeseori în sinteze artistice și teoretice de o mare originalitate europeană. Nicolae Iorga își va cristaliza acum concepția sa de filosofia istoriei și de antropologia omului imperial în celebrele conferințe de la Academia de război, Academia de Studii Comerciale, Universitate (din păcate complet necunoscute cititorului larg astăzi).

Tot acum L. Blaga își va definitiva concepția despre cele trei forme ale cunoașterii și despre omul (intelectul) „ecstatic" în care filosoful din Lancrăm prefigura un răspuns la criză în termenii unei noi sinteze culturale — antropologice a istoriei. Replică națională la teoriile biologiste ale omului și raselor superioare. Omul și popoarele nu s-au născut predestinate alegerii sau condamnării cum susțin aceste teorii. Omul își poate însă modifica formula mentală pe calea culturii, ne spune această teorie a lui Blaga. Prin cultură, nu prin cucerire și exterminare, poate omul să facă saltul de la „intelectul enstatic" la „intelectul ecstatic", de la localism la universalitate.

D. Gusti și școala sa „cuceresc" pe o cale pur culturală geografia teoretică a lumii. Prima știință a noii sinteze istorice a lumii care este națiunea se zămislește în laboratorul acestei școli de la București. Americanul Philipe Mosely străbate oceanul pentru a lega firul New-Deal-ului roosveltian cu acțiunea frontalieră a echipelor regale ale lui Gusti din Șanț sau din alte regiuni rurale chemate spre renaștere istorică. Ștefan Zeletin zărește mișcarea istorică a geografiei mondiale capitaliste care îi apare ca o deplasare de centre concomitent cu revărsări de unde concentrice de la un centru spre un suburbium, spre o „periferie".

C. Rădulescu-Motru constată acumularea unor tendințe sufletești dezagregante în compoziția sufletească a elitelor din „periferie", tendințe pe care le va denumi cu un termen memorabil, „politicianism". Printr-o abilă mînuire a „sociometriei diplomatice" Nicolae Titulescu va continua să dirijeze cel dintîi proces din istoria Europei de asociere a statelor naționale mici și mijlocii într-o diplomație regională integrată: „Mica Înțelegere".

Seara, pe o stradă din București ● Palatul din actualul parc al Libertății, iarna

Blocul „Cartea Românească" ● Calea Victoriei în dreptul Palatului telefoanelor

V. Madgearu va elabora prima doctrină economică europeană în care homo economicus este scos din universalismul abstract al teoriilor clasice căpătînd înfățișarea de „om economic național". Această doctrină este printre cele dintîi care concep un regim de protecție națională a interesului economic. Această armătură teoretică este oarecum decisivă pentru împlinirea noii raționalități istorice, raționalitatea națională. De aceea, tocmai V. Madgearu va fi cel care va purta „războiul teoretic" la vîrf cu doctrina economică a omului imperial.

Cu romanul lui L. Rebreanu literatura europeană dobîndește prima evocare epică a timpului cosmic, care nu primise, pînă la el, decît haina mitului. Timpul țărănesc este o expresie a timpului cosmic și prăbușirile lumii țărănești par a fi adevărate „căderi în istorie". Logica „contradicției deschise" a lui Lupașcu, psihologia consonantistă ca viziune cibernetică generalizată, teoria recesivității a lui Mircea Florian, plastica neobișnuită a captării „esențelor cosmice" a lui Brâncuși etc., etc. (șirul poate fi continuat), sînt tot atîtea repere ale acestei experiențe de renaștere culturală europeană săvîrșită de România în această perioadă de interregn istoric european.

Criza europeană se va resimți însă cu marea sa presiune în cîmpul politic. Rînd pe rînd vor „răspunde" „marii provocări", personalități ca N. Titulescu, V. Madgearu, N. Iorga, A. Călinescu etc., etc. Nicolae Titulescu și V. Madgearu vor desfășura luptele pe arena externă. Nicolae Iorga va deplasa marea înfruntare pe „arena internă". Carol al II-lea va fi punctul suprem al crizei. Toți aceștia nu pot fi înțeleși prin teorii ale alinierii ci prin teorii ale reacției. Toate momentele anterioare celui carlist vor fi momente fie ale unor biruințe mai mari sau mai mici, fie ale unor defensive organice în fața expansiunii paralele a economiei tranzacționale nord-atlantice ori a economiei imperiale central-europene. De aceea judecata acestui moment este extrem de dificilă. Frontul se va rupe între altele și datorită faptului că regele Carol al II-lea era un „om senzualist". În el se precipitau cele două expresii ale senzualismului european : hedonismul (instinctul purei plăceri) și instinctul puterii. Arareori aceste două forțe sufletești puteau fi disciplinate de raționalitate. Pe măsură ce criza europeană se întețea, pe scena României se intensifică atît experimentalismul politic al regelui cît și senzualismul său ca formulă sufletească. În același grad se sapă contradicția de neîmpăcat între rege și Virgil Madgearu, care se va încheia prin domiciliul forțat dictat de acesta pentru Virgil Madgearu. „Exilarea" lui Madgearu la Mănăstirea Bistrița este indicatorul suprem al crizei statului național, care de altfel va și fi manevrat spre expresia străină esenței sale, aceea de stat legionar. Dictatura regală nu poate însă fi socotită de esență fascistă, cum s-a încercat încă din epocă, sub indicații străine. Ea este doar expresia la vîrf a crizei democrațiilor burgheze europene în aria românească și punctul în care regimul național este practic prea slab pentru a se mai putea opune celui german. Faptul că acest lucru se petrece tîrziu în România, comparativ cu alte state din Europa centrală și sud-estică, se datorește în mod decisiv faptului că România a fost scena europeană în care lupta dintre omul național și omul imperial a atins un prag de mare intensitate. Așa se explică de ce România a dat atîtea jertfe de mari intelectuali în acest „război" neobișnuit.

Episodul „exilului" lui Madgearu nu poate fi așadar înțeles corespunzător fără tribulațiile de formulă sufletească și politică ale regelui. „Exilul" va și fi culminația acestor tribulații. Curentul senzualist european, biruitor în forme caricaturale în sufletul lui Carol, va izbi lateral în omul de înaltă forță morală și de raționalitate națională care era Virgil Madgearu.

O ÎNTÎLNIRE DECISIVĂ

onflictul lui Virgil Madgearu cu regele se deschisese de vreme, în iulie 1927. Acest conflict de suprafață a fost haina unei contradicții mai adînci dintre „omul național" și „omul senzualist". „Întrevederea dintre Virgil Madgearu (în iulie 1927 la Paris, n.n) — secretarul general al noului partid ieșit din fuziunea Partidului Național cu cel țărănist — și Carol a fost furtunoasă. Fără menajamente, Virgil Madgearu a pus problema Elena Lupescu" [legată prin fire ascunse cu marele capital anglo-francez, cf. S. Neagoe]. Elena Lupescu se afla la rădăcina intrigilor care vor izvodi viitorul nucleu al camarilei. La vizita lui Madgearu aceasta se afla ascunsă în dosul unui perete fals acoperit de o bibliotecă. „În timpul unei convorbiri a prințului la care ea nu putea fi prezentă asculta netulburată așezată pe un scaun, în dosul bibliotecii (...). V. Madgearu, conform obiceiului său, își alcătuise un dosar al Elenei Lupescu, meticulos ca pentru o interpelare. Poseda tot ce ar fi trebuit să zguduie simțul de demnitate al prințului ; ca un detectiv strînsese o serie de fapte nu prea măgulitoare pentru amant (...). «Alteța voastră, conchidea Madgearu, va trebui să vină singur și această doamnă să nu se mai întoarcă în țară» (...). Cînd Virgil Madgearu a terminat rechizitoriul (...) prințul a făcut această remarcă : «d-na Elena Lupescu nu a avut nici un rol determinant în decembrie 1925. Rog să nu confundați motivele politice cu ceea ce este viața mea particulară». Despărțirea a fost rece" (cf. P. Șeicaru). După întoarcerea lui Carol și proclamarea lui ca rege, acesta n-a uitat niciodată conversația lui cu Virgil Madgearu. Conflictul Madgearu — Carol va culmina cu domiciliul forțat pe care regele îl va impune lui Madgearu, la mănăstirea Bistrița începînd cu februarie 1940.

„REGELE WIEDER ȘI REGINA DUDUIA"

a 31 mai 1932, N. Iorga se îndrepta spre palat. La întrebarea aghiotantului dacă dorește să-l vadă pe rege, Iorga refuză lăsînd doar scrisoarea de demisie a guvernului său (cf. M. Mușat, I. Ardeleanu, op. cit. p. 956). De aici marele înfrînt pornește direct la Vălenii de Munte. Se încheia „experiența «tehnicienilor»" prin «care regele credea a izbîndi să conducă peste partide (ocolind deci modelul „democrațiilor burgheze" atlantice). „Durerea mea, notează M. Manoilescu atunci, era nu că se spulberase vechea legendă a lui Iorga salvator de țară, ci că se consumase politicește mitul unei formule de guvernare în afară de partide și pe deasupra partidelor în care nădăjduise țara și în care visasem și eu." (M. Manoilescu, Memorii, apud, M. Mușat, I. Ardeleanu, cf. op. cit., p. 957).

Eșecul regalității abuzive este punctul de la vîrf al crizei europene a închegărilor sufletești, economice și politice primejduite de o implacabilă dezagregare sub impactul curentului senzualist dominant. Tendințele sufletești ale

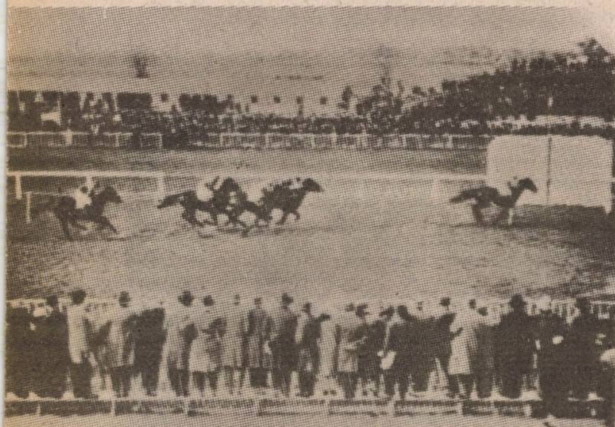

Intr-o cafenea, la Șosea ● „La cîntar"

lui Carol culegeau din plin revărsările curentului senzualist. Regele se lăsa învăluit de agenții spontani ai acestui curent dizolvant : Puiu Dumitrescu, Malaxa, Elena Lupescu, Wieder și alții.

„În ziua de 27 martie s-a întîmplat în camarilă un eveniment care avea să aibă urmări durabile : Malaxa a reușit să se împace cu Puiu

Calea Victoriei, în 1936 ● Hipodromul de la Șosea

Dumitrescu ! (...). Intermediar a fost vărul d-nei Lupescu, Wieder, despre care Nichifor Crainic a scris în „Calendarul" un faimos articol „Regele Wieder și Regina Duduia". Wieder constatînd cu multă perspicacitate că Blank este stors și epuizat de fonduri (...) s-a gîndit să facă legătura cu o sursă inepuizabilă de venituri. Și l-a ales pe Malaxa care a fost astfel introdus în casa d-nei Lupescu, unde au început istoricele partide de poker care aveau să continue pînă la căderea lui Carol" (apud. ibidem, p. 955—956). Un rege cu o asemenea formulă sufletească era normal să poarte spre caricatură și eșec orice formă de guvernare.

„Pînă la sfîrșitul domniei lui, regele Carol a reușit să epuizeze și formula guvernelor de Uniune Națională și corporatismul și dictatura... Iar dacă ar mai fi existat și alte forme de guvern oricît de exotice, pe toate le-ar fi încerçat și pe toate le-ar fi caricaturizat" (M. Manoilescu, apud, op. cit., p. 957).

Pe măsură ce regele se scufunda în baia plăcerilor, țara se scufunda în marea criză care se izbea de frontul de val al forțelor naționale grupate într-o reacție la dramatica conjunctură. Sinteza morală a unor asemenea reacții era, în expresia lor de politică economică, Virgil Madgearu. Deceniul IV este deceniul luptei dintre economia de model național și economia tranzacțională. În acest război îi aflăm pe Iorga, întîi, pe V. Madgearu, pe D. Gusti, pe P. Andrei, pe Armand Călinescu și alții.

PUTINȚA ȘI NE-PUTINȚA OMULUI POLITIC

Regimul politic modelat după imperativele păcii versailleze căpătase expresia lui sintetică în spiritul Constituției de la 1923. Cine apăra Constituția de la 1923 lucra implicit la apărarea spiritului Tratatului de la Versailles. Era în stare omul politic să apere acest spirit numai cu mijloacele politice, pe scena strictă a „jocului" politic ? Scurta guvernare a lui Maniu, care se arătase fidel spiritului Constituției din 1923, ne arată limitele în acțiune ale omului politic pur. Comparativ cu Iuliu Maniu, V. Madgearu va aduce pe scenă altă sinteză sufletească și va lărgi scena jocului politic pînă la transformarea acestuia în război economic propriu-zis. Nici acesta nu va absorbi criza. Războiul cultural cu omul imperial pe care-l desfășura Iorga va încununa mobilizarea forțelor morale noi ale istoriei — cele naționale — contra forțelor reacționare. Dar, în cele din urmă, toate aceste „războaie" vor fi înghițite de valul „conflagrației" militare, cu adevărat distrugătoare, în care economia de piață nord-atlantică se va înfrunta cu economia imperială central-europeană, în forme apocaliptice. Mijloacele pur politice ale lui Maniu de ieșire din criză vizau scopuri limitate. Solicitat de rege să constituie un guvern, el acceptă cu condiția ca „Puiu Dumitrescu și oricare alt funcționar de la curte să fie îndepărtat dacă (...) contrazic politica guvernului ; Carol să-și reia căsătoria cu M.S. Elena, ceea ce însemna alungarea Elenei Lupescu din țară" (p. 968) și deci suprimarea nucleului subversiv care-l întreținea pe Carol încercuit de mediul „curentului senzualist". Limita omului politic se va resimți însă la primul conflict serios dintre Maniu și Mihalache, de o parte, rege și cer-

cul Lupeascăi, de alta. Referindu-se la acest conflict Pamfil Șeicaru scrie : „Gavrilă Marinescu (pricina de la suprafață a declanșării conflictului, n.n. I.B.), prefectul Capitalei, știindu-se ocrotit de rege, și mai ales de Elena Lupescu, se socotea în afară de orice disciplină ierarhică față de ministrul de interne. Petrecăreț, cartofor, paznicul vieții regelui și al țiitoarei lui, Gavrilă Marinescu își îngăduia toate abuzurile ca un Aga din vremea domnului fanariot Caragea (...). Gavrilă Marinescu avea 15 tripouri în capitală, plus la toate aceste întreprinderi era asociat și bătrînul Lupescu (...). Ion Mihalache a pregătit decretul de înlocuire a prefectului Capitalei (...). Gavrilă Marinescu simțindu-se amenințat și temîndu-se că regele l-ar putea sacrifica, a făcut apel la ocrotitoarea lui, Elena Lupescu (...) ; a ieșit triumfător de la Elena Lupescu ; îl asigurase că va pleca ministrul de interne, guvernul chiar, dar el va rămîne atita vreme cit va fi convinsă de devotamentul lui" (apud, M. Mușat și Ion Ardeleanu, în op. cit., p. 972—973).

Regele va refuza să admită cererea lui Mihalache astfel că nesemnînd proiectul de decret privind demiterea prefectului, regele a provocat implicit cererea de demisie din guvern a lui Mihalache. Cercul „curentului senzualist" de la curte ieșea biruitor asupra forțelor de agregare politică pe care le iscase Maniu. Omul politic se vădea ne-în-stare și ne-în-destulător pentru o asemenea luptă.

Formula sufletească cerută de o atare luptă trebuie să aibă un alt aluat. Insuficiența economiei psihice puse în joc de Maniu este remarcată la vremea aceea de Pamfil Șeicaru : „Cine l-ar fi putut împiedica (pe Maniu) să înceapă un turneu de conferințe, denunțînd pericolul pe care îl reprezenta și pentru monarhie și pentru țară influența nefastă a Elenei Lupescu asupra regelui ? Cine l-ar fi putut împiedica să convoace pe corespondenții presei străine și să le expună motivele reale ale demisiei lui ? Ce risca ? Nimic. O asemenea acțiune ar fi mobilizat conștiința morală a țării, iar regele ar fi fost obligat să aleagă între tron și țiitoare, adică sau o expedia pe Elena Lupescu sau pleca în tovărășia ei. De ce nu a depășit acele declarații publicate de „Curentul" care constituiau, așa cum toată lumea a crezut, o simplă introducere la o mare, mîntuitoare (s.n.) acțiune de încadrare morală a regelui ?" (apud, ibidem, p. 976).

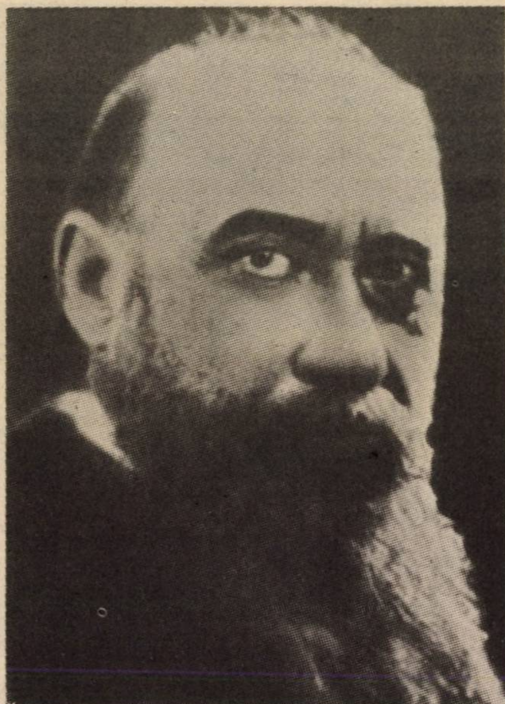
Iată dar cîtă putere și cîtă ne-putință în același om. Puterea emana de la instituțiile pe care le avea în mînă, putința ar fi emanat de la formula lui morală. Nu același lucru se va putea spune despre Virgil Madgearu.

De îndată ce a dobîndit putere, Virgil Madgearu s-a arătat a fi și puternic. A condus în acest deceniu, din 1929 la 1940, un război politic, apoi unul economic. Amîndouă de tip burghez, dar susținute de un specialist de seamă care era interesat, peste interesele de clasă, de partid sau de poziție, de patria întreagă, de destinul ei istoric. El nu se va lăsa absorbit nici de poziția lui, nici de interesul de partid, nici de un simplu interes de clasă. În jocul istoriei România era somată să intre cu miza interesului său întreg, interesul național. Virgil Madgearu va înțelege exact acest lucru și va fi neîndurător cu sine pînă la sacrificiu. Așa cum o va face și N. Iorga și atîția alții dintre acești mari oameni ai Europei răpuși la datorie.

La periferia Capitalei ● Sănii în fața Ministerului afacerilor străine

2'0 Neamul Românesc pentru Popor

ani, rătăcirea din urmă să nu fie mai rea decât cea d'intâiu.

Dar mai ales să nu ne potrivim sufletelor ticăloase care cu vorbe de ispită caută să ne învrăjbească între noi.

N. IORGA.

358 Neamul Românesc pentru Popor

poate să fie viteji, dar păcat că întrebuinţează vitejia lor ca să calce legile şi să zguduie temeliile patriei lor.

Nebunii se pot duce după dânşii. Omul cuminte însă nu poate decât să se dea înlături înaintea cui, negăsind nimic în minte, caută să învingă numai prin pumn şi prin revolver!

N. IORGA.

ÎNTRE AUTOCRAŢIE ŞI DICTATURĂ FASCISTĂ

Peisajul politic al României ne arată o tensiune niciodată tranşată în tot intervalul deceniului 4. Forţele care acţionau spre un permanent proces de difuziune a puterii (între indivizi, grupuri, partide, organizaţii etc.) se loveau de tentativa unor forţe care acţionau în direcţie opusă, către concentrarea puterii în mîna cîtorva orientînd astfel democraţia burgheză spre oligarhie şi, in extremis, spre autocraţie, spre dictatură. Criteriul fundamental după care delimităm între o autocraţie naţională şi o dictatură fascistă este prezenţa sau absenţa regimului naţional al puterii. Cînd puterea este exercitată pentru apărarea interesului naţional atunci avem o autocraţie naţională. Cînd puterea este exercitată în direcţia expansionistă (cucerirea unor teritorii străine) şi împotriva sau prin sacrificarea interesului naţional avem de-a face cu transformarea autocraţiei într-o dictatură fascistă. Autocraţia autoritariană se transformă în stat totalitar în care sînt controlate nu doar vieţile cetăţenilor dar, virtual, toate aspectele vieţii intime, sentimentele, gîndirea, familia, comunicarea de masă, toate instituţiile sociale etc. Concepţia autoritariană a statului de dictatură fascistă n-a fost împărtăşită decît în practica politică şi de guvernare legionară. Erau două curente ideologico-sufleteşti străine de esenţa omului naţional : curentul senzualist şi curentul autoritarian fascist (imperial). Unul venea dinspre Apus, celălalt venea dinspre forţele imperiale care fuseseră declanşate în mai multe state europene de către tendinţele către Revizuirea Păcii versailleze, a ordinii instalate de Tratatul de la Trianon şi alte tratate pe care se înălţase edificiul Păcii europene după primul război mondial. De aceea am putut susţine că aceste două tipare sufleteşti trezite de cele două curente (senzualist şi autoritarian-imperial) erau străine de organismul societăţii şi statului român. Poporul român nu era interesat în prăbuşirea Păcii atlantice şi toţi oamenii săi reprezentativi, de la lideri politici şi pînă la înalta intelectualitate, pentru a nu mai vorbi de popor, luptaseră şi participaseră direct pe scena europeană la clădirea aşezămintelor Păcii atlantice postversailleze. Ei se angajaseră integral — sufleteşte şi mental — în acest proces, alături de toate forţele înaintate ale Europei. Tiparul lor era ferm naţional, opus oricărei tendinţe de abandonare în faţa forţelor dezagregante (cum erau cele ale curentului senzualist) ca şi în faţa forţelor neoimperiale ale Revizionismului european (în cîmpul cărora s-au şi forjat modelul şi ideologiile omului imperial în tot cursul intervalului interbelic). Aşa se explică faptul că imediat după prăbuşirea regimului de stat naţional (după criza declanşată de instalarea autocraţiei carliste) se declanşează şi prăbuşirea suprastructurii de protecţie a marilor patrioţi români.

Forţa sufletească mobilizată de acest tipar de mentalitate în personalităţile exemplare ale culturii patriotice româneşti nu va ceda însă nici după prăbuşirea acestei suprastructuri de protecţie a statului. Ei vor prelua lupta pe cont propriu după modelul „culturilor eroice" şi astfel vor fi expuşi primejdiei asasinatului fascist. Este creată scena asasinatelor de mari patrioţi ai statelor mici.

Propagandă electorală. Pe unul din afișe se zărește chipul lui Virgil Madgearu

„NOII FANARIOȚI" ÎN RĂZBOIUL ECONOMIC EUROPEAN

După ce tentativa de a o scoate pe Elena Lupescu din „umbra alcovului" eșuează fără să dea peste cap această stranie „organizare de iatac" ce-l făcuse prizonier pe rege, războiul își deplasează centrul strategic de pe scena politică pe cea economică.

Partidul Național Țărănesc își începuse guvernarea sub ideea unei „păci" economice dintre economia de sistem național a României și economia tranzacțională a capitalurilor apusene. Politica „porților deschise", în care crezuse și Madgearu, era expresia acestei idei a „păcii" economice cu Apusul. Principiul „egalității de tratament a capitalurilor străine cu cele românești" avea și avantajul secund de a lovi în marea burghezie liberală. In urma împrumutului contractat de Casa Autonomă a Monopolurilor (CAM) la o dobîndă de 8,98 la sută, „guvernul a acceptat cererea capitaliștilor de a numi un consilier tehnic străin pe lîngă BNR (Banca Națională a României) care timp de 3 ani să colaboreze la acțiunea de stabilizare monetară (...) Era pentru prima dată de la întemeierea sa, în 1880, cînd BNR — concepută ca o citadelă a capitalismului autohton — avea în conducerea sa un reprezentant al capitalului financiar străin". (I. Scurtu, „Din viața politică a României, (1926—1947), E.S.F. Buc. 1983, pe 121—122). Toate celelalte împrumuturi făcute cu trustul american Morgan, cu Banca Franței etc., prin concesiunile implicate și prin consecințele economice au dus la înstrăinarea unei „părți a capitalului național, pe care cu atîta trudă generațiile anterioare l-au acumulat" (D. N. Lupu, După concesia telefoanelor în „Aurora", IX, nr. 10.3 iulie, 1930, citat de I. Scurtu în op. cit., p. 124). Era prima victorie masivă a economiei tranzacționale absorbante asupra celei naționale, ceea ce va duce la escaladarea războiului economic pe o nouă treaptă.

Învăluită de o „datorie publică" în creștere, România, prin guvernul țărănist, „s-a adresat Societății Națiunilor ca să-i ceară ajutor tehnic și experți financiari". „Sub un regim de experți — scrie M. Manoilescu — fără a fi agreatul străinătății, care era pusă în situație legală și contractuală de a face toate mizeriile din lume miniștrilor români, care nu i-ar fi fost plăcut. Umilirea noastră nu se oprea aici". (...) (apud, M. Mușat și I. Ardeleanu, p. 977). Acest război ne împingea spre un nou tribuit plătit „Sublimei Porți geneveze și pariziene". Cîștigînd războiul economic temporar, economia tranzacțională va domina, prin reprezentanții săi, precum experții Rist și Auboin, și viața politică. Aceștia se simțeau mai apropiați de capitalurile engleze și olandeze decît de interesul românesc pe care, ca experți, trebuiau să-l servească. Raportul întocmit de cei doi nu va ajunge la guvernul român cum era firesc, ci la cel francez, „care-l va semnala englezilor și olandezilor" (apud M.M., I.A., p. 956). Interesul

4 pagini

Dreptatea

2 lei

Contractul redevențelor

MOMENTE

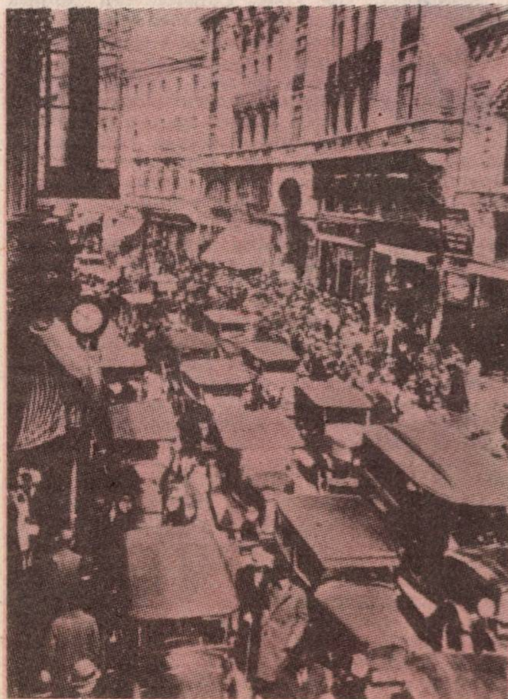
Articol al lui Virgil Madgearu apărut în „Dreptatea" din 12 mai 1936

Nicolae Iorga împreună cu Elena Văcărescu

economiei tranzacționale lucra prin cei doi agenți contra interesului economiei românești. Tratativele duse cu Societatea Națiunilor va conduce la ideea regimului de control dirijat de experți, ceea ce reprezenta o biruință extremă a intervenției externe. În „Lumea nouă" apărea un articol semnat de un prestigios economist și intitulat, în spirit eminescian : „Noii fanarioți : experții". Lothar Rădăceanu, deconspira și el acest „regim al experților" : „În România, în diverse partide, se găsesc destule capacități, destui oameni pregătiți, care să cunoască în cele mai mici amănunte problemele reale ale națiunii, pentru ca să ne putem lipsi de colaborarea tehnică și consultația tehnicienilor, a concepției capitaliste pure, care se profesează la Geneva (...). Acordul a pecetluit, în mod oficial, dependența economică a burgheziei române față de ordinele, față de concepțiile, față de interesele burgheziei internaționale" (DAD, nr. 90, ședința din 12 aprilie 1933, p. 4320, apud. , M.M., I.A. op. cit., p. 979). Tot acum Consiliul de Miniștri va suspenda plata datoriilor externe „pînă cînd statele creditoare vor da posibilitatea, prin ușurarea relațiilor comerciale, de a se procura devize pentru efectuarea transferului" („Dreptatea" din 16 aug. 1933, apud, ibidem). Practic „Planul de la Geneva" nu s-a aplicat niciodată. La reacția „creditorilor" o delegație guvernamentală s-a deplasat la Paris, dar creditorii refuzînd să accepte reducerea cuponului datoriei publice, Virgil Madgearu va cere delegației „să revină în țară" (M.M., I.A. p. 980). Războiul cu economia tranzacțională, condus de Madgearu, atinge punctul culminant. După ce încercase o „pace" economică cu aceasta, V. Madgearu va fi nevoit să accepte deschiderea conflictului. Se trece astfel de la „deschiderea porților" la „închiderea" lor prinzînd înăuntru capitaluri, dar și imense datorii. V. Madgearu va întocmi un „Memorandum în care analiza pe larg situația economică a României conchizînd că se impune o reducere a datoriei publice externe la capacitatea de plată a țării" (cf. V. Madgearu „La capacité de paiement et la dette publique de la Roumanie. Memorandum", Buc. 1933 cf. și M. Mușat, și I. Ardeleanu, op. cit. p. 980).

La răul intern se adaugă acum unul din afară. Pacea economică pe care încercase Madgearu s-o clădească în relațiile cu economia tranzacțională se dovedise iluzorie. Fără stîlp interior în monarhie și fără contrafortul esențial al economiei tranzacționale nord-atlantice, sistemul național românesc rezemat pe oamenii săi (între care Virgil Madgearu) se află, acum, singur complet și fără nici o protecție în fața celeilalte mari primejdii : a celei imperiale. Înainte de a-l zări pe Virgil Madgearu în acest război să fixăm mai bine aportul și strădania sa în realizarea „păcii" economice cu Europa nord-atlantică. Eșuînd în această acțiune dar păstrîndu-se ferm pe baze naționale, V. Madgearu va pierde automat și protecția care i-ar fi putut veni dintr-acolo. Destinul său devine astfel pilduitor pentru un întreg neam care se afla singur, într-un veac tragic, în fața tuturor „răutăților", cum s-ar exprima cronicarul.

Circulație sufocantă pe Calea Victoriei

TRAȘI LA SORȚI...

ricine încearcă să înăbușe libertatea științei păcătuiește în contra culturii umane în general, întîrzie dezvoltarea civilizației" (P. Andrei, „Sociologie generală").

N. Iorga, Virgil Madgearu, P. Andrei, au fost, fiecare, oameni de „știință eroică" în România și în context european. Asasinarea lor ni-i arată pe făptuitori în postura de criminali ai culturii, de agenți care au curmat libertatea științei așezîndu-se „în contra culturii umane în general" și întîrziind astfel „dezvoltarea civilizației". Aceste asasinate ne arată o altă față a regimului „statelor polițienești", aceea de a acționa pentru destrămarea organismului culturilor naționale. Reprimînd agentul aparatului cultural, statul polițienesc a văduvit statul național de funcțiile vitale ale unui atare aparat într-o vreme de crize și mari primejdii pentru neamul românesc. În al doilea rînd, statul polițienesc își arată calitatea sa de aparat imperial delegat prin faptul că a suprimat instituții etnoculturale care se dezvoltaseră în spiritul Păcii Versailleze și astfel au rupt centura prin care statul național se „legase" de ordinea europeană a națiunilor suverane, lăsîndu-l să se prăbușească în ordinea neoimperială a „spațiului vital" german. Deși generalul Antonescu a suprimat aparatul legionar, pivot al suprastructurii neoimperiale germane înlăuntrul societății naționale, el însuși nu se putea sustrage concepției organice a „statului polițienesc". „Eu sînt pentru regimul intern al statului național totalitar", scria Antonescu unui șef de partid în 22 iunie 1941. Precizîndu-și concepția într-una dintre întrevederile cu Hitler, Antonescu declara :

„Eu nu sînt decît un soldat. Astfel fiind, eu pot crede în reorganizare, dar niciodată în revoluție (...). Pentru mine singurul lucru indispensabil pentru viața unui popor este instrumentul care garantează ordinea, siguranța, liniștea.

— Este definiția statului polițist (s.n.), sintetizase Hitler, în manieră „altera" concepția antonesciană.

— Dacă voiți, a replicat Antonescu, dar poliția și armata trebuie să fie suficient de tari pentru a impune prin orice mijloc ordinea, care este un minim indispensabil pentru munca unui popor" („Memorial Antonesco...", p. 74—75).

Trei dintre oamenii politici care au căzut victimă atrocităților legionare : V. Madgearu, N. Iorga și A. Călinescu

Aspecte de la demonstrațiile antifasciste din mai 1936 de la București

Referindu-se în cartea sa Regimul politic... la regimul terorii instalat de aparatul legionar, Al. Simion precizează, dezvăluind semnificația raportului dintre Antonescu și gardiști : „Apărarea vieții acestora (înalților demnitari arestați de poliția legionară) și în general păstrarea ordinei nu constituiau însă deloc o treabă ușoară atîta vreme cît autorității organelor de stat i se substituie din ce în ce mai mult autoritatea diferitelor organisme ale Gărzii de fier". Din această caracterizare a lui Al. Simion reiese clar esența „statului național legionar" ca și semnificația procesului de acaparare violentă a carcasei statului român de către agentul legionar. Tot Al. Simion face, în aceeași carte, o precizare expresă, deosebit de semnificativă : „În cadrul guvernului constituit la 14/15 septembrie, cu circa două luni înaintea cumplitului asasinat la care ne referim, existau două grupări : una antonesciană, din care făceau parte președintele Consiliului de Miniștri și miniștrii nelegionari, și alta gardistă". Din nefericire însă dictatura antonesciană avea o concepție păgubitoare privind apărarea intereselor istorice ale poporului român, concepția din care făcea parte calea „hitlerizării țării" chiar dacă această cale era socotită urmarea unei stări de „necesitate" istorică.

Adevăratul „stat polițienesc neoimperial" ni se dezvăluie din concepția și practica legionar-gardistă. Întreaga guvernare gardistă în cadrul „statului național legionar" a fost un neîncheiat proces de transferare violentă a instituțiilor statului național în serviciul ideii imperialiste. Or, tocmai acest proces se izbise, la vîrf, de înalta intelectualitate, de conștiințele înaintate. Datorită acestui conflict între două idei — ideea imperială și ideea patriotică — una totalitară, cealaltă democratică — și totodată între două curente europene care susțineau aceste idei — curentul ordinii naționale democratice izvodit în cîmpul Păcii versailleze și curentul ordinii imperiale revizioniste, urmau să fie suprimați toți intelectualii care croiseră modelul democrațiilor naționale. La baza asasinatelor de la Jilava, Strejnicu și Snagov, asasinate care fuseseră comise în cele trei regiuni ale spațiului — în fortul Jilava (regiunea de sus a spațiului), în beciurile Prefecturii Poliției Capitalei și pe drumurile Snagovului și ale Strejnicului (in intermundiu), se așează acest conflict ireductibil între cele două curente istorice ale Europei. Fronturile de val al celor două curente se vor izbi în România, ca de atîtea ori în istorie, astfel încît asasinatele acestea au un înțeles general european nu doar unul local.

Criza Europei atinge climaxul în această arie a sa conferind geografiei politice românești semnificația unei plăci turnante europene. Pieirea tragică a atîtor mari intelectuali ai culturii naționale românești reprezintă, într-o mare măsură, și urmarea mișcării fatale a acestei plăci turnante. Presiunea celor două falii politice ale geografiei europene și-au arătat toată fatala tragedie în destinul acestor oameni exemplari ai culturii europene de expresie națională românească. Prin tragicul lor sfîrșit acest „pămînt de cumpănă" al Europei s-a arătat din nou pregătit să răspundă cererii de sacrificiu în numele valorilor umanismului european : Nicolae Iorga, Virgil Madgearu, Petre Andrei.

DUALISMUL PUTERII ȘI REBELIUNEA LEGIONARĂ

ascismul este un regim totalitar care se bazează pe un aparat demagogic, pe violență, rasism, exterminare fizică a adversarilor politici. Regimurile fasciste se instalează la putere în 1920 în Ungaria, în 1922 în Italia, în 1923 în Bulgaria și în 1933 în Germania. Vor trece încă 10 ani pînă cînd, în 1940 abia, în România se va instala așa-numitul „stat național legionar". Practic în istoria României putem vorbi de un scurt interregn legionar, din septembrie 1940 pînă în ianuarie 1941. (de la 6 septembrie 1940 — 23 ianuarie 1941), deci un interval de 3 luni și jumătate, după care regimul gardist a fost reprimat de către aparatul de stat antonescian. În tot acest interval avem de-a face cu un dualism politic intern, pe care-l poate explica teoria modurilor politice dominante elaborată de N. Iorga pentru alte situații istorice.

Faptul că regimul gardist a fost suprimat nu poate fi înțeles decît prin dualismul puterii,

prin păstrarea aparatului de stat în afară și într-o autonomie deplină față de regimul Gărzii. Garda este un caz tipic de aparat politic suprapus de către o suprastructură imperială, ce-ar fi urmat să generalizeze ordinea imperială hitleriană în România începînd cu suprastructura. Garda ne apare astfel ca o „instituție politică pivot" a ordinii imperiale în arena unei societăți naționale. Rostul acestei instituții este de a deschide procesul de cucerire imperială de sus în jos, a aparatului politic, economic, social și cultural național. Pentru ca procesul să izbîndească este necesară reprimarea agentului care poate contribui la refacerea aparatului național. Acesta este, în primul rînd, un agent cultural-politic atașat de principiile vechii ordini (ordinea națională, în cazul nostru). Nazismul german viza înfăptuirea unei ordini de dominație germană mondială (esența oricărui imperialism). În 1932 Hitler declara: «Nu vom ajunge niciodată la dominație mondială dacă nu avem în centrul sferei noastre de încredere un nucleu de putere solid, dur ca oțelul. Un nucleu de optzeci sau o sută de milioane de germani, formînd o unitate compactă care (...) ne va da odată pentru totdeauna, o superioritate decisivă asupra tuturor popoarelor europene. Acestui nucleu aparțin Austria, Boemia și Moravia, ca și regiunile occidentale ale Poloniei pînă la anumite frontiere strategice naturale. Trebuie să integrăm aici, de asemenea, și statele baltice (...). Cînd noi vom dori să creăm marele Reich german, în toată amploarea sa, vom avea datoria de a elimina aceste popoare (...). Îi vom transplanta pe cehi și pe alți slavi din aceste regiuni în Siberia sau în teritoriile Volhiniei. Le vom asigura „rezervații" în noile state confederale Reichului...» (cf. H. Rauschning, „Hitler m'a dit. Confidence du Führer sur son plan de conquête du monde", Paris, 1939, p. 56—57).

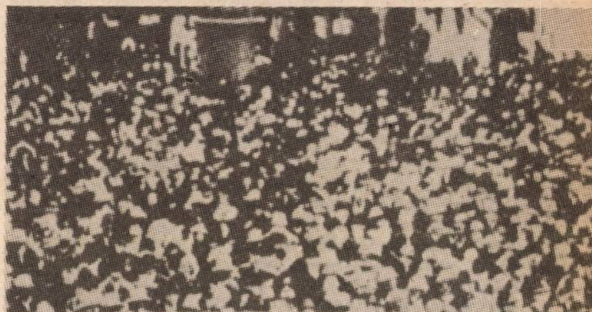
„Noua Europă" urma să fie Europa „imperiului german" în care „toată lumea să lucreze pentru Germania" (Ibidem, p. 145—146). Cucerirea militară e precedată de o conquistă politică. Teoria lui N. Iorga a „modurilor politice dominante" ne ajută să înțelegem acest proces. Un mod politic, ne spune această teorie, poate fi impus prin implantarea, în arena unei societăți, a unei „instituții (elite) politice pivot" (un partid) care ar urma să declanșeze procesul de conquistă politică a aparatului național (aparatul politic, cultural, economic, social organic dezvoltat de către forțele societății naționale). Acesta este „războiul politic" susținut prin pîrghii externe. Această instituție-pivot se poate generaliza în corpul statului devenind o suprastructură delegată. Pentru cîștigarea „războiului politic" o atare suprastructură delegată folosește inclusiv mijloacele exterminării adversarilor.

Nu este cazul să dezvoltăm aici mai pe larg această teorie, dar trebuie spus că slăbiciunea acestui fenomen istoric de cucerire imperială stă în faptul că, mai devreme ori mai tîrziu, cînd conjunctura istoriei mondiale este favorabilă, conquista este urmată de o reconquistă. Este actul al II-lea în care societatea națională, prin cultura ei, va recuceri (reconquista) definitiv pe „vremelnicii ei cuceritori".

Istoricește vorbind, această succesiune conquistă — reconquistă este legea oricăror societăți cucerite de imperii. Dar să prezentăm pe scurt numai cîteva elemente ale conquistei legionare aducînd astfel argumente speciale pentru teza dualismului puterii în România în tot intervalul legionar. Interregnul gardist este caracterizat prin eforturile disperate ale regimului gardist de a cuceri societatea, cultura și

Manifestație antifascistă la București (1 Mai 1939) ● Manifestație la Cluj împotriva Diktatului de la Viena

aparatul de stat. Peste tot însă tentativa conquistei legionare va eșua. În tot timpul dictaturii carliste (care nu trebuie, în nici un caz, asimilată dictaturilor fasciste — între altele pentru că îi lipsea mesianismul universalist imperial al regimurilor fasciste și îi erau străine o seamă din trăsăturile esențiale ale regimurilor fasciste: rasism, ideea exterminării adversarului, ideea conquistei politice a societății etc.), „Garda și cadrele ei libere" nu au condus „lupte economice, fie ale muncitorimii, fie ale țărănimii (...). Frămîntările sociale și politice din tot timpul dictaturii au rămas străine mișcării legionare (...). Marii înfăptuitori sociali, așa cum îi doriseră masele, se dovedeau niște oameni dezarmați, slabi, nevolnici, care cel mult se încurcau în fraze mistice și proslăvitoare ale morții mîntuitoare..." (Lucrețiu Pătrășcanu, „Sub trei dictaturi...", p. 182—183). Dacă aparatul demagogic era foarte bine pus la punct (așa cum reiese din seria de ceremonii și procesiuni mortuare, „o nesfîrșită suită de deshumări și reînhumări, însoțite de parastase, pentru pomenirea morților, înălțări de troițe și alte monumente etc., etc". (Al. Simion, Regimul politic, p. 71), în schimb conquista politică era extrem de slabă. Principalele pîrghii ale aparatului de stat rămîn în afara mișcării legionare și ale regimului gardist.

1. Lupta de integrare a muncitorimii în „statul totalitar" eșuează căci „conducerea legionară voia, în adevăr, să capteze muncitorimea, dar

nu întărind-o în elementele ei de clasă, ci dimpotrivă, anihilîndu-i toate forțele vii și înglobînd-o în propriile ei organizații și propriului ei stat" (L. Pătrășcanu, „Sub trei dictaturi", p. 254). Pătrășcanu a sesizat așadar una dintre principalele dimensiuni ale conquistei legionare: încercarea de cucerire politică a clasei muncitoare, care constă în integrarea acesteia în organizațiile proprii ale mișcării legionare și în „statul legionar totalitar". Aceasta este dimensiunea esențială a conquistei politice: anihilarea organizațiilor specifice (ordinea specifică) ale unei societăți și integrarea omogenizatoare a tuturor segmentelor și claselor societății în organizațiile politice elaborate de sus în jos de către elita fascistă.

2. Intr-un raport al Comisariatului de poliție Reșița, înaintat Ministerului de interne, se constată în esența sa procesul conquistei politice a clasei muncitoare: „noul regim legionar a contribuit într-o măsură destul de însemnată la îngrijorarea muncitorilor și mai ales a conducătorilor lor prin preconizarea de către stat de a-și însuși rezolvarea problemei muncitorești, cît și a tendinței de înglobare a muncitorilor români în mișcarea legionară, iar a germanilor în rîndul asociației germane Wolksgemeinschaft, fapt care nu le convine" (apud, Al. Simion, op. cit., p. 79). În însuși faptul înaintării acestui raport ne dăm seama că unul dintre elementele de bază ale aparatului de stat era și el în afara regimului gardist și anume Ministerul de interne, poliția. Aceasta deja ne indică un prim aspect al dualismului puterii. Ordinea legionară așadar nu cuprinsese nici muncitorimea, nici țărănimea, nici aparatul polițienesc.

3. Ca urmare, Legiunea își va forma propria ei poliție. Se formează, într-adevăr, la inițiativa lui Horia Sima un corp auxiliar de poliției — „poliția legionară" — care avea sediul separat față de poliția de stat și o rețea distinctă de agenți. Această poliție legionară va fi responsabilă de marile asasinate de la Jilava, Strejnicu și Snagov in care au fost uciși N. Iorga și V. Madgearu.

4. Eșecul rebeliunii legionare este zdrobitor în raport cu armata („Garda fusese repudiată în rîndul corpului ofițeresc pentru spiritul ei de dezordine, anarhie și crimă, precum și pentru faptul că se dovedise a fi agentură hitleristă în România" (A. Simion, Regimul politic, p. 94). Antonescu luase „măsuri drastice pentru a curma orice infiltrare a spiritului legionar în rîndul militarilor" (ibidem, p. 95).

5. Conquista legionară se desfășoară în aparatul economic în forme violente, luînd înfățișarea unui regim al abuzului (în cele 5 luni ale interregnului gardist, s-au înregistrat: „1 162 însușiri de bunuri prin vînzări forțate, 1 081 confiscări de bunuri, 260 ocupări forțate de imobile comise de membrii ai Legiunii (...) și-au însușit numai în provincie, bunuri în valoare de 1 018 624 911 lei pentru care au plătit numai 52 176 763 lei, adică 5,21 la sută din valoarea reală, apud A. Simion, p. 82). De multe ori aceste bunuri erau însușite de la evrei prin acțiuni programatice.

6. Un singur aspect îl mai precizăm. Segmentul care a rezistat cel mai puternic ofensivei legionare a fost intelectualitatea conștientă de datoria ei față de popor, față de societatea românească.

Anul al XXI-lea. Nr. 18. 16 Septembre 1935.

NEAMUL ROMÂNESC PENTRU POPOR

Fundator: N. IORGA

Apare la 1-iu și 16 ale fiecării luni.
Abonamentul se plătește pe un an: 100 de lei. Studenții și elevii plătesc 60 de lei. Societățile plătesc 200 de lei.

Primejdie de războiu

De câteva luni de zile s'a instăpânit in Germania invinsă un om al cărui gând merge până la aceia că ar da foc lumii doar ar ajunge ai lui unde au fost până la infrângerea pe care ei singuri și-au căutat-o.

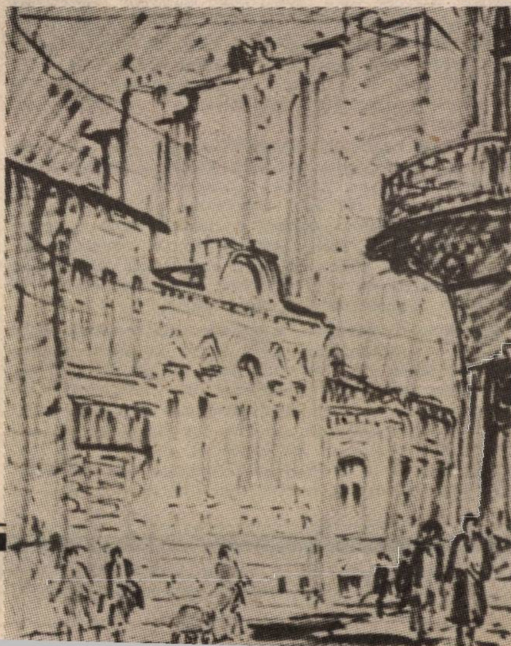
Hitler a strâns zeci de mii de oameni gata să apuce armele ca să li spuie că vremea neamului lor a venit din nou și să li arăte că sânt acuma în stare să-și iea inapoi ținuturile pierdute.

Aceasta e o mare primejdie pentru acei cari, ca noi, cu grele jertfe au ajuns la dreptatea lor.

La orice lucru rău ne putem aștepta, și cât de degrabă.

De aceia trebuie să ne ținem gata pentru ca, aducându-ni aminte de suferințile noastre de acum cincisprezece

Articol-program al lui N. Iorga din „Neamul Românesc"

4 pagini

Dreptatea

2 lei

Acțiunea Germaniei

Panamaua Cagero, în lumină

MOMENTE

Unde ne sunt patrioții?

Facsimil după ziarul „Dreptatea"

CAUZELE ASASINATULUI : DENUNȚAREA INTERESELOR FASCISMULUI GERMAN

el ce va citi ziarul Dreptatea, din 5 mai 1936 va avea fotografia unei zile național-țărăniste, zărindu-l în prim plan pe V. Madgearu, ținîndu-și cuvîntarea la Congresul P.N.Ț., al organizației de Ilfov, în care lupta lui V. Madgearu cu ideea și cu interesele imperiale atinge culminația.

Expozeul lui Virgil Madgearu poartă titlul generic : „Guvernul și mișcarea de dreapta". La congresul organizației național-țărănești de Ilfov vorbește Virgil Madgearu. În cuvintele lui se adună ecoul luptelor naționale ale României din acel deceniu. Luptele cu două mari curente de expansiune : curentul economiilor tranzacționale apusene și curentul expansiunii politice a ideii imperiale. Îl zărim astfel pe Virgil Madgearu în postura de strateg al acestui război împotriva îngenuncherii României de către fascismul german.

MUȘAMAUA NAȚIONALĂ...

ar oare cu devizele țării nu s-au făcut toate fraudele inimaginabile ? Guvernul a încercat să arunce mușamaua limitînd totdeauna sancțiunile la cîțiva dintre escrocii prinși (...). Așa a fost consorțiul lui Vasilescu-Cantalup, consorțiul lui Grosz-Cagero (...) dar toți aceia care au traficat, prin influența lor (...) n-au fost nici urmăriți, nici sancționați pentru că aceștia fac parte din majoritățile parlamentare ale partidului liberal. Mușamaua națională s-a întins și se va întinde mai departe peste toate acele fraude cu devizele (...). Unde sînt devizele țării provenite din exportul în ultimii ani ? De ce nu poate statul să facă plăți în străinătate ? Pentru că devizele corespunzătoare activității, rezultate din exporturile acestea, au fost furate ori au evadat în străinătate (s.n.), prin lipsa de control exercitat de guvernul partidului liberal" (...).

„MODA" POLITICĂ BERLINEZĂ

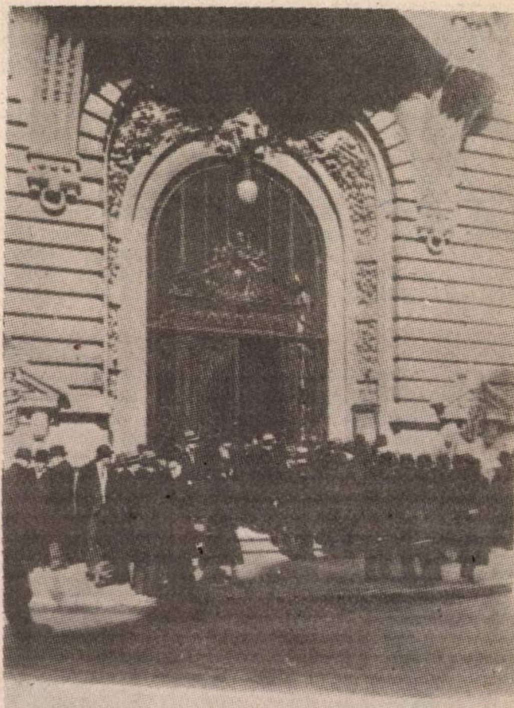
n afară de aceasta, desigur că și spiritul de imitație, atît de dezvoltat la noi, tendința de a schimba moda, după capitalele străine a contribuit la exacerbarea metodelor de dreapta. Înainte venea moda de la Parisul democrației și al libertăților. Astăzi moda vine din capitala Germaniei, de la Roma sau de la Berlin. Nu se înțelege încă, că țara românească trebuie să sfîrșească cu importațiunea modelelor străine, și că trebuie să-și creeze o ideologie politică românească, potrivită cu nevoile și aspirațiunile acestui popor. (s.n.).

IDEOLOGII DE IMPORTAȚIUNE

n afară de aceasta guvernul a lăsat să se stipendieze de peste hotare publicațiuni cari apar ca ciupercile din pămînt pentru ca să facă propagandă pentru aceste curente de dreapta...

(...) Ați auzit că a fost arestat Corneliu Zelea Codreanu, căpitanul Gărzii de fier, și dus în stare de arest la Galați. Cum a putut fi găsit acum Corneliu Codreanu și adus în arestul preventiv de la Galați și cum d-sa nu a putut fi găsit, cînd făcuse o faptă mai mare, cînd organizase atentatul împotriva președintelui Consiliului de miniștri al țării ? (...).

Bursa în 1928

Virgil Madgearu

VOR SĂ VĂ PUNĂ CĂTUŞE

„Să nu-şi facă iluzie domnişorii de la Garda de fier că ne înspăimîntă. Eu nu sunt omul care să sperie, eu stau cu pieptul deschis (Aplauze prelungite, ovaţiuni), voi fi răzbunat nu numai prin faptul că sunt convins (aplauze), dar sunt convins că ţărănimea va deschide ochii şi va vedea adevăratul substrat al mişcărilor de dreapta (...). Vor să vă pună cătuşe de mîini şi de picioare ca să nu vă puteţi mişca. Aceasta e dictatura pe care o visează ei. Le put picioarele ţărăneşti şi vor ca ţăranii să fie mai departe sclavi, nu oameni liberi în această ţară. Vor să vă răpească bruma de libertăţi de care vă mai bucuraţi şi vor să vă mai răpească şi restul din rodul muncii voastre pe care-l cîştigaţi cu atîta osteneală. Acesta este rostul gărzilor de fier".

BANI GERMANI ÎMPOTRIVA DEMOCRAŢIEI

«Noi suntem împotriva unei acţiuni comune cu Germania pentru următoarele trei motive : întîi pentru că Germania hitleristă sprijină revendicările teritoriale ale Ungariei pe seama României şi a amicilor ei (...). Noi nu putem să ne asociem cu Germania, în al doilea rînd, pentru că Germania crede că în graniţele noastre este pămînt mult (...) pentru ca să încapă şi coloniştii germani pe cari au intenţia să-i aducă pe pămînturile româneşti (...). În al treilea rînd, suntem împotriva unei asocieri cu Germania, atîta timp cît Germania finanţează prin corupţie toate aceste acţiuni interne de disoluţiune socială şi naţională întreprinse de curentele de dreapta. Ştim precis şi sursele de unde vin banii germani cari alimentează toată această acţiune împotriva democraţiei naţionale româneşti, şi vor mai primi bani din străinătate pentru întreţinerea acestor curente" (aplauze).

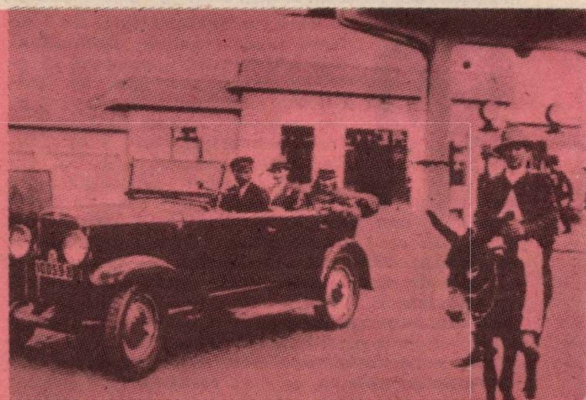
În acelaşi ziar citim anunţul : „A apărut : Afacerea Cagero. Regimul economic al fraudelor şi excrocheriilor de Virgil Madgearu. De vînzare la chioşcuri de ziare".

RĂZBOIUL IDEOLOGIC CU FASCISMUL CONTINUĂ

Pe 1 mai 1936 ne aflam la Caransebeş. Pe 26 mai 1936, îl putem asculta pe Virgil Madgearu la Timişoara, unde va ţine un discurs alături de Ion Mihalache, la grandioasa manifestaţie naţional-ţărănistă. Zărim un alt moment din războiul ideolgic al omului naţional cu ideolgia omului imperial.

Din discursul lui V. Madgearu reţinem : „Primejdia din afară şi primejdia dinăuntru" : „Simţim primejdia din afară pentru că vedem în timpul ultimelor trei ani cum se slăbesc prieteniile noastre cu puterile cu care am luptat pentru a face România mare, şi pentru că vedem în această vreme cum se întăresc toate duşmăniile împotriva noastră şi se încercuieşte această ţărişoară scumpă nouă. Cum să stăm nepăsători cînd vedem că aliaţii noştri nu ne mai preţuiesc (...). În această vreme ce constatăm ? Constatăm că în cursul acestor trei ani s-au asmuţit toate duşmăniile noastre. Cum se poate să admitem noi ca să se dezvolte în această ţară mişcări care susţin forţele de des-

Contraste pe străzile Capitalei

Arme din arsenalul legionarilor

trămare a tratatelor de pace și de atacare a granițelor noastre ? (...) N-am văzut cum se organiza în țară aici mișcări factice, așa-zise de dreapta, care nu fac altceva decît să cultive ideea greșită că România trebuie să părăsească alianțele ei vechi și să meargă împreună cu Germania ?".

La Beiuș, într-o cuvîntare publică, Virgil Madgearu va continua „războiul ideologic" : „Se întind în toate părțile mișcările de violență, se organizează tot felul de organizațiuni așa-zise de dreapta — antisemiții lui Goga și Cuza pe de o parte și gardiștii de fier pe de altă parte și care mai de care înarmați cu banii străini..." (s.n.).

Iată acum caracterizarea pe care Sever Bocu o face lui V. Madgearu, la manifestația de la Timișoara : „liderul poporului românesc, acel care este procurorul tuturor dușmanilor acestui popor și acestei țărănimi, cel care a adus ordine în finanțele statului, Virgil Madgearu".

CÎT COSTĂ REGIMUL STATULUI TOTALITAR IMPERIAL

fensiva împotriva fascismului se folosește adeseori de calcule surprinzătoare. În „Concluzii pentru amatorii de dictatură", M. Nanu scrie, în oficiosul național-țărănist, „Dreptatea" :

„Sintetizînd rezultatele discuțiunilor în jurul întrebării : «Regim democratic sau dictatorial ?», concluziunile au fost (...) favorabile democrației. Lupta se formula pe plan ideologic între următorii adversari : pe de o parte misticism irațional bazat pe instinct și forță brutală ; pe de altă parte, naționalism bazat pe gîndire și libertate (...) Caragiale a scris odată așa «Cînd ar fi să dau vre-o povață unui tînăr român, iată pe care i-aș da-o : — Tinere, să-ți fie patria scumpă și sfîntă ca și mama. S-o iubești și s-o respecți din adîncul sufletului. De dreptatea și de respectul tău pentru ea să nu mai faci vreodată reclamă și paradă. Ba, ai dreptul și datoria să urăști, să lovești, să sfărîmi pe acei frați ai tăi ticăloși, care, în loc s-o iubească și s-o respecte ca pe o mamă cuminte și severă, o curtează, o măgulesc și o exaltează ca pe o bătrînă cochetă, nebună, bună de tocat». (...).

Descriptiv — dictatura se poate caracteriza : antiintelectualistă, efemeră și dezastruoasă, prin finalitatea ei războinică (...). Iar celor cărora li se pare regimul democratic prea costisitor le putem oferi socoteala pe care o face ziarul Social-Demokraten: «Solda oamenilor de trupă din formațiile SA și SS se ridică la 453 000 mărci zilnic, ceea ce revine la 163 080 000 mărci pe an (6 miliarde lei). 20 000 de membri ai secțiunilor SA și 7 000 membri ai secțiunilor SS primesc cîte 2 mărci pe zi ; 280 000 membri ai organizației SA și 68 000 membri ai secțiunilor SS primesc cîte 50 pfenigi pe zi (...). Șefii de toate gradele ai formațiunilor național-socialiste primesc solde care variază între o marcă și jumătate pe zi și 700 mărci pe lună, ceea ce dă 1 371 500 mărci pe lună (sau 658 milioane lei). Întreținerea „organizațiilor tineretului hitlerist" („Hitler Jugend"), este prețuită de „Social-Demokraten" la 3 500 000 mărci pe lună, adică 42 milioane mărci pe an (1 600 000 000 lei). Armamentul, echipamentul, automobilele formațiilor național-socialiste, cheltuieli de călătorie absorb cam 792 milioane mărci pe an. În total, 1 113 538 000 mărci (peste 40 miliarde lei) necesitate de întreținerea organizațiilor hitleriste, pe timp de un an».

Regimul „imperial", se vede, nu este deloc rentabil....

ORICÎT AR FI DURAT CARNAVALUL

cum, cînd privim îndărăt, la peisajul acelei tragice zile din noiembrie 1940, îl zărim pe Virgil Madgearu de trei ori profilat pe retina memoratorului istoric. În dimineața acelei zile își ținuse cursul la Academia de comerț ; întors acasă, primise vizita a doi cunoscuți oameni politici.

Nici nu se așezase bine cu soția la masă, cînd „pasărea neagră" își trimise solii să-l ridice. L-au ridicat și l-au purtat spre locul crimelor istorice. „Revoluția franceză din 1789, comentează cel ce-i omagiază destinul în 1942, s-a prăbușit prin sîngele pe care l-a făcut să gîlgîie «Teroarea». Genialul Lavoisier a fost dus la eșafod cu strigătul : «Nu ne trebuie chimist !» André Chenier, cu acela : «N-avem nevoie de muzică !». Și «Teroarea» a devenit un criteriu. Energumeni recenți (...) s-au erijat numaidecît într-un fel de «Comitet de salut public». Dogma era ca toți cetățenii, care nu semănau lor, să fie transformați (...) în formula lui Loyola: «perinde ac cadaver». În decada cea mai urîtă a calendarului politic, peste care a trecut vederea îndurată a unei țări întregi, în vremea cînd iarmarocul vanităților era la dispoziția tuturor geambașilor, Virgil Madgearu a rămas neclintit la toate încercările de domesticizare (...). Evenimentele fulgerătoare care au dezlănțuit epilogul au fost precedate de ani întregi, unde fiecare și-a închipuit că se așează pentru restul vieții. Foarte puțini sînt cei ce s-au îndoit. V. Madgearu (...) a continuat a gîndi potrivit crezului și conștiinței lui oricît ar fi durat carnavalul."

Ilie Bădescu

UN MORALIST AL RAȚIUNII: SOCIOLOGUL PETRE ANDREI

P. Andrei

Filosofii și marii teoreticieni ai vieții sociale își trăiesc adesea propria lor viață în cabinetele de lucru și printre cărțile încărcate de memoria gîndirii trecutului. Lucrul este cu atît mai natural cu cît opera lor poartă în mai mare măsură pecetea erudiției, năzuind spre noi sinteze teoretico-filosofice și atunci cînd gînditorii acuză — uneori cu disperare — permanența lor într-o tradiție, școală sau curent de gîndire. Tradiția gîndirii filosofice și sociologice românești pare însă a nu răspunde decît în mică măsură acestei aprecieri globale. Ca orice disciplină intelectuală și științifică, filosofia și sociologia au fost cultivate și în România de învățați pentru care aplecarea deasupra cărților era un mod de viață, dar ceea ce îi este specific acestei tradiții rămîne angajarea filosofului în viața social-politică a țării. Militantismul a fost mereu în filosofia și sociologia românească modalitatea principală de conștientizare critică a spiritului public, iar mentalitățile colective au evoluat adesea sub impactul și influența atitudinilor politice și civice ale marilor noștri intelectuali.

S-a întîmplat așa fiindcă nașterea societății românești moderne a fost mai mult decît in alte părți un act de creație. Chiar și atunci cînd multiplele condiționări obiective prescriau o cale inexorabilă de evoluție și dezvoltare socială, atitudinea critică n-a obosit să recupereze valori pe care această cale părea că le ignoră sau că le acordă prea puțină importanță. Curentul național al culturii critice, poate cel mai dezvoltat dintre curentele noastre cultural-științifice și literare, rămîne o mărturie istorică în acest sens.

Permanența prezenței intelectualului român în Agora nu inseamnă nici astăzi și n-a însemnat vreodată, ca atare, o „soluție" pentru multele întrebări pe care le ridică meditația asupra rostului intelectualului într-o societate și asupra destinului său în istoria națională și în cea a umanității. Militantismul intelectualului a putut fi privit adesea cu suspiciune și nu de puține ori a fost răstălmăcită atitudinea sa față de evenimente de seamă ale vieții publice. Drama „neînțelegerii" și „incomunicabilității" nu este deci spulberată prin simpla venire a filosofului în lumea mundană. Vom înțelege astfel și oscilațiile, retragerile surprinzătoare și uneori schimbările neașteptate de atitudine ale acestuia în viața publică. Și vom înțelege astfel și motivele pentru care intelectualii au făcut adesea din drama societății în care trăiau o dramă personală, fără a reuși uneori să vadă și mai ales să facă legătura dintre aceste două drame. Într-un anume sens, așa s-a întîmplat și cu unul dintre intelectualii noștri de frunte din perioada interbelică, filosoful și sociologul Petre Andrei.

Armand Călinescu și Virgil Madgearu — adversari și victime ale Gărzii de fier

MARTIR AL CREDINȚEI ÎN REALITATEA RAȚIUNII

inditor cu harul construcției teoretice sintetice, Petre Andrei a fost primul nostru mare sociolog format aproape numai în țară și rămîne poate cel mai erudit dintre teoreticienii români ai vieții sociale. N-a fost însă — cum greșit se mai spune și astăzi, repetîndu-se mecanic o apreciere pripită și nefericită a lui Traian Herseni din 1940 — „un sociolog de cabinet". Pentru Andrei, cabinetul de lucru și „lucrul cu cartea" nu puteau fi un intermezzo in așteptarea unei noi numiri în guvern, ci un mod de a face politică în deplină cunoștință de cauză, fiindcă intelectualul ieșean a fost totdeauna convins că politica adevărată are și trebuie să aibă un fundament **rațional-științific**, că oamenii politici trebuie să fie ei înșiși învățați și învățători ai națiunii. A făcut deci politică în virtutea convingerilor sale de intelectual angajat și n-a căutat niciodată în ea — cum insinuase Constantin Kirițescu — „posibilități mai sigure de mulțumire a ambiției sale nemăsurate". Andrei era intr-adevăr „mistuit de setea ascensiunii" și este adevărat de asemenea că „a primit cel dintîi insucces ca pe o catastrofă iremediabilă", dar atît „ascensiunea" cît și „insuccesul" aveau pentru el alte semnificații decît cele vulgare ale carierismului politicianist și orgoliului vanitos. Profesorul de filosofie și sociologie de la Iași a intrat în viața noastră politică cu îndemnurile generoase ale propriilor săi dascăli, Dimitrie Gusti și Vasile Pârvan, iar „ascensiunea" pe care i-ar fi oferit-o ierarhia politică avea o singură semnificație pentru el : putința de a lucra în folosul binelui obștesc după o concepție nouă și cu mijloacele științei sociale. A fost adesea decepționat, însă nu de insuccesul lui ca persoană, ci al ideilor sale noi, al unor propuneri de reformă socială în care suveran era spiritul național și democratic. „Viața interioară" a castei politice nu l-a atras niciodată, fiindcă iată ce-i scria el soției în 1933 de la Sinaia, unde se afla la o gală de recepții : „Am oroare de toată frămîntarea aceasta de vanități în care nimic nu este sincer și util pentru țară". De altfel, Andrei a primit înaltele funcții oficiale de subsecretar de stat (la Instrucția Publică și la Domenii) și de Ministru al Educației Naționale numai cu multe rezerve (ca să-l includă în guvernul său, Armand Călinescu s-a văzut obligat să-l ia de la Iași cu avionul în 1938) și doar speranța pe care nu și-a pierdut-o vreodată că rațiunea va învinge în cele din urmă ignoranța și întune-

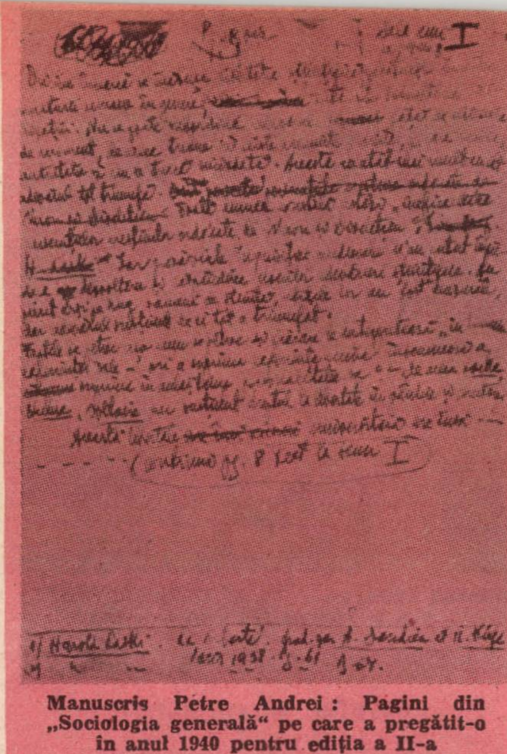

ricul în viața politică l-au făcut să accepte ministeriatul din anii 1938—1940.

Speranța în triumful rațiunii a putut naște însă atunci suspiciunea mișcării legionare că acela care nu înceta s-o afirme public ar fi „trădat interesele naționale", iar pe fondul isteriei legionare din toamna anului 1940, amenințările repetate cu moartea l-au făcut pe profesorul Petre Andrei să se sinucidă în fața unei echipe legionare a morții — formată din nu mai puțin de 40 de criminali — care-i percheziționa de mai multe ore casa și mai ales biblioteca, urmînd să-l aresteze apoi și să-l „pedepsească în mod legionar pentru trădare națională".

La 4 octombrie 1940, cînd și-a pus capăt vieții, P. Andrei știa care este „pedeapsa legionară". Era convins că va plăti cu moartea pentru activitatea sa științifică și politică încă din 8 octombrie 1939, cînd, la o lună după asasinarea lui Armand Călinescu, îi scria soției sale ca, în cazul în care va fi asasinat, să fie înmormîntat la Iași (dacă „e liniște" în țară) și-i indica locul în care își păstra modestele economii personale. De altfel, fusese avertizat oficial, prin discursul noului ministru legionar al educației, Traian Brăileanu, care cerea, la 2 octombrie 1940, „purificarea atmosferei universitare" prin „eliminarea unor elemente neadaptabile la noua stare de lucruri". Și Petre Andrei era, fără îndoială, unul dintre aceste „elemente neadaptabile". I-o mai spusese Traian Brăileanu și cu ocazia apariției **Sociologiei generale**, cartea de sinteză a lui Andrei, în 1938, pe care ideologul și [illegible]diologul mișcării legionare o considera o carte „periculoasă" mai ales pentru **Introducerea** ei, în care autorul protesta în mod hotărît împotriva îndoctrinării fasciste a tineretului universitar, atragerii acestuia în mișcarea legionară și demasca această mișcare ca fiind o formă de reacțiune politică distructivă care nu mai are nimic comun cu mișcările studențești și de tineret menite să reconstruiască lumea socială.

Conștient de ecoul cursurilor sale universitare și de consecințele atitudinii sale democratice, potrivnice fascismului, Petre Andrei cerea să se treacă de la critica concepțiilor „tragice despre lume" și ale „pesimismului eroic", la o atitudine „activă și energică" împotriva lor, fiindcă, scria el, intelectualului nu-i poate rămîne nimic străin atunci cînd este vorba de „barbarizarea omenirii". P. Andrei n-a încetat pînă în ultima clipă dinaintea morții să slujească idealul afirmării rațiunii în viața socială. Pentru el, rațiunea a fost totdeauna singura în stare să-i dea vieții un sens, considerînd de altfel că valoarea rațiunii poate și trebuie să fie așezată deasupra vieții ca valoare. Eternitatea rațiunii era, în viziunea lui P. Andrei despre viață, sinonimă cu omul în sens generic. De aceea a putut să-și pună capăt zilelor fiind convins că rațiunea nu poate fi ucisă, dar că ea nu trebuie lăsată să fie umilită de inconștientul agresiv și barbaria semidoctă. A murit convins că atentatul la viața lui urmărea să lovească în lumea rațiunii, care este și lumina vieții, și n-a mai putut avea tăria să asiste neputincios la terfelirea sălbatică a acesteia. A spus toate acestea și în scrisoarea-testament pe care a lăsat-o copiilor săi : „Țin să știți că tatăl vostru nu are nici un fel de vină, nici o pată, nici un amestec în cele întîmplate. Să nu credeți că fug de judecată și de aceea aleg acest mijloc. Nu, dar nu mai am tăria să lupt. Eu am conștiința împăcată. Sîngele și moartea să cadă asupra capului celor care mi-au zdruncinat nervii în halul acesta. Am avut altă atitudine politică decît Garda de Fier, dar nu am prigonit pe nimeni și nu am făcut nici un act urît. Nu pot să fiu însă umilit și degradat. De ce să fiu arestat ? Dacă aș avea pe sufletul meu o cît de mică vină, aș suferi orice, căci aș fi meritat. Dar așa ? În cărțile scrise de mine apar clar atitudinea și concepția mea. Voi controlați și veți vedea".

Manuscris Petre Andrei : Pagini din „Sociologia generală" pe care a pregătit-o în anul 1940 pentru ediția a II-a

Atitudinea și concepția lui Petre Andrei, pentru care legionarii au considerat că trebuie el să plătească cu viața, apar într-adevăr chiar exprimate în cărțile sale. Posteritatea poate controla aceasta, iar tineretul va găsi în cărțile lui Andrei — reeditate azi aproape în întregime grație muncii neobosite depuse de dr. Mircea Măciu — adevăratele „vini" ale cărturarului și pedagogului ieșean : afirmarea crezului său în destinul omului ca ființă rațională, împotriva celor care voiau să resuscite instructivismul orb și gregar în viața colectivităților sociale ; credința în misia constructivă a generațiilor și în rolul culturii pentru formarea personalităților adevărate ; concepția sa despre societate și știința socială, atitudinea fermă împotriva fascismului, violenței și rasismului.

MORALITATEA RAȚIUNII
«ETERNUL DOR DE BINE»

bsesia vieții lui P. Andrei a fost problema valorii omului în lume. Cel care a fost împins să-și pună capăt zilelor era un optimist și a crezut mereu că viața merită din plin să fie trăită. Filosoful voia însă să găsească scopul vieții și de aceea opera sa reprezintă rodul unei îndelungi și laborioase căutări a fundamentului fericirii.

Manifestație antifascistă pentru un front popular, organizate în anul 1936

Ca valoare umană, fericirea trebuie să fie scopul suprem al vieții, arăta Andrei, dar pentru ca fericirea să fie o valoare autentică, interacțiunea dintre subiect și obiect trebuie să fie activă. Aceasta fiindcă valoarea — și fericirea deci — nu poate fi fundamentată de subiectivitatea noastră, nu este un fapt psihic intern, ci este un raport al subiectivității omului cu lumea lui externă, cu un obiect. În lumea sa își găsește omul fericirea, dar aceasta este rezultatul unei căutări pe care omul trebuie să o facă în lume. Obiectele ca atare nu sînt valori, ele **devin**, datorită activității subiective a omului. În consecință, omul este creatorul valorilor, iar creația sa constă în reconstrucția lumii obiectelor, a externalității, dîndu-i-se acestoia o semnificație subiectivă. În acest fel se naște personalitatea ca valoare socială, rod al interacțiunii active dintre **persoană** (subiect al valorii) și **lucru** (obiectul valorii). Ca valoare socială, personalitatea tinde „către o stare de mulțumire a vieții, către fericire", fiindcă „mobilul tuturor actelor omenești, în ultimă instanță, este eternul dor de mai bine". De aceea, privită din perspectiva totalității valorilor, personalitatea apare în același timp ca scop și ca mijloc. „Mai binele", fericirea, nu sînt deci decît rezultate ale activității omenești, ele trebuie cîștigate, ceea ce înseamnă că realizarea fericirii are un „preț", fiind o problemă de raporturi între scopuri și mijloace. Andrei analizează toate combinațiile posibile între scopuri și mijloace, propunînd în final propria „soluție". El crede că oamenii nu pot fi fericiți decît în societate, fiindcă „omul este în societate **obiect** și **subiect** de bucurie și durere, el suferă sau produce durerea, primește sau provoacă bucuria. În sufletul nostru sînt o mulțime de virtualități, de dispoziții, care se actualizează, devenind forțe reale în societate și prin societate. Chiar conștiința despre forța personalității noastre o căpătăm prin activitatea pe care o avem în societate, prin valorile ce creăm".

Redescoperirea modernă a societății ca sursă și finalitate a fericirii individului uman devenise de altfel, în anii ce au urmat primului război mondial, ideea dominantă a gîndirii filosofice și etico-sociologice. P. Andrei va consemna ca atare, scriind în 1927, că secolul XX este „sociocentric" și reprezintă „era sociologiei". Colectivismul preconizat drept criteriu principal al fericirii și scop ultim al ei trebuia însă specificat prin note precise, fiindcă în dezbaterea ideologică a vremii, din curentul colectivist se revendicau concepții filosofice contrare, cum erau de pildă fascismul și socialismul. În acest fel, o problemă etică, cum este problema fericirii, devine mai întîi sociologică și în cele din urmă politică, iar „soluția" pe care un gînditor ori altul o găsește acestei probleme îl angajează astfel în lupta politică a vremii. Idealul colectivist al fericirii, pentru care optează Petre Andrei, nu era socialist, dar este categoric opus concepțiilor corporatist-fasciste în general. El denunță falsitatea acestor concepții demonstrînd că fericirea nu se poate întemeia pe un climat social caracterizat prin ură, suferință, durere, violență și viață instinctivă, ci pe iubire, armonie, „înseninare a sufletului". Din „cultul morții", pe care agitatorii legionari începuseră să-l vînture printre studenți, nu poate izvorî fericirea, fiindcă aceasta presupune permanența factorilor constitutivi ai vieții sociale, individul și societatea. Dar dacă scopurile individuale nu pot întemeia decît o fericire iluzorie, arată P. Andrei, scopurile sociale pot înălța sufletul indivizilor fără a le aduce însă fericirea adevărată. Pentru realizarea acesteia, gînditorul român credea că trebuie ridicat idealul social pînă la „realitatea ideală" ultimă, care este **umanitatea.**

Stabilirea umanității drept criteriu suprem al fericirii și pledoaria lui Petre Andrei pentru o „etică universalistă" au putut fi considerate drept manifestări ale „cosmopolitismului", iar în optica legionarilor, ale unui „antinaționalism". Cine citește cu atenție cărțile lui Andrei

Manifestație antifascistă pentru un front popular, organizate în anul 1936

va vedea însă de îndată că asemenea aprecieri sînt neîntemeiate. Mai întîi, Andrei considera „umanitatea" ca „realitate ideală" și nu pur și simplu ca **realitate**. „Umanitatea, scrie el, este idealul care determină activitatea politică și socială în genere, precum și evoluția istorică. Ea se dezvoltă însă în forme individuale și temporare, care nu sînt altceva decît **societățile naționale** de azi, al căror scop ultim este realizarea realității supreme". În al doilea rînd, Andrei arată explicit că din punct de vedere **științific** etica națională este mai aproape de adevăr, findcă nu există „un om în genere" și fiindcă numai societatea concretă produce binele sau răul. În sfîrșit, că „realitatea ideală", umanitatea, nu este posibilă decît prin **activitatea națională**, în care se manifestă de fapt umanitatea, dar numai în măsura în care națiunile participă la tezaurul cultural, la patrimoniul moștenit, numai în măsura în care „luptă pentru cultura pozitivă". Aceasta este, scria Andrei, „naționalismul adevărat", și el trebuie distins de „naționalismul reacționar", care este „neconstructiv" și „distructiv".

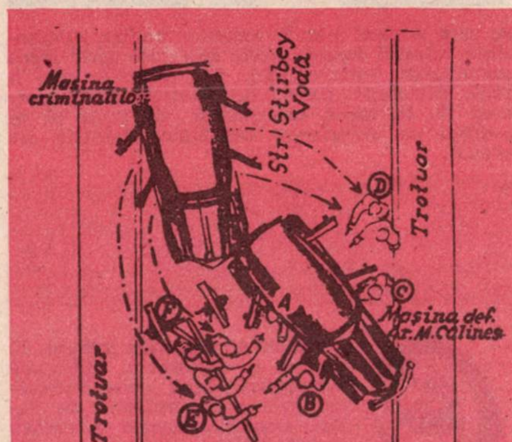
Victime ale legionarilor

Așadar, pe de o parte umanitatea este înțeleasă de P. Andrei ca „o utopie, căci evoluția socială ne arată existența grupurilor naționale diferențiate, cu caractere deosebitoare între ele, nu o societate unitară și uniformă mai presus de națiuni". Umanitatea are un singur sens, iar aceasta este cel **cultural**. Pe de altă parte, deoarece națiunile nu pot trăi ca sisteme închise, așa cum credeau sociologii mișcării legionare de la noi, îndeosebi Traian Brăileanu, pentru a comunica între ele, națiunile au nevoie de o **morală națională**. Or, sensul cultural al umanității legitimează tocmai această „morală națională", făcînd astfel posibilă fundamentarea etico-socială a fericirii individului. Sensul cultural al umanității constituie valoarea supremă fiindcă reprezintă ceea ce P. Andrei numea „maximul de valori culturale umane". Prin cultură își capătă omul sensul vieții lui, căci aici își găsește el „esențialitatea", care este **raționalitatea**. Cultura nu justifică însă ca atare morala națională și morala în genere numai prin raționalitate. Ea unește rațiunea și credința, forma și substanța, în ea se constituie solidaritatea și continuitatea umană, legătura omului cu predecesorii și contemporanii lui. De aceea, cultura este **raționalitate moralizată**, ea elimină exclusivismul național păstrînd în schimb „naționalismul cultural", ce „ni se impune tuturor ca o datorie absolută".

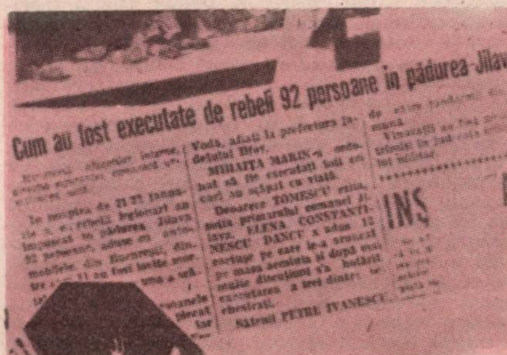
Departe de a fi gîndit într-un mod „cosmopolit" și „antinațional", Petre Andrei a fost deci un filosof al **moralei naționale** exprimată autentic prin destinul cultural al omului în societate, națiunea fiind, în concepția lui, forma reală de comunitate, în care omul poate să capete „o conștiință de sine dezvoltată care sintetizează datoria morală-socială cu aspirația către fericire". Cum realizarea culturii ca valoare supremă este condiția fundamentală a fericirii omului, profesorul ieșean va fi un militant neobosit pentru afirmarea rolului cultural al universităților noastre. Ca și în căutarea fundamentului fericirii, și în promovarea rolului culturii Andrei își va susține crezul său personal pe baza unei analize sociologice profunde a realităților noastre naționale, elaborînd astfel teza **naționalismului cultural democratic.**

Victime ale legionarilor : Armand Călinescu și generalul Argeșeanu

Schema atentatului împotriva lui Armand Călinescu săvîrșit de gardiști

Cum au fost executate de rebeli 92 persoane în pădurea Jilava

DEMOCRATISMUL CULTURII NAȚIONALE ȘI MORALITATEA POLITICII

Din 1922, cînd devine profesor titular la Universitatea din Iași, Petre Andrei a fost mereu preocupat de rostul învățămîntului universitar și de misiunea culturală națională a universității. El asocia aceste probleme cu aceea a generațiilor, fiind convins că generației tinere îi revine cu precădere rolul de inovator cultural și că sarcina universității este aceea de a pregăti tineretul, prin știință, pentru adevăr și morală.

Moralistul optimist nu era mai puțin un doctrinar cu harul profeției. Andrei a văzut încă de la primele manifestări ale mișcărilor de dreapta în Europa că acestea nu reprezentau decît o consecință a dezorientării produse de schimbarea paradigmei culturale a epocii, o consecință a „interregnului moral", cum spunea el, datorat perimării individualismului liberal, pe de o parte, și nedezvoltării „ideii de comunitate socială", pe de altă parte.

În „interregn", răsturnarea valorilor devine adesea un principiu de viață, dar o societate nu poate supraviețui, pe termen lung, degringoladei morale. Tinerii au trăit totdeauna mai intens această degringoladă, fiindcă ei trebuie să-și găsească o poziție socială care să nu le obstrucționeze avîntul creator al spiritului de inovație. Concepțiile fasciste speculează însă drama tineretului, arată Andrei, fiindcă ele îl îndepărtează pe acesta de la urmărirea idealului suprem, care este cultura. De aceea, denuntarea tezelor privind „moartea culturii" capătă pentru gînditorul român o importanță deosebită. Ceea ce este decretat drept „moartea culturii", scria Petre Andrei în 1927, este în realitate doar o criză a ei. Această criză s-a produs în primul rînd datorită „ascensiunii vădite a maselor la cultură", ceea ce necesită o schimbare a modelului cultural din societate. Vechile modele culturale au fost aristocratice atît în conținut cît și în formă. În loc să demonstreze **în conținut** cultura, societatea modernă capitalistă a sprijinit doar democratizarea **formelor** culturii. Ca urmare, s-a creat un conflict între conținutul și forma culturii moderne, conflict exprimat poate cel mai bine de antagonismul dintre mijloace și scopuri, care duce la opoziția tehnicii și filozofiei. În acest fel, cultura s-a instrumentalizat, creînd impresia că este democratică dar generînd în fapt false culturi, cum este, de pildă, „cultura banului". Ceea ce Gasset va crede că este cel mai mare pericol al modernității, „intrarea maselor în cultură", era pentru Andrei o tendință naturală și sănătoasă : „Știința și cultura — scria el — sînt democratice prin tendința lor, deoarece adevărurile la care ajung ele nu cunosc deosebiri de rang social sau de avere, ele pot și vor să fie împărtășite tuturor".

Așa cum morala se democratizează prin rațiune, cultura modernă trebuie să-și afirme valoarea democratică prin rațiunea moralizată. În fapt, Petre Andrei vedea rolul principal al culturii în capacitatea acesteia de a întemeia comunitatea oamenilor, solidaritatea lor culturală născînd ceea ce el numea „o democrație spirituală aristocratică". O asemenea democrație este posibilă cu o singură condiție : unirea științei/culturii cu politica, prin realizarea dominației maselor atît în viața politică cît și în

cea spirituală a societății. Creația culturală și răspîndirea ei, chiar dacă rămîn pentru Andrei doar „două procese paralele", sînt văzute de el ca modalități principale de democratizare a societății. De aceea profesorul și ministrul învățămîntului vor cere universității să-și realizeze în primul rînd rolul ei de a „produce știință" și de a forma personalități, prin acest rol universitatea îndeplinindu-și și menirea ei în viața politică. Raționamentul lui P. Andrei era în acest sens următorul : rolul cultural al universității nu poate fi îndeplinit decît cu condiția asigurării libertății academice ; condiția libertății academice este la rîndul ei o condiție **politică** ; de aceea universitatea nu poate rămîne în afara politicii ; dimpotrivă, așa cum rațiunea moralizată întemeiază democrația socială, raționalitatea democratică sau a participării maselor la creația culturii naționale garantează raționalitatea politicii.

Un drum complicat l-a dus pe incurabilul teoretician social care a fost Petre Andrei, la angajamentul lui politic. Pe acest drum și-a elaborat el și instrumentele teoretice ale acțiunii practice, intrînd în viața politică numai atunci cînd a avut convingerea că „politica de la caz la caz" poate și trebuie să fie înlocuită cu una științifică, rațională și prin aceasta **morală**. Moralistul Petre Andrei era un savant care nu privea lumea complicată a omului politic cu ochii pedagogului. Știa că mecanismele politice nu pot fi atît de ușor controlate, dar credea că nu se poate întreprinde nimic viabil în planul politicii dacă lipsesc fundamentele moral-raționale ale acțiunii practice. Pericolul fascizării țării, arăta el, se datorează, desigur, unor factori economico-sociali obiectivi, dar, în primul rînd deculturalizării vieții civice, inconsistenței surogatelor culturale produse ad hoc în epoca modernă. Omul politic trebuie să fie **realist** și **raționalist**, singura pasiune care-i poate fi admisă fiind doar aceea pentru „o idee inspirată de realitate, pe care apoi s-o transforme într-un sistem politic". Sociologul Petre Andrei n-a fost un adept al tehnocratismului „avant la lettre". Naționalismul cultural pentru care a pledat el era un model de viață socială ale cărui resurse nu se mărgineau la raționalitatea tehnică a mijloacelor, ci voia să reconstituie o schemă de raționalitate proprie evoluției națiunii noastre. În epocă, dezbaterea asupra acceptării sau neacceptării schemei raționalității capitaliste adusă din Occident odată cu împrumutul instituțional de după 1848, a găsit mai multe soluții, între care și aceea a întemeierii istorice a raționalității vieții sociale.

Lăsate în afara istoriei naționale, credea de pildă N. Iorga, rațiunea și morala pot fi atrase spre idealuri sociale nepotrivite spiritului unui popor, obligîndu-l pe acesta să le urmeze și să ducă o viață străină „firii" lui, pierzîndu-și astfel personalitatea istorică și renunțînd la îndeplinirea vocației sale în lume. P. Andrei n-a respins nici el o asemenea soluție, deși a rămas convins că istoria însăși este o valoare care trebuie explicată și apreciată după criteriile rațiunii. Dacă există un criteriu suprarațional

Victime ale legionarilor

Petre Andrei

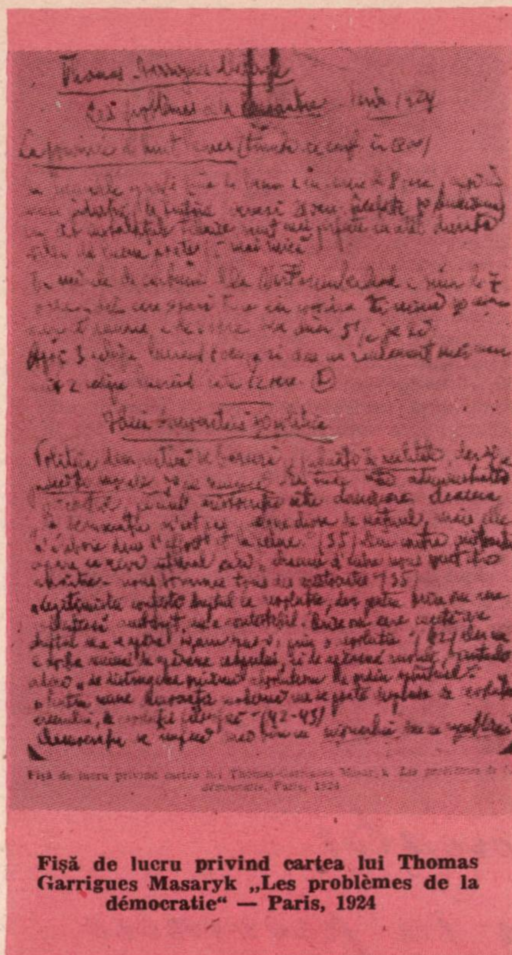

pe care Andrei l-ar fi acceptat pentru întemeierea rațiunii însăși, acesta n-a fost decît ideea comunității socio-morale. Cu această idee a ajuns sociologul român la țărănism și tot pornind de la ideea comunității va intra el în conflict cu doctrinele sociologice fasciste ale vremii.

ÎMPOTRIVA FASCISMULUI, PENTRU O SOCIETATE DEMOCRATICĂ

Ca filosof al valorilor sociale, P. Andrei a elaborat o concepție sociologică după care societatea este o concretizare de valori. Condiția socială a creării și răspîndirii valorilor este diferențierea prin integrare. O societate totalitară este deci neviabilă istoric fiindcă cimentează rațiunea, diferențiatoare prin natura ei, și blochează astfel creația de valori. Odată sacrificată rațiunea, toate mijloacele de viață ale societății totalitare devin iraționale, nemaiavînd vreo întemeiere, fiindcă forța nu a fost vreodată întemeietoare ci doar conservatoare. Dar nici conservarea societății nu poate fi asigurată numai prin forță, fiindcă folosirea acesteia accelerează degradarea societății și involuția ei spre biologic, instinctiv și barbarie. De aceea, dacă fascismul poate găsi o întemeiere, aceasta nu poate fi decît **rasismul**. O societate nu trăiește însă decît accidental pe bazele legitimării ei externe, biologice. De aceea, rasismul a fost folosit de burghezia și capitalismul apusean ca diversiune ideologică, speculînd în spirit reacționar dorința de emancipare și dezvoltare națională a popoarelor. Ca urmare, în doctrina fascistă se confundă mai întîi rasa și națiunea, iar apoi națiunea și statul, ajungîn-

Fișă de lucru privind cartea lui Thomas Garrigues Masaryk „Les problèmes de la démocratie" — Paris, 1924

du-se în final ca acesta din urmă să fie identificat cu elita fascistă. În acest fel, motivul moral al fascismului, care era asanarea societății burgheze de corupția și imoralitatea parlamentarismului, devine un agent al imoralității „conducătorului" statului, baza reală a oricărei dictaturi. Diversiunea rasistă conduce, în al doilea rînd, la imperialism, fiindcă isteria „rasei alese" nu se poate menține decît prin transformarea conflictului intragrup în conflict intergrupal, iar spiritul războinic pe care-l generează acesta din urmă întreține la rîndul lui cultul forței și al violenței ca singurele mijloace practice de guvernare.

Diversiunea rasistă provocată de fascism prin pervertirea naționalismului, distruge de fapt viața națională a popoarelor, adică ceea ce P. Andrei numește „naționalismul adevărat". Acesta, arată sociologul, „nu creează privilegii și nu acordă monopolul puterii politice unei clase sau unui partid, căci tinde către dezvoltarea tuturor forțelor vii și creatoare ale poporului pentru conducerea statului. El nu exclude deci democrația". Mai mult decît atît, „naționalismul adevărat" nu poate fi decît democratic, fiindcă el este solidarist și tradiționalist, iar solidaritatea oamenilor și tradiția nu se pot baza decît pe rațiune, adică pe controlul guvernării de către popor. Democrația garantează selecția autentică a valorilor, răspunderea guvernanților, ea permite ajustarea evoluției politice a societății ca modalitate de adaptare a ei și sprijină manifestarea personalităților legitimînd diferențierea lor socială.

Fascismul în schimb, arată P. Andrei, „se bazează pe mituri, pe elemente iraționale, dușmane științei și criticii libere", fiind astfel periculoase pentru evoluția națiunii fiindcă falsifică fondul comunitar al acesteia. Istoria arată de altfel că toate popoarele și-au întemeiat viața lor națională în cadrul unui regim democratic, și nu printr-o dictatură. Dacă fascismul reușește azi, scria P. Andrei în 1927, să aibă influență în unele țări, aceasta se datorează crizei claselor conducătoare din aceste țări, și nu crizei democrației și parlamentarismului. Iar pentru a analiza cauzele crizei burgheziei, P. Andrei reia ideile sale despre legitimarea vieții politice prin cultură. El arată că tineretul este atras de fascism fiindcă acesta îi oferă șansa acțiunii imediate, scutindu-l de suferințele asimilării culturii și creîndu-i astfel iluzia că acțiunea practică poate să se dispenseze de „rațiunea obiectivă". În general mișcările fasciste își recrutează adepții dintre elementele inculte și semidocte, atrăgîndu-le prin magia unei culturi de-a gata, ce poate fi însușită fără eforturi și suferință, fără trudă și sîrguință. Antiraționalismul fascist provine din teama de judecată critică, iar antidemocratismul traduce această teamă în termenii vieții politice.

Împotriva fascismului, P. Andrei a pledat pentru cultură și instrucție, prin ridicarea maselor la conștiința misiunii lor istorice. „Proces de necontenită creație de valori", „totalitatea de valori realizate", cultura a rămas pentru sociologul român un crez moral și politic al vieții. Culturalizarea oamenilor politici și a tineretului, credea el, îi poate feri de imoralitatea agresivă a totalitarismului. Culturalizarea tineretului trebuie să înceapă prin educația lor socială și politică, în cadrul „comunității de muncă", în care rațiunea se moralizează, iar idealul solidarității umane se concretizează în iubirea față de semeni, în reprimarea urii și în „dorul de mai bine". Aici se formează personalitățile adevărate, creatoare de valori, fiindcă în colectivitatea socială rațiunea critică reconstruiește lumea valorilor dîndu-i un sens uman prin reciprocitatea perspectivelor și un sens social prin acțiunea conjugată. Lumea rămîne astfel deschisă, iar disponibilitățile de creație sporesc, adăugînd cu ele speranțele într-o lume mai bună. Acestei lumi va trebui să i se dăruiască cu totul intelectualul fiindcă lui îi revine menirea de a-i uni pe oameni în esențialitatea lor, ca ființe raționale. Abdicînd de la această misie, intelectualul își pierde rostul în lume, servind interese potrivnice ideii înseși de comunitate umană, devenind un dușman al singurei valori care-i legitimează existența și care este **rațiunea.** Compromisul nu poate fi admis în această lume, iar trădarea ei este un semn că societatea intră în involuție.

Valorile însă nu pot fi distruse, iar sacrificiul unora dintre slujitorii lor este o ofrandă pentru măreția valorilor. Cînd glasul rațiunii nu se mai aude, nu înseamnă că rațiunea a fost distrusă. Spiritul nu moare, fiindcă societatea este doar o „concretizare de spirit". Credința în măreția rațiunii și a spiritului îi va fi ușurat poate lui Petre Andrei hotărîrea de a se sinucide. A făcut-o păstrîndu-și convingerea că aceasta este singura credință pentru care viața merită să fie trăită.

Ion Ungureanu

HEIDEGGER, POETUL

Acest poem al lui Heidegger închinat țăranilor din Pădurea Neagră este una din cele mai profunde scrieri din literatura universală despre un fel de a fi al omului pilduitor asupra muncii omului legat de îndeletnicirile fundamentale ale Europei, ale vieții, țăranul, în cazul de față țăranul Pădurii Negre.

Sunt aici rezonanțe din Hesiod țăranul, din Pindar care spune „fără ponos nimic nu iese la iveală ", apoi din Georgicele și Bucolicele lui Vergil, și din imnica tîrzie a lui Hölderlin.

Poemul, căci îl socotim un cîntec al cugetului, a fost scris în anul 1933 și este un refuz de a urma chemarea la Universitatea din Berlin de a-i fi profesor. Este un protest instinctiv față de rătăcirile lumii ce se făcuse simțită în climatul orașelor germane.

De altfel elogiul a ce înseamnă matca țărănească din acest poem poate fi apropiat de un text românesc al vremii, al lui Liviu Rebreanu al Transilvaniei la intrarea sa în Academia Română. Grăiește „Laudă țăranului român." Așa sună titlul discursului său.

Cele patru virtuți, cele patru averi păstrate în poporul român, de către poporul român, în existența sa milenară, anume păstrarea ființei biologice, a pămîntului, a limbii și a **cumpătării nestrămutate**, vor fi elogiile oricărui popor. Rebreanu și Heidegger, doi fii de țărani ai Europei, unul al Transilvaniei, celălalt al Pădurii Negre, cinstesc pe cel mai statornic om al planetei — lucrătorul de pămînt, păstrătorul chipului omului ca ființă etică în lume.

Unei exegeze adâncite fie această paralelă punct de plecare spre adâncurile acestor două mari conștiințe ale Europei veacului nostru.

Martin Heidegger

Peisaj creator

De ce rămînem în provincie

În coasta abruptă a unei văi înalte, întinse, din Sudul Pădurii Negre, la înălțimea de 1 150 m, se află o mică cabană de schior, să tot măsoare la temelie 6 pe 7 metri. Acoperișul adânc adăpostește trei încăperi : bucătăria largă ce slujește și de cameră de zi, odaia de dormit și o chilie de studiu.

În fundul văii, acolo pe unde se strâmtează, răzlețe case, și pe tot atât de abrupta pantă de vis-à-vis așezate în voie, așezări țărănești, ogrăzi străjuite de acoperișele lor încăpătoare.

Pe coastă în sus se întind staure cu pășune pînă la pădurea cu inalții brazi bătrâni și întunecați.

Peste toate stăruie un cer de vară limpede în al cărui spațiu strălucitor rotesc în cercurile lor largi doi ulii.

Aceasta este lumea în care lucrez — văzută cu ochii scrutători ai oaspetelui și ai vilegiaturistului.

Eu nu cercetez peisajul niciodată.

Eu experiez pendularea orelor, ziua-noaptea în marea unduire a anotimpurilor.

Majestatea muntelui, asprimea duhului său primordial, greul lui, prevăzătoarea creștere a brazilor, reținutul fast al pășunilor în floa-

re, lărmuirea torentului de munte în depărtata noapte de toamnă, severa simplitate a întinderilor adânc troienite, toate acestea cresc şi răzbat şi se avântă prin existenţa zilnică acolo sus.

Şi asta iarăşi nu în clipe voite de meditaţie savuroasă şi de compliniri estetice, ci numai când fiinţa proprie la rândul ei stă în munca sa. Abia munca vine să deschidă întâi spaţiul pentru această realitate a muntelui. Demersul muncii rămâne în mersul naturii cufundat.

Când în adâncul nopţii de iarnă viscolul sălbatec poposeşte cu vâjâitul său în jurul adăpostului, atunci este vremea coaptă a filosofiei. Întrebările ei trebuie atunci să devină simple şi esenţiale.

Lucrarea pină în străfunduri a fiecărui gând nu poate fi altfel decât dură şi tăioasă.

Truda graiului concis este precum împotrivirea măreaţă a brazilor faţă de furtună.

Şi munca filosofică nu se desfăşoară ca o îndeletnicire mărginaşă a unui excentric.

Ea aparţine intim muncii ţăranilor.

Când tânărul ţăran trage sania grea cu ţăpuşi peste păşune şi o încarcă acolo grabnic cu fagi spintecaţi până sus, când ţăranul răşpăie în şopron nenumărate şindrile pentru acoperiş cu precizia dreptei lucrări, apoi lucrarea mea este de aceeaşi stirpe.

De aici înrădăcinarea, nemijlocita apartenenţă faţă de ţărani.

Orăşanul crede că descoperă poporul când poartă un dialog mai îndelung cu un ţăran.

Când eu şed în răstimpul lucrului, seara, pe laviţa de lângă sobă cu un ţăran, sau la masă în ungherul iconostasului nu vorbim nimic, de obicei. Tăcând ne fumăm pipa fiecare. Din cînd în cînd, poate, cade un cuvînt, că lucrul la lemne în pădure acum se apropie de sfîrşit, că noaptea trecută jderul a pătruns în ograda păsărilor, că mâine poate o vacă va făta, că nu ştiu care ţăran a paralizat, că, se pare, curând se va schimba vremea.

Apartenenţa lăuntrică a muncii mele de Pădurea Neagră şi faţă de oamenii ei provine dintr-o multiseculară prin nimic de înlocuit statornicie faţă de pământul alemanşvab.

Orăşanul este cel mult stimulat prin aşa zisa şedere la ţară. Munca mea însă este purtată în întregimea ei, şi dusă de către lumea acestor munţi şi a ţăranilor lor.

Se întâmplă mai nou ca munca mea acolo sus să fie întreruptă pentru o vreme mai îndelungată de către dezbateri, călătorii pentru conferinţe, sau convorbiri şi cursuri aici jos.

Însă deîndată ce mă întorc, din primele ore pătrunde iarăşi întreaga lume a întrebărilor de la care am plecat şi anume în toată pregnanţa în care le-am lăsat.

Sunt pur şi simplu absorbit în oscilaţiile muncii şi legilor tainice din adâncuri, şi nici nu m-aş putea sustrage lor.

Orăşenii se miră adesea de lungul, monotonul meu a fi singur între ţăranii din munţi.

Totuşi nu este a fi singur, ci singurătate.

În marile oraşe poţi mai degrabă fi atât de singur ca aproape nicăieri în lume.

Dar nu poţi fi eremit într-însele.

Căci singurătatea are primordiala putere, încât nu însingurează, ci întreaga noastră existenţă este azvârlită în depărtata apropiepiere a esenţei tuturor lucrurilor.

Dincolo, prin ziare şi reviste, poţi într-o clipită deveni vestit.

Aceasta-i mereu calea cea mai sigură căreia voinţa noastră nudă cade victimă neînţelegerii, pentru a nimeri grabnic şi din temelii în uitare.

Dimpotrivă, cugetarea ţărănească are sfânta ei simplitate, sigura şi nedespărţita credincioşie.

De curând acolo sus o ţărancă bătrână îşi găsi ceasul.

Avusese obiceiul de a se întreţine cu plăcere cu mine, răscolind vechi poveşti ale satului cu acele prilejuri.

Păstra în graiul său viguros şi colorat încă multe cuvinte vechi şi unele înţelepciuni ce tinerilor satului de azi le-au devenit de neînţeles, şi astfel limbii vii pierdute.

Încă de anul trecut venea adesea această țărancă, eu trăind săptămâni în șir singur în colibă, cu cei 83 de ani ai săi la mine urcând panta abruptă ; vroia, cum spunea de fiecare dată, să vadă dacă mai sunt acolo ori dacă un „Ăla" pe nebăgate seama ar fi reușit să mă fure.

Noaptea morții ei o petrecu în convorbire cu cei apropiați. Cu o jumătate de ceas înaintea sfârșitului le-a încredințat un salut „domnului profesor".

Asemenea aducere aminte valorează de nespus mai mult decât ajustate „reportaje" ale unei foi de lume largă despre pretinsa mea filosofie. Lumea orașelor este în primejdie de-a cădea într-o falsă certitudine. O foarte gălăgioasă și foarte negustorească și foarte insistentă în presupusul ei bun simț lumea adesea pare a se îngriji de lumea țăranului și de existența lui.

Se omite astfel tocmai ce acum trebuie de făcut : A ține distanță față de existența țăranului mai mult ca oricând a-l lăsa propriei sale legi : jos degetele să nu se scornească din asta o mincinoasă vorbărie despre popor și patriotism.

Țăranul nu are nevoie de ele și nu dorește în nici un fel asemenea amabilității.

De ceea ce el totuși are nevoie și vrea, este casta, sfioasa măsură față de propria sa identitate și individualitate.

Însă mulți dintre orășeni veniți în trecere, și nu cei din urmă schiorii, se poartă astăzi în sat sau în ograda țăranului de parcă s-ar amuza în palatele lor îndestulate ale marilor orașe.

Un asemenea comportament distruge într-o seară mai mult decît ar fi în stare să promoveze decenii de instruire științifică despre popor și obiceiele sale.

Să lăsăm privirile de sus și intimitățile grosolane și falsele țărănisme, să învățăm acea sfîntă simplitate a existenței de acolo sus, luând-o foarte în serios.

Numai așa vom putea iarăși vorbi ființei noastre.

Deunăzi m-a ajuns cea de a doua chemare la Universitatea de la Berlin.

Cu asemenea prilejuri o iau din oraș înapoi la colibă.

Ascult ceea ce munții și pădurile și ogrăzile spun.

Vin la vechiul meu prieten, un țăran de 75 de ani.

El a citit în ziar despre chemarea mea la Berlin.

Ce va spune el ?

Își aruncă încet privirea sigură a ochilor săi curați într-ai mei reținîndu-și gura închisă, puse mâna credincioșiei statornice pe umărul meu clătinînd abia văzut din cap.

Asta vrea să zică : Hotărît nu.

Prezentare și traducere
de Ioan Alexandru

Dialog despre Marsyas

Calliope : Să mergem Euterpe. Surorile noastre au plecat. Plînsul n-are noimă pentru o aleasă.

Euterpe : Mai trăiește ?

Calliope : Cum l-ai văzut ultima oară. N-a scos un geamăt. Nimic nu s-a schimbat de atunci. Dar toate au plecat. E tîrziu.

Euterpe : Aș vrea să-l mai văd.

Calliope : Ai văzut totul. Ai participat. Poate chiar ai zîmbit puțin, ca și mine. Ca și ele. Zîmbetul îi stă bine unei alese.

Euterpe : Apune soarele. E roșu ca o gură de fiară. Pajiștea s-a umbrit și s-a strîmtat. Pădurea s-ar părea că vrea să ne cotropească. Mi-e frică.

Calliope : Dar tu ai plîns copilă. Acum văd. Ești încă slabă. Emoția să te stăpînească numai atunci cînd cînți. În rest trebuie să arăți ca o zeiță. Cum știi că ne-a învățat cel care ne-a împărtășit harul și își zice fratele nostru.

Euterpe : El mai trăiește Calliope ?

Calliope : Pentru noi nu mai trăiește de mult. El nu mai există.

Euterpe : Pînă azi dimineață era cu noi. Sau noi cu el, pentru că noi îl ascultam și îl urmam. Și asta din prima zi de cînd a venit din Phrygia.

Calliope : Ești obosită Euterpe. Liniștește-te.

Euterpe : El mi-a făurit flautul. Seamănă fluierului său de paltin. Instrumentul cel nou, cavalul, de care s-au minunat atunci toți nemuritorii.

Calliope : Tu știai să cînți, Euterpe. De n-ai fi cîntat din fluierul acesta, cei de sus îți găseau altceva. Te porți ca o nimfă.

Euterpe : Am fost nimfe, Calliope, și poate că era mai bine să rămînem așa.

Calliope : Destinul nostru e altfel, știi bine. Tatăl nostru ne pregătește veșnicia.

Euterpe : Știam să plîngem, să suferim, știam că ne așteaptă metamorfozele, eram aproape de rapsozi și de aezi. Poeții se simțeau bine lîngă noi, se despărțeau inspirați și fericiți. Ne puteau atinge și ne mîngîiau sînii și coapsele în pajiște. Îi ascultam și îi învățam cîntece noi.

Calliope : A fost, Euterpe. Acum ne întîlnim mai rar cu ei. Într-o zi vor trebui să se mulțumească doar cu vizita noastră din vis. Dacă ne vor vedea mai rar, va fi cu atît mai bine pentru ei.

Euterpe : Adică vom cădea asupra lor ca Noaptea, ca Invidia, ca Discordia și ca Ura. Îi vom speria și ei se vor teme. Se vor simți năpăstuiți și blestemați. Ne vor urî atunci.

FLUVIUL

Calliope : Nu ne pasă. Nu vor mai putea fără noi pentru că ei ne-au ales.

Euterpe : Și cei care vor veni pe pajiște, lîngă noi, ca altădată ?

Calliope : Vor risca, fată dragă ! Poate vor avea și noroc. Cine știe ? !

Euterpe : Vrei să spui că de aceea moare el acum ?

Calliope : Este om. Are o soartă. Și trufia lui a fost prea mare. Trebuia să vadă, să știe și să se smerească.

Euterpe : Noi știam Calliope. Știam ce se va întîmpla astăzi. Noi l-am atras aici. În pajiștea asta nu există decît un singur pin. Acela de care zace legat el acum.

Calliope : A venit din voia lui.

Euterpe : Ne-a cîntat îndelung și trist muzica aceea tulburătoare din țara lui tracă. L-am ascultat înfiorate pînă cînd...

Calliope : Muzică tulburătoare, barbară și întunecată, Euterpe. Alta este arta noastră.

Euterpe : Pînă cînd a apărut Delianul.

Calliope : Era nimbat de soarele rece de dimineață. A venit spre noi desculț prin rouă și încununat cu frunze de stejar. Zîmbea misterios și era strălucitor în lumină. Coborîse soarele în pajiște.

Euterpe : Ne-a privit pe rînd ca pe niște copaci. Era o privire ce nu știai dacă însuflețește sau împietrește. Ochii lui nu încălzeau, ci trăiau. Intrau încet în carne ca o lamă de jungher.

Calliope : A venit ca întotdeauna, Euterpe. Cum vine soarele cu raze reci, întrerupte deasupra pădurii, cu zîmbetul zorilor ager, cu puterea căldurii noi, ca un cîntec înalt și calm. Era armonie în înaintarea lui ca în coardele Terpsihorei.

Euterpe : Știu. Toate știam că va veni.

Calliope : El nu ne-a spus. A venit ca altădată.

Euterpe : A venit spre noi Calliope. Nu s-a plimba distrat, întrebîndu-ne de vreo nimfă și n-avea la el arcul. Toate știam că nu are de gînd să vineze fiare.

Calliope : Era liniștit și pe față i se citea puterea și siguranța. De la început era un învingător.

Euterpe : Înainte de întrecere nu se poate socoti nimeni învingător.

Calliope : În afară de Strălucitorul. Nu-l judeca pe el cu măsura oamenilor.

Euterpe : Atunci, n-ar fi trebuit să aibă loc întrecerea.

Calliope : Phrygianul a cerut-o.

Euterpe : Noi l-am împins către asta. L-am admirat și i-am spus mereu că nimeni n-a cîntat ca el vreodată. Nu l-am avertizat că un zeu ar putea să-l întreacă.

Calliope : Nimeni nu s-a gîndit să-l apropie de cei de pe munte.

Euterpe : Dacă îți amintești, Pan, trecînd înainte de ivirea zorilor pe aici, l-a aplaudat zicîndu-i că e neîntrecut. Cînd cînta el, pădurea foșnea altfel, fiarele se opreau din fugă, mîna ridicată să lovească încremenea și fluviile, uitîndu-și drumul, se revărsau din matcă. Nu-ți mai amintești, Calliope, că și noi uitam să mai urcăm seara pe munte și să cîntăm isprăvile învingătorilor ? El care era atît de nemîngîiat ne vorbea de o școală și începuse să-l învețe pe Olympos armonia.

Calliope : Armonia lui era stranie și tiranică. În fluierul lui se auzeau răcnetele pădurii, zgomotul stîncilor în prăvălire, vuietul pămîntului turmentat și răpăitul ploii, se auzeau trăznete și urlete, precum și vocile răgușite ale strămoșilor săi barbari.

Euterpe : Se mai auzeau tălăngile turmelor, păsările, bătaia frunzelor, șopotul apelor, zumzetul muncilor omului, vocile copiilor și cîntecul de adormire al pruncilor, frenezia nunților și bocetul. În fluierul lui se auzea Lumea.

Calliope : Toate ale pămîntului și ale muritorilor, Euterpe. Nimic din respirația Olimpienilor, din mișcarea sferelor Înaltului. Farmecul și victoriile lor îi erau străine. Spiritul mîntuitor al luminii, liniștea și eternitatea stelelor, muzica văzduhului înmiresmat și calm, soarele îmbătător și vital îl făceau să ridice din umeri. Nici grandoarea luptelor și semnele puterii divine nu-i erau aproape de suflet. N-a înălțat niciodată un paian și n-a compus vreun imn.

Euterpe : Era tînăr. Nici n-a încercat, Calliope. Poate că ar fi făcut-o mai tîrziu.

Calliope : Un poet nu trebuie să întîrzie cu cele mari. Arta lui era o încrîncenare, el își cînta turmentele, spaimele, tristețea neînvinsă și coșmarele. Cînta o nostalgie tulbure și plictisul. Se lupta mereu cu răul din el care îl domina adesea.

Euterpe : Era om, Calliope, și era mîndru de suferință și de moarte. Spunea că celor veșnici nu le este dat să cuprindă lumea într-o picătură de timp și să se bucure cunoscîndu-și

destinul tragic, precum cel care moare. Mai spunea că arta cere o jertfă pe măsura ei. Cred că se gîndea la viață. Spunea că facem rău alungînd poeții. Arta lui era contemplare a suferinței și bucuria ce o dă trezirea întru cunoașterea sorții. Vorbea uneori despre muzică în felul lui Pan. Ca despre un balsam, o beție sau un narcotic.

Caliope : Arta, cum bine știi, e un dar al celor de pe munte și al nostru ! Celor ce mor le împărtășim din acest dar atît cît vrem noi.

Euterpe : El o cucerise singur. Nu știu dacă l-am inspirat vreodată. Dar știu că îl ascultam tulburate și poate cu invidie.

Calliope : Tu îl iubeai, Euterpe. Dar cum poți invidia un om ? Nouă ne sînt străine aceste rele. El era un trufaș.

Euterpe : De ce a trebuit să plătească atît de scump, Calliope ?

Calliope : A acceptat condiția. Învingătorul dispune de cel învins.

Euterpe : Dar noi eram judecătorii.

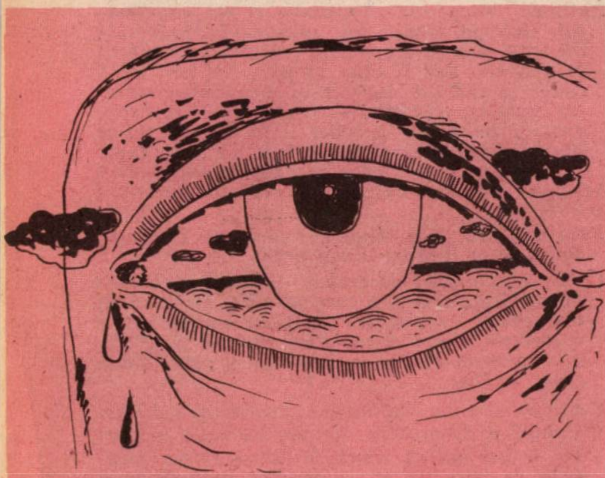
Calliope : Eram prietenele lui.

Euterpe : Și surorile Delianului.

Calliope : S-a învoit cu totul, cunoscîndu-l pe Strălucitor.

Euterpe : Crezi că dacă ar fi învins el, ar fi făcut același lucru cu învinsul ?

Calliope : Nu putea să învingă !

Euterpe : Uiți că l-am scos învingător nu mai de mult de amiaza fierbinte a acestei zile ? Am fost toate cu el. Cîntase mai bine.

Calliope : A fost atît de cald astăzi, Euterpe. Aș vrea să fac o baie. Dar nu-i așa că Strălucitorul a izbutit să li se încuviințeze o nouă probă ?

Euterpe : Noi știam dinainte că i-o va acorda. A doua oară Delianul ne-a amețit pe toate cu vocea sa, acompaniindu-se doar, cu lira. O, știi bine, Calliope, că nu așa începuse concursul. Trebuia să se întreacă lira cu fluierul. Virtuozitatea cu sufletul și nu zeul cu artistul.

Calliope : N-a renunțat la o treia și ultima înfruntare.

Euterpe : Cînd noi la sugestia Delianului am schimbat premisele luptei, acceptînd vocea și instrumentul și fără să-l mai întrebăm pe bietul Marsyas. Prevederile întrecerii erau acum altele. Era învins înainte de a începe.

Calliope : Ar fi putut atunci să renunțe, Euterpe. Dar era trufaș.

Euterpe : Asta mă întreb și eu, Caliope. De ce nu s-a oprit ? A așteptat să punem noi capăt întrecerii, sau se oferea pedepsei Delianului cu bună știință ? Vezi dar, că nu mai e vorba de trufie, ci de altceva. Știa că nu va cîștiga. Noi și Delianul devenisem destinul lui. A vrut să și-l cunoască. A vrut să știe pe pielea lui ce i se poate întîmpla unui artist mare dacă pierde. Cunoștea mînia Delianului și cît pot fi judecătorii lui de imparțiali.

Calliope : Atunci, pentru numele lui Zeus, de ce a făcut-o ?

Euterpe : Cred că nu numai din curiozitate, Calliope. A vrut să dea prin sine un avertisment oamenilor înzestrați cu har. A vrut să știe cei ce vin. Marsyas a fost ultimul artist ce s-a întrecut cu nemuritorii. A pus sub semnul întrebării dreptatea venită din partea divinităților artei.

Calliope : Noi slujim arta.

Euterpe : N-ai zis tu că vom deveni veșnice ? El a fost un slujitor al artei. Noi sîntem arta. Nu-ți dai seama că a vrut să ne dezvăluie cruzimea ascunsă ? Dacă nici eu nu l-am apărat ? ! ! De acum nu mai suntem acele femei frumoase și bune. Pentru artiști începe o altă vîrstă. Am devenit niște nume, niște esențe. Aezii și rapsozii nu ne vor mai vedea ca pînă acum. Vor crede că ne văd, sau ne vor visa. Mama este o titanidă, nu uita. Blîndețea îi este străină și nu știe ce-i uitarea de sine.

Calliope : Tu nu știi că s-a născut un copil în Thracia. E fiul meu. Este nespus de frumos și cîntă de pe acum. Ni-l vom apropia și îl vom înzestra pe acela. Orpheus se numește. Phrygianul tău va fi uitat.

Euterpe : Nu cred că va avea o soartă mai bună. Îl vom părăsi și pe acela într-o zi. Marsyas a fost jupuit de viu. Acela va fi sfîșiat, cine știe ? !

Calliope : E tîrziu, s-a făcut întuneric și trebuie să ajungem pe munte.

Euterpe : Ce se aude ?

Calliope : Plînsul satirilor și al nimfelor, al pădurii și al apelor. De la picioarele Phrigianului a pornit acum un pîrîu de lacrimi și de sînge. Peste un timp va fi un fluviu ca sîngele. Apoi o mare întunecată.

Euterpe : Ce neagră este noaptea noastră de aici, Calliope !

Calliope : Ia-ți flautul. Curînd vom fi în lumină.

Pan Izverna

UN CEAS AL ISTORIEI DAT ÎNAPOI

UN CEAS AL ISTORIEI DAT ÎNAPOI

În dezbatere cartea:

MASĂ ROTUNDĂ

participă:

ILIE BĂDESCU
NEAGU COZMA
CORNEL GRAD
OVIDIU IULIU MOLDOVAN
ADRIAN RIZA
RAOUL ȘORBAN
RADU THEODORU
GABRIEL ȚEPELEA
M. UNGHEANU

DOCUMENTELE ÎNCEP SĂ VORBEASCĂ

M. UNGHEANU : „Goneam spre Lidice, cînd, fără veste, / mașina străbătu șoseaua, peste zăpezile zburătăcite-n stol, / trecu pe cîmp, făcu un scurt ocol / și se opri". Cînd citeau aceste versuri de Eugen Jebeleanu copiii anilor '50 n-aveau de unde să știe că masacre precum cel de la Lidice sau de la Oradour sur Glane (și acesta în cartea de franceză), s-au petrecut și la ei acasă, pe pămînt românesc, și că victimele lor au fost și românii. Astăzi în librării sînt la îndemînă cărțile care încep să dezvăluie adevărul asupra istoriei recente a românilor.

Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 — octombrie 1944, București, 1985, zguduitoare lucrare elaborată de un colectiv*) înfățișează pentru prima dată în chip sistematic tratamentul inadmisibil aplicat populației civile nemaghiare, în primul rînd românești, de către regimul de ocupație horthyst în partea de nord-vest a României pe care Mussolini și Hitler au dăruit-o Ungariei. Documentele înfățișate în cartea despre terorismul horthyst în Transilvania, dezvăluie existența în centrul Europei a unei veritabile politici de genocid, înainte chiar de celebrele acum fapte de genocid ale armatei hitleriste din timpul celui de-al doilea război mondial.

Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 — octombrie 1944, are calitatea de a aduce la lumină faptele și de a le lăsa să vorbească. Despre semnificația acestei cărți, despre semnificația faptelor pe care ea le aduce în fața cititorului român vă invităm să vorbiți aici ca istorici, sociologi, literați, artiști.

CORNEL GRAD : Literatura a făcut mai mult pentru abordarea frontală a unor teme esențiale de istorie contemporană.

Între scriitorii care au abordat foarte complex și convingător problemele diktatului, problemele relațiilor româno-ungare în perioada interbelică, în anii războiului și în primii ani după război sînt, după mine, Francisc Păcurariu, cel mai pertinent și avizat care a și trăit evenimentele, descrie fapte văzute, trăite, Mircea Vaida cu **Vînătoare de vrăjitori,** Pop Simion cu romanul **Profesor de istorie.** Într-un anume fel și D.R. Popescu prin **Orașul îngerilor,** fără să se refere în mod expres la multiplele aspecte pendinte de diktat.

RADU THEODORU : Discuția noastră este binevenită, oportună, născută dintr-o necesitate obiectivă, aș numi acea necesitate logică. Terenul a fost pregătit și de diverși autori, există de pe acum un corp remarcabil de volume de înaltă probitate științifică a istoriei Transilvaniei, există excelente romane ale dramei transilvane din 40—44 (puține, este drept) — există volume scoase în Biblioteca de istorie a revistei „Vatra" : **Moisei** și **Epopeea de pe Mureș,**

***) Coordonatori : Mihai Fătu, Mircea Mușat ; Autori : Ion Ardeleanu, Gheorghe Bodea, Mihai Fătu, Oliver Lustig, Mircea Mușat, Ludovic Vajda ; au mai colaborat : Vasile Arimia, Vasile Bobocescu, Ion Calafeteanu, Ladislau Fodor, Olimpiu Matichescu, A. Simion, Ion Pătroiu, Gheorghe Unc.**

Monumentul de la Moisei închinat victimelor prigoanei horthyste — operă a sculptorului Vida Gheza

care preced într-un fel cartea în discuție. Există de asemenea volumul lui Mihai Fătu. **Biserica României din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația horthystă** ca și seria de studii zguduitoare din **Telegraful român de la Sibiu,** ca și cartea mitropolitului Banatului, dr. Nicolae Corneanu. **Biserica românească din nord-vestul țării în timpul prigoanei horthyste.** Recent a apărut impresionanta nuvelă **Toamnă fierbinte.** **Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României** umple un gol — fixîndu-se prin amploarea investigației, în centrul acestei sfere de probleme nu numai zguduitoare sub aspect uman, dar esențiale, peren esențiale sub aspect istoric, etic, moral, filozofic, dacă vreți. Premizele, cadrul general al cărții, o esențială motivație istorică, o analiză multilaterală a fenomenului de exterminare, deportare, expulzare, anulare culturală, spirituală, economică a românilor din Transilvania sînt puse, argumentate mereu în domeniul zguduitorului. Cu nimic mai puțin zguduitor decît oricare altă tragedie națională provocată de fascism și de servilul aliat, cel mai gros răsplătit beneficiar, horthysmul. Horthysmul care n-a apărut din neant, care are o îndelungată pregătire în retortele unor vechi obsesii imperiale, unor obsesii istorice conturate viguros în jumătatea secolului trecut cînd Europa a fost dominată de idei și mișcări generatoare de națiuni politice. Cînd falsul stat milenar San-Stefanian, fals pentru că el n-a existat în granițele „milenare" decît prin pomana Austriei imperiale foarte tîrziu, asta odată cu dualismul, s-a văzut așa cum era : o clasă nobiliară, definitiv anacronică, dominînd un număr zdrobitor majoritar de naționalități și care, în disperare de cauză, a căutat mijloace rapide de a maghiariza forțat etniile, pentru a alcătui artificial o singură națiune.

CORNEL GRAD : Intrarea trupelor de ocupație horthyste în Transilvania de nord, vremelnic ocupată prin diktatul de la Viena, a fost marcată de asasinate colective, dirijate, la Satu Mare, Ip, Trăznea, Oradea, Zalău, Nușfalău, Zăuan, Huedin și Hida Sînmihailul Almașului. Au fost omorîți oameni dezarmați, oameni care nu au opus nici un fel de rezistență trupelor care ocupau teritoriul în primul rînd român. Rîndul evreilor a venit mai tîrziu.

Patru sînt în mare etapele acestei terori horthysto-fasciste ale ocupației ungare, 40—44, ale cărei efecte sînt însă de lungă durată. Prima durează din 1 sept. 1940 pînă la 9 dec. 1940, etapă în care trupele horthyste de ocupație au instalat administrația militară și au instaurat un regim de jaf, teroare și crimă. Numărul românilor a scăzut brusc în acest an și va scădea în continuare. A doua etapă, mai lungă, ține din 9 dec. 1940 pînă în martie 1944, este legată de instalarea și activitatea administrației civile horthyste. Teroarea nu dispare ci se organizează altfel. A treia etapă, foarte scurtă, dar de grele consecințe, începe în martie 1944 și-i pune, din fericire, capăt înaintarea victorioasă umăr la umăr a trupelor române și sovietice. Ea coincide cu guvernarea lui Sztojai Döme și s-a caracterizat prin înăsprirea măsurilor de genocid. Acum se înființează ghetourile, în care zbirii horthysmului întrec, prin crimele săvîrșite, faima gestapoului, apar trenurile pentru lagărele de exterminare din Polonia, care golesc, într-un timp record, Transilvania de nord de evrei. Tot acum se trimit în Germania la muncă forțată alte zeci de mii de români. A patra etapă este legată de retragerea autorităților și trupelor ungare din Transilvania invadată prin diktat.

Cum zice o veche vorbă românească : așa cum au venit — așa au și plecat. Au venit cu fără-

Cadavrul unui român ucis la Trăsnea a fost aruncat pe un car de luptă al armatei ungare de ocupație

delegi, au plecat ca nelegiuiții. Pe 23 August chiar în Dej 500 de români au fost internați și maltratați, iar din județul Cluj, Turda, Someș, Sălaj, Bihor, Maramureș sute de locuitori români au fost deportați în Germania și Ungaria (Numai din comuna Rediu-Cluj au fost ridicați 250). Acum comandantul jandarmeriei din Someș dă sinistrul său ordin : „Toți românii să fie suprimați fără judecată oriunde vor fi găsiți !".

NICI O CRUZIME NU A FOST OCOLITĂ

NEAGU COZMA : Nici o cruzime nu a fost ocolită. Toate armele au fost puse la bătaie ; puști, pistoale, mitraliere, tunuri și aruncătoare de grenade și nu în ultimă instanță baioneta și... parul. Nu au fost cruțați nici bătrînii, nici bolnavii în agonie, nici femeile gravide și nici pruncii care abia veniseră pe lume. Singură calitatea de român era suficientă pentru a fi trimis în neființă.

Să lăsăm martorii oculari să vorbească.

1. Gheorghe Prunea, Zalău, fost militar în armata română optase pentru venirea în Transilvania, la familia lui : „În dimineața de 9 septembrie, luni, vecinul Vicaș a venit la mine și mi-a zis să mergem in oraș pentru a cumpăra zahăr... Dar înainte de a apuca eu să mă îmbrac pentru oraș, a venit Gafia, soția lui Vicaș, la noi, plîngînd, împreună cu cele două fetițe și mi-a zis : fugi unde poți. Pe Grigore, soțul ei, și pe Alexandru, fratele soțului, i-au dus soldații unguri la balta de lîngă Brădet și cred că i-au împușcat. Soția mea mi-a spus și ea să fug, sau să mă ascund în podul casei, căci cu ea n-o să aibă nimic dacă o vor vedea în starea în care este (gravidă în luna a noua). Eu m-am retras prin spatele casei și prin porumb am mers pînă la oborul de vite, acolo am intrat in pîrîul ce vine dinspre Meseș și tot prin el am mers pînă în pădure...

Frații Vicaș Grigore și Alexandru au fost duși într-adevăr lîngă Brădet și împușcați ; pe Gafia au împușcat-o prin fereastră, în mijlocul casei, una din fete, Rodica, cea mare, a fugit (din cauză că s-a speriat, n-a trăit mult și a murit) ; a doua zi mama Gafiei Vicaș, care era din Gîrcei, a venit la Zalău, unde și-a găsit fiica moartă, în mijlocul casei, iar pe Cornelia, nepoată-sa, de 7—8 luni, lîngă ea sugînd".

Soția lui Gh. Prunea a fost legată cu părul capului și peste mijloc cu o funie de o căruță trasă de doi cai, tîrînd-o pe șosea pînă dincolo de Brădet. Acolo au scos copilul din ea cu un par după care au împușcat-o.

Martor și cel care a și relatat această scenă înfiorătoare a fost maghiarul Birtalam, paznic la via lui Frid : locuia în apropiere.

2. Gheorghe Chișu, domiciliat în Șimleul Silvaniei, povestește despre masacrul de la Ip. „Pentru a cunoaște exact componența familiilor românilor, s-a înscenat un recensămînt al... porcilor. Îmi amintesc că printre cei ce efectuau acest recensămînt se aflau și Kerekes Balint și Kerekes Demian... Începuseră discret pregătirea asasinatului. Îmi amintesc că printre principalii organizatori din rîndul populației locale erau : Beres Miklós, Bares K. Alexandru, Cesz Árpád, Csepci Jipa, Kisfalusi Alex.

Din Zăuan, printre zeloșii organizatori îi amintesc aici pe Nemes Gyula, Király B. János, Enri András și Cziki János. Mascați pentru a nu fi cunoscuți de localnici, aceștia, împreună cu alții, au însoțit cu arma în mînă, cu baioneta la armă ca într-o veritabilă luptă de stradă, bandele de asasini pe străzile locuite de români.

...I-au batjocorit pînă și pe morți. Nu pot uita. Și mă cutremur cînd îmi vin în minte două scene îngrozitoare : cum cîntau cîntece iredentiste, șovine, localnicii și soldații horthyști în timp ce-i transportau la groapă pe cei 157 de morți și cum, acolo în țintirimul bisericii românești, la flacăra paielor ude de sînge, Leescy Jiga și-a fript slănina spunînd : „Ce bună-i slănina friptă la asemenea flacără !"

3. Soția lui Butcoran Ioan din Ip. Rezum : Este vorba de moartea unei familii, a lui Ioan

„Mîndrul pămînt al Transilvaniei s-a transformat într-o amarnică golgotă, unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sînt închiși cu sutele, cu miile, sînt bătuți, sînt torturați în mod cumplit. Asasinatele și execuțiile se țin lanț și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut români".

Gyorgy Ferenczi :
„Golgota Transilvaniei" 1940

Jurcut, fratele soției lui Butcoran. Capul familiei, Ioan, auzind împușcăturile, și-a dat seama că a început măcelul. Și-a închis familia in casă, soția, fiica și copilul de 8 luni, și s-a ascuns în podul casei. Nu-și putea închipui că s-or atinge de femei și de copii. Dar s-a înșelat. La scurtă vreme călăii i-au călcat curtea. Au tras cîteva rafale de automat, au lovit în ușa casei pînă au deschis-o începînd să urle la fetița acestora, Florica, de 14 ani. Au maltratat-o. Florica a început să strige : tată ! tată !... L-au prins, l-au maltratat în chip bestial și în cele din urmă l-au împușcat... Florica a dat să fugă, dar cîteva gloanțe s-au înfipt în trupul nevinovat al Floricăi. Dimineața a fost găsită de către țiganii ce urmau să transporte morții la cimitir, frîntă peste melița din curtea casei unde cu o zi înainte, în rînd cu mama ei, Florica melița cînepa. Pentru a încheia mai repede, criminalii au tras cîteva focuri de armă prin geam. Trei gloanțe au lovit-o pe Maria, soția lui Ioan, mama Floricăi — dar nu mortal. Dimineața, cînd călăii însoțiți de țigani urmau să-i ridice corpul, au găsit-o încă în viață. Fața de pernă era sfîșiată de dinții victimei. A întrebat pe cei ce venise dacă bărbatul și fiica trăiesc. Cînd i s-a spus că nu mai sînt printre cei vii, a cerut să fie împușcată. S-a repezit un honved, i-a tras cîteva rafale. Copilul cel mic, de 8 luni, Cehiță se numea, rîdea cu toată frăgezimea vîrstei lui... Închipuiți-vă, oameni, un copil de 8 luni care vă zîmbește. După ce i-a înfipt baioneta în piept, a mai tras și cîteva focuri de armă. Însoțitorul l-a luat simplu la subțioară, l-a aruncat în căruța ce întîrziase prea mult la poartă.

4. Steluța Hosu, tot din Ip, de numai nouă săptămîni a fost împușcată și străpunsă cu baioneta, în timp ce dormea în leagăn.

5. Drama familiei Gheorghe Leonte : Seara tîrziu Gheorghe aleargă într-un suflet după moașa satului. Gravidă, soția lui, urma să nască. Dar horthyștii nu l-au lăsat să-și continue drumul. Au sfîrtecat în chip demențial pîntecele femeii, i-au scos copilul și apoi cu cîteva gloanțe l-au lichidat.

RAOUL ȘORBAN : Cartea se ocupă mai ales de teroarea din anii și momentele de vîrf, dar noi cei care am trăit acolo știm că teroarea n-a început din 1940 și a încetat în 1944, ci a fost zilnică, metodică, neobosită. Eram pictor și mă înțelegeam la fel de bine cu românii, sașii și ungurii, vorbind cu fiecare în limba lui. Credeam că totul o să continue. M-am întors la Cluj, eram om de stînga și căutam o activitate pe potriva profesiunii și credințelor mele. Nu mai existau însă manifestări culturale românești. Intelectualii români fuseseră expulzați printr-una din primele măsuri ale ocupației. Exista o singură gazetă în limba română, **Tribuna Ardealului**, dar nu era cu putință să lucrezi acolo. **Tribuna Ardealului** avea un singur redactor angajat. În încercările de a-mi găsi un rost m-am întîlnit cu cel mai brutal aparat de intimidare : cel al ocupației ungare. În ianuarie 1942, am organizat prima expoziție a artiștilor plastici români. Rămăseseră întîmplător pe loc vreo 10 artiști plastici de bună calitate. Înaintea deschiderii expoziției am primit vizita unui artist plastic maghiar care mi-a zis : „Dacă ții la libertate să nu organizezi această expoziție". Am organizat-o. Peste două săptămîni am fost arestat, dus la Miskolcz, inclus într-un detașament de pedeapsă. Eram obligați să purtăm pe mîneca hainei o banderolă galbenă cu un punct negru. Asta însemna că în noi se putea trage fără somație. Detașamentul a fost dus pe front la deminări fără nici o aparatură. În Occident, treaba asta o făceau porcii. Din 204 oameni am rămas în viață 6 sau 8.

Ruinele bisericii din comuna Herculian, jud. Covasna

„În vreme ce dușmanii noștri se înverșunează să ne răpească pămîntul și să ne robească frații, noi continuăm a spera și a crede în triumful dreptății adevărate, a dreptății noastre, și în ce privește Transilvania. Secole după secole am suferit și am crezut în sosirea dreptății, fără a-i cunoaște bucuriile. Cu atît mai mult ne vom stăpîni acum revolta și vom aștepta ceasul izbăvirii".

Liviu Rebreanu, 1941

Emil Hațieganu, director al singurului ziar românesc ce apărea sub ocupația horthystă, printre țăranii de pe Valea Someșului

RELATIVIZAREA ADEVĂRULUI — RELATIVIZAREA CRIMEI

M. UNGHEANU : Această violență criminală este ea un rezultat spontan, întîmplător ?

Modul în care s-au petrecut primele atrocități antiromânești și acte de teroare, ca și componența grupurilor care le-au înfăptuit dezvăluie mereu același tipar. Autoare ale terorii și crimelor sînt mai întîi trupele de ocupație, la ele participînd în egală măsură simplii soldați, subofițeri și ofițeri. Aceste trupe erau însoțite de formații civile, uneori simple bande participante la actele de teroare sub ocrotirea armatei, ca și grupuri locale activate de prezența armatei de ocupație. Cumplitele episoade ale acestei terori par trase la șapirograf în cîteva

> **„Adormit pe-un hotar din Sălaj,**
> **De-ar ști Șincai, cum astăzi tărîmul**
> **Ne-a fost împărțit de-al nost' sînge,**
> **Și cît de barbar ne fu „Rîmul"..."**
>
> **Vlaicu Bârna, 1940**

variante, clasificabile lesne, pentru a mai admite cumva ideea unei simple răbufniri sau a inițiativelor spontane ale vendetelor locale. Toate aceste trăsături repetate vădesc caracterul organizat al actelor de teroare, premeditarea crimei de către ocupanți.

RAOUL ȘORBAN: Termenii pe care trebuie să-i întrebuințeze istoricii în cazul ocupării prin diktat a Transilvaniei de nord nici nu sînt greu de precizat, cînd însuși primul ministru al Ungariei, contele Pal Teleki, a formulat concepția sa, și a țării pe care o administra astfel : **„Cînd am fost prima oară la Cluj — îndată după intrarea trupelor noastre — i-am convocat pe domnii episcopi (români), pe cel grecocatolic și pe cel ortodox, ca și pe cîțiva dintre conducătorii societății românești. Firește i-am admonestat aspru pentru cei 22 de ani... I-am invitat să mă ajute în acțiunea de pacificare. Nu se poate, prin urmare, susține că nu am fost concilianți, că nu sîntem concilianți, atît noi personal cît și poporul și armata ungară. Armata ungară a intervenit sever în două cazuri, acolo unde s-a tras asupra ei cu mitraliera... Într-un moment cînd s-a pus capac răbdării noastre, de alaltăieri** (adică din 5 oct. 1940) **aplicăm retorsiunea. Am expulzat peste frontieră deocamdată 850 de români, personalități de conducere ale vieții sociale și publice. Vom fi obligați să continuăm această acțiune, să-i dăm chiar amploare, dacă românii nu vor face ordine la ei acasă... Să se știe că după retorsiunile de la Oradea și Cluj vom continua și în alte părți. Și la nevoie, vom da amploare acțiunii".** (Cf. ziarul „Ellenzék", Cluj, 10 oct. 1940).

La audiența despre care vorbise contele Teleki a fost chemat și Emil Hațieganu (fost profesor la Facultatea de drept din Cluj, ministru de justiție într-un guvern național-țărănesc), care, protestînd cu vigoare împotriva masacrelor comise de armata ungară împotriva populației românești la Ip și Trăznea, a primit de la prim ministrul Ungariei următoarea replică, subliniată de „un zîmbet sub mustață" (textual): **„Nincs lakodalom késelés nélkül" (Nu e nuntă fără înjunghieri).**

Pentru formația de jurist a lui Emil Hațieganu (pe care țăranii în acei ani îl numeau „Baciul nostru") o concepție ca aceea a contelui Teleki echivala cu **relativizarea crimei** (s.n.) iar ca principiu politic cu reducerea adevărului la neant. (S-a știut de totdeauna că în cazurile citate de contele Teleki, cînd armata ungară a „intervenit sever", nici un român nu a tras cu mitraliera în soldații acelei armate). Repet : interpretarea arbitrară a faptelor a relativizat conceptul adevărului. „Conștiința falsă" a opresorilor, cu care ne-am întîlnit zi cu zi cei care între 1940—1944 am trăit sub ocupație în Transilvania l-a determinat pe Emil Hațieganu să constate deteriorarea **„eticii statale a Ungariei, față de cea a Austro-Ungariei".** În funcție de această constatare, Hațieganu și-a concretizat propria-i atitudine, ca și politica spre care i-a îndrumat pe românii ajunși — citez din me-

> **„Să lăsăm de o parte minciuna convențională conform căreia noi pretindem că nu vrem să ucidem naționalitățile nemaghiare. Ba, noi vrem să le suprimăm și trebuie să le suprimăm".**
>
> **Kostenszky Geza** : „Politica națională"

morie pe Hațieganu — **„într-o stare asemănătoare robiei, expuși tuturor riscurilor, de la expulzare și deportare, la deposedare de bunuri, privări de libertate, pînă la masacre".**

În această situație, Emil Hațieganu (ajuns oarecum fără voie „conducătorul" românilor) a refuzat propunerea primului ministru Teleki pentru „chemarea" în parlamentul Ungariei a circa 30 de deputați români. Românii — consecvenți atitudinii pentru care s-au decis după atrocitățile săvîrșite de armata ungară, dar și după cuvîntarea rostită de regentul Horthy la Cluj (**„pe sfîntul pămînt al Ungariei s-au infiltrat naționalități străine...** etc., cf. ziarului „Tribuna Ardealului", Cluj, 17 sept. 1940) — au refuzat să se constituie într-un partid politic ori într-o comunitate națională. Evocînd după mulți ani viața românilor după ocuparea unei părți a Transilvaniei de către Ungaria, avocatul Aurel Socol, unul din fruntașii vieții noastre politice în acei ani, a sintetizat astfel imaginea viețuirii românești : **Încrezători în mintea, înțelepciunea, instinctul politic și sentimentul național al țăranului român**, știam că în situația dată, numai o unitate spontană, **de facto** și nu **de iure**, fără contur statuar, dar legată de interese și speranțe comune, **poate păstra ființa noastră în Transilvania** (citat după **Amintiri**, m.s. nepublicat).

RADU THEODORU : Vreau să elimin impactul știrilor cu conștiința elevului sergent aviator care eram în '44, cu a elevului de liceu din '40 care a găzduit doi colegi refugiați din partea ocupată a Ardealului și care povesteau fapte absolut de necrezut, de o barbarie mult mai rafinată decît a vechilor năvălitori turanici, ceva ce nu aparține spațiului european.

Mijlocul lui septembrie '44. Este doborît la Turda într-o luptă aeriană cu un Messerschmidt german, sublocotenentul aviator Franz Secicar din Grupul 2 vînătoare, care pilotase un avion IAR 80. Se salvează cu parasuta, cade între Ceamul Mare și Turda, este căutat cu poterele, făcut prizonier și după un interogatoriu dezonorant, lovit în fluierele picioarelor cu bocancii, apărîndu-se, este doborît, spînzurat cu capul în jos de o creangă, dezbrăcat pînă la brîu, ciopîrțit cu pumnalele și jupuit... Crima asta cumplită, de necrezut, nejustificabilă, încălcînd toate legile omenești și neomenești, este o crimă sumă. O crimă care se adaugă lungului șir de crime săvîrșite împotriva grănicerilor români, ciopîrțiți cu baionetele, cu ochii scoși, mutilați sălbatic, crime prin schingiuire săvîrșite asupra răniților cum s-a întîmplat la începutul lui septembrie în Cornești, fostul județ Tîrnava Mică, cînd au fost spintecați plutonierul Colan Trifu, sergenții Bocan Ion și Boboc Alexandru, împreună cu soldații Bușneacu Teofil și Oprea Gheorghe, cărora li s-au tăiat nasurile și urechile și li s-au scos ochii cu baionetele. Din ce tradiție nobilă vine această atitudine a unei armate „civilizatoare" ? O știm cu toții de la Bobîlna încoace.

> **„Ai impresia trecînd în revistă miile de barbarii comise de bandele horthyste imediat după ocuparea teritoriului cedat, că ele se integrează într-un plan bine chibzuit : desființarea radicală a românismului, sau, pentru a întrebuința termenul atît de uzitat cînd e vorba de a caracteriza raporturile dintre maghiari și naționalități, extirparea românilor de pe pămîntul Transilvaniei."**
>
> **Milton C. Lehrer** : „Ardealul, pămînt românesc", **1944.**

ILIE BĂDESCU : Un fenomen precum cel prezentat în toată halucinanta lui amploare de către autorii cărții **Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României** ridică, într-adevăr, problema mecanismelor care-l generează. Cuprinderea unor atare mecanisme reclamă o analiză de tip interdisciplinar. Fenomenul terorii horthyste, de exemplu, capătă întreaga lui semnificație într-o cercetare de antropologie a terorii. In mod normal, execuțiile „exemplare" fac parte din recuzita pedepselor aplicate într-o mentalitate feudală. „Execuțiile exemplare", la scară de masă practicate de horthysm în Transilvania, prin elementele de atrocitate bestială și prin lipsa lor de orice element de legitimitate, ne îngăduie să vorbim despre o foarte curioasă supraviețuire în plin secol al XX-lea, a unei mentalități feudale primare, de început de ev mediu. Personal însă, deocamdată, vreau să precizez că nu putem sesiza mecanismul care a făcut posibilă agresiunea horthystă în Transilvania decît convocînd în perspectiva de sociologie a imperiului. D. Gusti credea, imediat dpuă primul război mondial, că, în 1919, la Versailles, „s-a dat sentința într-un proces istoric" dintre două concepții asupra ordinii europene : una veche a puterilor centrale, care vizau renașterea dominației imperiale și alta nouă, pusă în mișcare de puterile înțelegerii care vizau biruința unui nou

Intelectualii orădeni au fost urcați în vagoane de marfă și expulzați în România

tip de ordine europeană, ordinea națională. Iată-ne, însă, pe scena celui de-al doilea război mondial, la o altă tentativă de a resuscita ordinea imperială. Este vorba despre una din cele mai stranii tentative, în istorie, de a „întoarce timpul". În urma crizelor repetate ale Păcii nord-atlantice, Germania va declanșa la nivel continental încercarea de a „muta" centrul sistemului mondial din Europa nord-atlantică în Europa centrală și deci de a substitui supremației franco-engleze pe cea germană. În substratul ei mai adînc, această tentativă viza înlocuirea sistemului economiei mondiale, cum arată I. Wallerstein, cu sistemul imperial. Întreaga acțiune a aparatului horthyst poate fi înțeleasă bine, tocmai în acest cadru.

GABRIEL TEPELEA : Cred că, pe lîngă aspectele cutremurătoare descrise în volumul **Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României** ar trebui schițată — cel puțin — viața și lupta refugiaților și expulzaților din cele 11 județe ale Transilvaniei de nord. Sosiți cu o boccelută — sau în cele mai multe cazuri cu ce aveau pe dînșii în momentul urmăririi — mii de intelectuali și sute de mii de țărani și muncitori (numărul refugiaților se ridică la peste 500 000, mulți aciuindu-se pe la rude și cunoscuți), au căutat să-și facă un rost provizoriu, pînă în ceasul eliberării. În țara secătuită de război și — în special în orașele mari — ei au creat acute probleme sociale : un loc de muncă, o locuință, îmbrăcăminte etc. Nu mai puțin grele au fost pentru cei de la țară, mai ales, desrădăcinarea, desprinderea de orizontul rural și încadrarea temporară ca oameni de servici, muncitori necalificați la oraș etc. De aceea Căminul refugiaților ardeleni „Avram Iancu" din Capitală — înființat anume pentru a re-crea, duminica măcar, la „Muzeul satului", atmosfera din regiunea natală — era frecventat de zeci de mii de refugiați, care încingeau hore în jurul caselor din Bihor, Mureș, Năsăud, Sătmar de unde fuseseră siliți să se desprindă. Aici veneau, ca în vremurile de altădată, să-i îmbărbăteze și să-i îndrume cărturari, scriitori și artiști refugiați și ei, sau atașați durerilor transilvane. Înainte, sau după hore, refugiații puteau auzi cuvîntul unor cărturari ca G.I. Brătianu, C.C. Giurescu, D. Gusti, Ion Chinezu, Octavian Neamțu etc. ; versurile unor poeți ca M. Beniuc, Justin Ilieșiu, Ion Șiugariu, Ion Th. Ilea, Lucian Valea, I. V. Spiridon, D. Sasu, V. Copilu-Cheatră etc., interpretările unor artiști ca G. Calboreanu, V. Valentineanu, Nae Făgădaru, Ion Focșa, Sereda, Sorbul etc. Nu putem cita numele tuturor, ele sînt consemnate în cele trei volume de „Cronici" editate de Căminul „Avram Iancu". Am început cu acest exemplu, fiindcă în afara crimelor de la Ip și Trăznea, Huedin etc., ce împietresc pe oricare cititor al cărții discutate, au existat și drame generate de această desprindere forțată de orizontul natal, de tradiții, de „spiritus loci", de transplantarea în necunoscut.

Important este să enunțăm aici — în vederea unei informări mai ample — ce acțiuni au mai întreprins acești pribegi după sosirea lor în țara liberă, ce organisme de luptă și într-ajutorare și-au creat („Asociația refugiaților și expulzaților", „Asociația Someșanilor", la București, asociatii similare la Sibiu, Brașov etc., unde activau profesorii Ștefan Pascu, Victor Jinga, Alexandru Herlea etc.) ; memoriile adresate, ziarele editate, conferințele de la „Ateneu", „Teatrul Național", Căminul „Avram Iancu" ; șezătorile organizate în principalele orașe ale țării, pelerinajul la Feleac, comemorările unor fruntași ai Unirii ; volumele în limbi de circulație destinate străinătății, colecția „Cartea refugiatului ardelean", distribuită tuturor pribegilor, în care au apărut, pe lîngă lucrările unor scriitori și cărturari consacrați : O. Goga, G. Coșbuc, I. Slavici, Liviu Rebreanu, Ion Lupaș, C.C. Giurescu, G.I. Brătianu și scrierile mai tinerilor pe atunci M. Beniuc, Vasile Netea, Ion Șiugariu, Ion Vlasiu, E. Boșca-Mălin, Ion Apostol Popescu, Lucian Valea, Gabriel Tepelea ș.a. — însumînd peste 30 de volume.

AUTOHTONIA ROMÂNILOR ÎN FAȚA TRIBUNALELOR HORTHYSTE

RAOUL ȘORBAN : Cei ce citesc cartea **Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României** și-au pus de mai multe ori întrebarea : „De ce", „Pentru ce ?". Desigur că nici o carte nu poate oferi explicații integrale. Explicația cauzală constituie totdeauna o problemă dificilă nu numai fiindcă nu este în general totală, ci și pentru că contemporanii, adică oamenii de azi, întîmpină dificultăți cînd încearcă să înțeleagă niște împrejurări specifice de altădată. Astăzi, de exemplu, se va înțelege greu de ce autorul (român) al unui destul de modest articol intitulat „Dacismul în literatură", publicat în unicul ziar românesc din Transilvania aflată sub ocupația ungară, **Tribuna Ardealului**, din Cluj, a fost condamnat la 2 ani și 6 luni închisoare ! Aș propune să ne adresăm direct sentinței Tribunalului regal ungar din Cluj, fiindcă ea ne lămurește și problema, dar și conștiința alarmată și terorizată de spaime a reprezentanților oficiali ai Ungariei din acei ani, pe lîngă faptul că această sentință definește o situație.

(COPIE-TRADUCERE)

Consiliul special de 5 membri al tribunalului regal din Cluj.

b, 316069/1941.

In numele sfintei coroane maghiare!

Consiliul special de 5 membri al tribunalului regal din Cluj, ca instanţă penală, în procesul pornit contra lui Dăncuş Gheorghe pentru delictul de lezare a respectului statului maghiar şi a naţiunii maghiare săvîrşit prin presă, pe baza dezbaterii principale publice a pronunţat următoarea :

SENTINŢA

Inculpatul Dăncuş Gheorghe, de 42 de ani, de religie grecocatolică, născut la Ieud (?), locuitor în Cluj, cetăţean maghiar, absolvent universitar al facultăţii de filozofie, a satisfăcut serviciul militar, fără avere, ziarist, în sensul legii XIV din 1914 art. 33 al legii III din 1921 art. 7. alin. 1 este declarat vinovat pentru săvîrşirea delictului de lezare a respectului datorat statului maghiar şi naţiunii maghiare.

Din acest motiv Tribunalul regal condamnă pe acuzatul Dăncuş Gheorghe în baza art. 7 alin. 1 al legii III din 1921 şi al art. 9 din aceeaşi lege, la 2 (doi) ani şi (şase) luni detenţiune, ca pedeapsă principală, apoi ca pedeapsă secundară la 3 (trei) ani de pierdere a serviciului şi la suspendarea executării drepturilor sale politice pe acelaşi interval de timp.

Pedeapsa privativă de libertate se socoteşte de la începerea executării sale, pierderea serviciului şi suspendarea exercitării drepturilor politice se va socoti de la terminarea sau de la perimarea pedepsei privative de libertate.

Inculpatul este obligat să restituie statului în baza art. 480 a legii XXXIII din 1896 eventualele cheltuieli penale ce s-ar fi ivit, precum şi cheltuielile penale ce se vor ivi pe viitor, dar tribunalul regal pe baza art. 4 al legii XLIII din 1890 le consideră deocamdată nerecuperabile. Tribunalul regal ordonă ca după ridicarea la valoare de drept a sentinţei, în baza art. 494 din Proc. pen. aceasta să fie comunicată la procuratura regală din Cluj, împreună cu certificatul de moralitate şi de avere al inculpatului, apoi, pe baza art. 20 al legii XIX din 1938 cu Sfatul central al oraşului Cluj, iar în baza art. 330 din Proc. pen. pentru luare în evidenţă a pedepselor secundare.

MOTIVARE

Tribunalul regal, pe baza recunoaşterii faptelor de către inculpat, precum şi pe baza conţinutului articolului de presă citit în cursul dezbaterii principale, constată ca stare de fapt, că inculpatul Dăncuş Gheorghe, în numărul din 9 martie 1941 al cotidianului „Tribuna Ardealului", organul de presă din Cluj al românilor din Ungaria, în partea laterală de pe pag. 2, ca director al rubricii de literatură, cu discernămînt propriu şi sub semnătură proprie, sub titlul „Grai şi suflet românesc" a publicat un articol scris de el, „Dacismul în literatură", în care reproduce în întregime poezia intitulată „Decebal către popor" a poetului român George Coşbuc, născut în Transilvania, care poezie apăruse şi în traducere maghiară în Ungaria încă de dinainte de războiul mondial. Cenzura n-a interzis apariţia acestui articol, respectiv a Tribunei Ardealului, care cuprinde acest articol. Procurorul regal a ridicat acuză împotriva inculpatului, deoarece rîndurile de mai jos din poezia publicată, „iar acum o naţie de călău ar vrea să pună jug pe grumazul tău", care cuprind stări de fapt ce sînt proprii să diminueze respectul naţiunii maghiare, totodată expresia „neam de călău" este dezonorant pentru naţiunea maghiară, iar rîndurile următoare :

„Dar nu-i tot una să mori leu, ori cîine înlănţuit", „iar zeii sînt departe sus, duşmanii lîngă noi"

cuprind expresii dezonorante la adresa naţiunii maghiare.

Acuzatul a recunoscut că el este redactorul părţii literare redactate sub titlul „Grai şi suflet românesc" al cotidianului românesc Tribuna Ardealului şi că în această calitate şi-a scris şi şi-a pbulicat din proprie iniţiativă poezia lui Gheorghe Coşbuc „Decebal către popor", împreună cu care şi articolul său „Dacismul în literatură", în numărul din 9 martie al ziarului politic în limba română Tribuna Ardealului, care apare la Cluj, deoarece articolul şi poezia publicată servesc exclusiv scopuri literare, în care el a căutat să aducă lumină în orientările dacice şi latine ce stau faţă-n faţă şi care au dat naştere la multe discuţii în literatura românească şi că n-a avut scopul să aducă leziune statului maghiar şi respectului naţiunii maghiare.

Poezia scrisă de Coşbuc şi care face obiectul acuzării, apăruse şi în traducere maghiară în Ungaria încă înaintea războiului mondial şi în aceasta Coşbuc îl pune pe Decebal să grăiască ca duşman al romanilor, deci nu este nici o vorbă despre unguri şi despre români, neputîndu-se ridica acuză pe baza unor părţi rupte din poezie, căci poezia trebuie luată în considerare pe baza articolului şi a poeziei în toată complexitatea lor şi că în acest fel nu cuprinde nimic împotriva ungurilor şi de altfel la timpul său cenzura a permis publicarea articolului şi a poeziei.

Tribunalul regal constată că apărarea inculpatului este nefondată. După aprecierea tribunalului regal, deşi numai într-o formă deghizată, căci literalmente prin cuprinderea într-un articol literar în care este vorba despre daci şi despre romani, dar în realitate se face aluzie la unguri, el a susţinut şi a răspîndit în articolul său fapta neadevărată că ungurii ar fi o naţiune de călăi care caută să pună jugul pe grumazul românilor.

Ori această afirmaţie cuprinde un fapt şi anume un astfel de fapt neadevărat, care ar fi propriu să diminueze onoarea naţiunii maghiare în afară de care expresia de popor călău este şi umilitoare pentru naţiunea maghiară.

Apoi tot în mod deghizat se foloseşte inculpatul de expresia de cîine pus în lanţuri, cu referire la români din partea ungurilor, cu

referirea jignitoare pentru naţiunea maghiară, că anume, poporul maghiar i-ar ţine sau ar căuta să-i ţină în lanţuri pe români ca pe nişte ciini şi că ungurii ar fi duşmanii românilor care trăiesc în patria maghiară.

Aceste constatări ale tribunalului regal nu se bazează pe unele părţi izolate ale poeziei lui Coşbuc, ba nici chiar pe examinarea înseşi a poeziei, ci prin luarea în considerare a articolului în complexitatea sa, Dacismul în literatură, scris de inculpat, care cuprinde şi poezia publicată. Căci tribunalul regal acceptă ca un fapt dovedit că poezia de mai sus a lui Coşbuc apăruse înaintea primului război mondial pe teritoriul Ungariei şi în limba maghiară, fapt ce nu exclude culpabilitatea acuzatului, căci procuratura n-a ridicat acuză din cauza publicării acestei poezii, şi potrivit punctului de vedere al Tribunalului regal, această poezie sau părţile sale, dacă ar fi fost publicate în timpuri corespunzătoare, între nişte împrejurări adecvate, ele în nici un caz n-ar constitui un mijloc care să întrunească elementele constitutive ale infracţiunii împotriva statului maghiar şi împotriva respectului naţiunii maghiare.

Faţă de aceasta însă în luna martie 1941 — dar în oarecare măsură încă şi în prezent — românii se găsesc încă sub efectele celei de a doua decizii de la Viena şi astfel din cauza retrocedării Ardealului de Nord românii în numeroase cazuri au dat dovadă evidentă de pornirile lor duşmănoase, căci se ştie că ei se consideră naţiunea autohtonă a Transilvaniei şi pe baza acestei presupuneri a lor îşi formulează drepturi asupra pămîntului ardelean şi consideră nedreaptă dominaţia maghiară peste acest pămînt, care după părerea lor se bazează pe neluarea în considerare a autohtonismului lor străvechi adus de ei în discuţie.

În astfel de împrejurări a publicat acuzatul articolul său îmbrăcat în costum literar, intitulat „Dacismul în literatură", care a derutat chiar şi cenzura, ceea ce după apărarea sa constituie tot o luare de poziţie în cadrul unei discuţii literare, care după aprecierea tribunalului regal, primul aliniat al articolului, este doar în tangenţă cu literatura, căci în alin. II îndată abordează autohtonismul român, susţinînd : „Coşbuc, cel mai mare şi cel mai autentic poet naţional al românilor care în opera sa reoglindeşte cel mai clar autohtonismul nostru, a scris şi opera sa principală „Decebal către popor". Următoarele trei aliniate nici nu mai cuprind discuţii de ordin literar, dar cu atît mai mult îi proslăveşte pe daci şi apoi se termină după cum urmează : „Trimiţînd la timpurile glorioase ale lumii antice, care constituie o pildă de urmat pentru orice popor" — tradus în limba maghiară de Kiberdi Sandor, poezia reprodusă de noi aici.

Prin urmare după părerea tribunalului regal, publicaţia cuprinsă în articolul acuzatului despre daci şi romani, a poetului autohtonismului străvechi, care cuprinde stările de fapt şi expresiile încriminate, pe care acuzatul le-a răspîndit în luna martie 1941, în faţa cititorilor de limba română a ziarului Tribuna Ardealului, care apare ca organ al presei românilor din Ungaria. În aceste împrejurări, în acest mod făcînd răspîndirea părţilor incriminate ale poeziei în accepţiunea folosită în articol de către inculpat, Tribunalul regal consideră că acestea în mod deghizat se referă la unguri şi sînt proprii, de o parte, să diminueze respectul naţiunii maghiare, pe de altă parte, ele sînt dezonorante la adresa statului maghiar şi a naţiunii maghiare. Luînd în considerare toate acestea, Tribunalul regal a considerat ca dovedit faptul că el a săvîrşit fapta încriminată, cu atît mai mult că după practica judecătorească constantă pentru comiterea delictului de defăimare a naţiunii nu este nevoie de existenţa vreunui scop sau ţel deosebit de dezonoare, ci este suficient dacă inculpatul a făcut declaraţiile din chestiune în stare de responsabilitate şi conştient de faptul că ele sînt potrivite de a contribui la diminuarea respectului faţă de naţiunea maghiară.

Ori acuzatul ca ziarist cu pregătire universitară, trebuia să ştie că prin invocarea autohtonismului străvechi al conţinutului unor poezii folosite de el în condiţiile mai sus amintite, acesta este potrivit a diminua respectul naţiunii maghiare. Pe baza acestor considerente, ca pe un autor în lipsa vreunui motiv de excludere a responsabilităţii conf. art. 33 al legii XIV din 1914, şi deoarece fapta penală stabilită în art. 8 al legii III din 1921 se contopeşte cu starea de fapt circumscrisă în al. 1 al art. 7 din aceeaşi lege, Tribunalul l-a declarat vinovat pentru infracţiunea amintită în dispozitivul sentinţei. La fixarea pedepsei tribunalul regal n-a găsit circumstanţe atenuante, dimpotrivă, a considerat ca circumstanţă agravantă faptul că acuzatul a săvîrşit fapta pe calea presei, deci în faţa unei mari publicităţi, apoi pentru că în acest timp tranzitoriu s-a folosit de înalta sa pregătire şi de publicitatea presei nu pentru împăcarea spiritelor, ci pentru aţiţarea în continuare a spiritelor încă neajunse la o liniştire, apoi că a derutat chiar şi organele cenzurii prin faptul că a făcut să-i apară acest articol ascuns sub o haină literară, în rubrica de literatură, care numai în acest fel a putut să rămînă în ziarul răspîndit printre abonaţi şi cititori, în pofida cenzurii.

Tribunalul regal, avînd în vedere toate acestea, a găsit că pedeapsa detenţiunii şi anume măsura mai ridicată stabilită în dispozitivul sentinţei, se găseşte în proporţie cu gravitatea faptului şi culpabilitatea personală a acuzatului. Tribunalul regal a respins audierea ca martor a lui Emil Haţeganu şi Gheorghe Giurgiu, cerută de apărare, deoarece audierea numiţilor nici aşa n-ar putea contribui cu date noi pentru stabilirea stării de fapt şi că citarea martorilor ar contribui doar la tergiversarea procesului penal. Celelalte dispoziţii ale sentinţei se bazează pe articolele citate. Kiss Deszö, judecător la Curtea de Apel, preşedintele Consiliului m.p. Dr. Betskor A. m.p. preşed. cons. trib. regal, membru al consiliului. Dr. Tusa Jenő m.p. preşed. de cons. Trib. regal, membru al consiliului. Dr. Vajda Béla m.p. preş. cons. Trib. regal, redactorul sentinţei Dr. Sebessy Gábor m.p. jude Trib. regal, membru al consiliului.

M. UNGHEANU : Acest document nu poate rămîne fără comentarii. Ceea ce se pedepsea de către tribunalele regale ungare de ocupaţie era un bun cultural al Europei : conştiinţa vechimii şi continuităţii autohtonilor de la Carpaţi, care însă proba în ochii tribunalelor suprapuse caracterul superfluu şi neligitim al ocupaţiei horthyste. **A pune cultura la dosar, a face tabula rasa din secole de cultură** a fost una din acţiunile principale ale ocupaţiei ungaro-horthyste în Transilvania de Nord. Excluderea din viaţa culturală a Transilvaniei a oamenilor de cultură români, expulzaţi în majoritate, reducerea inadmisibilă a cotidienelor de limbă română la unul singur, limitarea agresivă a încercării pictorilor români de a expune, ca şi eliminarea limbii române din şcoli, a avut ca pandant un şir de acţiuni paralele opuse. Dacă tribunalele regale decideau că originea dacică a românilor este o pretenţie absurdă a poporului român şi a poetului G. Coşbuc, pe de altă parte un institut ca cel al lui Teleki Pál tipărea cărţi ca : **Rolul ţiganilor în formarea populaţiei şi naţiunii române** de K. Nagykarasnyai, 1942, sau **Soarta maghiarimii ardelene după primul război mondial** de Miko Imre. Soartă în cadrul căreia minoritatea maghiară din Transilvania interbelică n-a fost însă redusă la un singur ziar de limbă maghiară. Dar nu esenţa acestui adevăr îl interesa pe Miko Imre. Tribunalele ungare de ocupaţie au pus cultura română „la dosar“, au scos-o practic din circulaţie.

Ţărani ardeleni refugiaţi, în drum spre România. Pe vagon este scris: „Frate române. Stai măcar o clipă şi te gîndeşte la cei cari sunt alungaţi. Cîte şi cîte am suferit noi de la unguri de cînd au venit peste noi, din 6 septembrie şi pînă la 10 octombrie. Cîte au mai făcut cu noi, frate române. De-ar avea cineva inimă mai tare ca peatra şi tot ar lăsa o lacrimă de plîns“.

UN DOCUMENT AL CONVIEŢUIRII SUB HORTHYSM

Pentru a ilustra modul de viaţă al românilor din nord-vestul României, aflaţi sub ocupaţie horthystă, reproducem un document al studenţilor români de la Cluj, care cer sprijinul rectorului pentru a mai putea frecventa cursurile facultăţilor la care sînt înscrişi :

Copie

MEMORIUL STUDENŢILOR DE LIMBA ROMÂNĂ CĂTRE RECTORATUL UNIVERSITĂŢII REGALE MAGHIARE „FRANCISC IOSIF“ DIN CLUJ

Excelenţei sale, domnului dr. Kovrig Béla, profesor universitar, rector magnificus, Cluj.

Studenţii de limbă maternă română de la facultăţile Universităţii regale maghiare „Francisc Iosif“ din Cluj vă înaintează în memoriul de faţă supusele plîngeri rugînd pe Excelenţa Voastră să binevoiască a le lua în consideraţie cu bunăvoinţă.

Sîntem la Universitatea „Francisc Iosif“ înscrişi aproximativ optzeci de studenţi. Ne-am adunat din toate colţurile Ardealului de Nord şi provenim din toate clasele sociale : fii de intelectuali, de ţărani şi de muncitori. Părinţii ne-au dat de lîngă ei pentru a ne termina învăţătura în şcolile superioare, cu preţul celor mai mari sacrificii cu atît mai mult cu cît nedispunînd de un cămin studenţesc corespunzător trebuie să luptăm cu dezavantajele materiale faţă de studenţii aparţinînd altor naţionalităţi şi confesiuni.

Nu cerem nimic altceva decît accesul la cultură, posibilitatea de a cunoaşte marile şi eternele adevăruri ale lumii. Poate că nu toţi ne-au înţeles, altfel nu ne-ar fi refuzat acest drept de care se învredniceşte orice popor civilizat. Poate că în atmosfera înfierbîntată intenţiile noastre n-au putut fi apreciate la valoarea lor reală, ceea ce a dus la luarea unor măsuri discriminatorii. Noi nu cerem nimic altceva decît înţelegere.

Sînt trei ani de cînd Universitatea ne-a primit în rîndurile cetăţenilor săi. Trei ani de cînd noi, studenţii români, ne străduim să învăţăm pe măsura posibilităţilor noastre, îndeplinindu-ne „ad literam“ obligaţiile şi supunîndu-ne tuturor legilor universitare. Am dori să putem învăţa mai departe în pace şi ordine, dar, din motive care se sî-

tuează în afara noastră, pentru a treia oară ni se ia dreptul de audiere a cursurilor.

Pentru a treia oară colegii noştri maghiari ne-au îndepărtat de la cursuri pentru simplul motiv că sîntem români. Această atitudine duşmănoasă răzbate pentru a treia oară prin zidurile Academiei şi ne perturbă activitatea. Dar noi nu vrem să fim nimic altceva decît studenţi.

Am crezut că atitudinilor duşmănoase din trecut li s-a pus capăt, am închis ochii şi n-am cerut acţiuni de reabilitare.

Din păcate am fost încă din nou expulzaţi din sălile de cursuri şi ameninţaţi cu represalii violente dacă am încerca să ne întoarcem. Purtarea lipsită de camaraderie a colegilor noştri maghiari, nevoia apărării securităţii noastre corporale ca şi intenţia de a evita neplăceri şi mai mari şi noi traume sufleteşti, ne-au decis la retragere, situaţia în care ne găsim şi în momentul de faţă. Jigniţi în buna noastră credinţă, trăim zile critice. Pe stradă sîntem obiectul injuriilor.

Ne străduim din răsputeri să ne apărăm cel puţin liniştea sufletească apelînd la singura armă a studentului adevărat : inteligenţa, gîndirea. Dar situaţia creată, nu din vina noastră, înseamnă paralizarea oricărei încercări de continuare a activităţii noastre intelectuale, aceasta neputîndu-se desfăşura decît in condiţii de deplină siguranţă.

Colegii maghiari ne-au lezat în mod brutal demnitatea. Nu cerem pedepsirea nimănui, singura noastră dorinţă fiind asigurarea calmului necesar studiului şi asigurarea că în viitor nu vom mai avea parte de astfel de incidente umilitoare care sînt înjositoare pentru orice om sau student cu simţul demnităţii.

Excelenţă, Domnule Rector, cu supunere vă rugăm să arătaţi înţelegere acestui tineret care, avînd în faţă viaţa, existenţa, viitorul a jertfit pentru aceasta totul de-a lungul unor ani de mari eforturi. Nădăjduim că Excelenţa Voastră va găsi calea şi soluţia atît de mult aşteptată care să ne determine în mod favorabil destinul, rugînd pentru aceasta din nou cu stăruinţă pe Domnul Rector Magnificus să ia în consideraţie toate cele expuse în memoriul nostru şi prin dispoziţiile sale înţelepte să creeze condiţiile pentru reinstaurarea normală a libertăţii de învăţămînt în Universitatea aflată sub conducerea sa, asigurîndu-se pentru noi atit securitatea juridică, precum şi cea corporală.

Drept care rămînem faţă de Domnul Rector Magnificus,

Cu tot respectul,

Mihai Pop, stud. med.
Alexandru Anca, stud. drept
Mihai Popp, stud. med.

Cluj, 5 nov. 1942

Urmarea este că, aceşti studenţi trimişi de rector să se „înţeleagă" cu reprezentanţii organizaţiei studenţeşti maghiare, nu pot accepta condiţiile umilitoare care li se pun şi după o consultare prealabilă şi întocmirea unor procese-verbale, nici unul din ei nu mai poate urma cursurile Universităţii din Cluj.

ECOURI

În nr. 25 (1258) din 21 iunie 1986 al revistei „LUCEAFĂRUL" în contextul dezbaterilor mesei rotunde consacrată volumului „TEROAREA HORTHYSTO-FASCISTĂ DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI 1940—1944" s-a publicat şi MEMORIUL din 5 nov. 1942 al studenţilor români de la fosta Universitate „Francisc Iosif" din Cluj.

Ca unul din coautorii acestui MEMORIU şi membru al delegaţiei care l-a înmînat rectorului Dr. Kovrig Bela, doresc să aduc unele completări cu privire la urmările acestui demers.

Un rezultat concret al MEMORIULUI a fost readmiterea la cursuri şi motivarea absenţelor pentru studenţii români care au fost împiedicaţi a lua parte la ele.

Pe de altă parte, trebuie arătat că acest rezultat nu s-a obţinut ca urmare a vreunei dispoziţii directe a rectorului. Declinîndu-şi răspunderea în rezolvarea diferendelor „interstudenţeşti", acesta a recomandat drept cale potrivită pentru soluţionarea lor tratativele directe cu „ASOCIAZIA STUDENŢILOR MAGHIARI DIN CLUJ" (K.M.D.Sz.).

Din păcate, înţelegerea, încheiată la 17 nov. 1942, între delegaţia studenţilor români — (care, neavînd o asociaţie a lor, se puteau întruni şi consulta numai în cadrul organizaţiei confesionale greco-catolice „ASOCIAŢIA MARIANĂ A TINERETULUI") — şi reprezentanţii K.M.D.Sz-ului, n-a avut o viaţă prea lungă. Nu se împlinise un an şi conducerea K.M.D.Sz-ului a pus la cale o acţiune provocatoare şi şantajistă. Supuşi unei adevărate probe de conştiinţă, de solidaritate cu suferinţele tuturor conaţionalilor lor din Transilvania de Nord, studenţii români, puţini la număr dar mari la suflet, au trecut cu bine, cu demnitate, şi acest dificil examen din anii încercatei lor studenţii.

Faptele, aşa cum s-au petrecut, surprinse în toată tensiunea şi febrilitatea lor, au fost consemnate într-un „PROCES VERBAL" întărit de semnăturile a 44 de studenţi şi 28 de studente. Despre acest document, după ce mesajul său a fost dus la îndeplinire, s-a răspîndit premeditat vestea că a fost ars, pentru a nu se da loc unor eventuale percheziţii sau alte urmări nefaste. După peste patru decenii, el este adus acum pentru întiia oară la cunoştinţă publică.

COPIE

PROCES VERBAL

În ziua de vineri 22 Octombrie 1943, Asociaţia Studenţilor Unguri de la Universitatea din Cluj /K.M.D.Sz./, pe baza învoirii făcute între K.M.D.Sz. şi studenţii români încheiată la 17 Noiembrie 1942, a invitat pe studenţii Traian Moiş stud. med. anul V., Mihai Popp stud. med. anul IV. şi Alexandru Anca stud. drept anul III ca să se prezinte în localul K.M.D.Sz-ului în ziua de 23 Octombrie 1943 pentru a li se face anumite comunicări.

La data fixată, în lipsa din localitate a studentului Mihai Popp, s-au prezentat în fața comitetului întrunit al K.M.D.Sz-ului numai studenții Traian Moiș și Alexandru Anca.

Președintele K.M.D.Sz-ului, Major László, după ce recapitulează evenimentele cari au dus la înțelegerea din 17 Noiembrie 1942, a declarat că studențimea maghiară solidară cu întreaga nație (ungară) se simte și ea ofensată de declarațiile vice-președintelui consiliului de miniștri român prof. Mihail Antonescu. Aceste declarații, cărora li s-au adăugat și închiderea celor trei școli secundare confesionale maghiare din România, au creat în sînul studențimii maghiare din Cluj o stare de spirit încordată.

Pentru potolirea spiritelor și evitarea unor incidente dintre studențimea maghiară și română, comitetul de conducere al K.M.D.Sz-ului a adus la cunoștința celor chemați dorința lor, ca studențimea română să dea o declarație în sensul că :

„1. În ceea ce privește înscrierea la universitate, folosirea limbii lor în interiorul universității și a continuării studiilor, studenții universitari români n-au suferit nici o restricție, piedică sau maltratare.

2. Din partea lor (studenții români) resping afirmațiile cuprinse în declarația vicepreședintelui consiliului de miniștri român și declară că ele nu se referă deloc la studenții universitari de aici, și după cea mai bună cunoștință a lor nici la celelalte pături ale românimii.

Comitetul de conducere al K.M.D.Sz-ului cere studenților universitari români din Cluj formularea în scris a realităților pure".

Această declarație ar fi urmat să fie semnată fie de reprezentanții ad-hoc ai studențimii române, fie de întreaga studențime. După această comunicare s-a fixat un termen pe data de 25 octombrie a.c. ora 3 d.m. cînd reprezentanții studențimii române, după ce vor fi consultat pe colegii lor, să aducă la cunoștința K.M.D,Sz-ului hotărîrea lor și tot atunci K.M.D.Sz-ul va prezenta pentru semnare forma definitivă a declarației.

Luni 25 Octombrie a.c. ora 3 d.m. are loc o nouă întîlnire între comitetul K.M.D.Sz-ului și delegația studenților români formată din : Traian Moiș, Valentin Raus și Alexandru Anca încredințați de Comitetul Societății Mariane a Studenților. Delegația a adus la cunoștința K.M.D.Sz-ului următorul răspuns al studențimii române :

Studențimea română, nefiind constituită într-o organizație studențească recunoscută oficial, nu poate să vorbească prin reprezentanți și de aceea cere crearea unei posibilități de întrunire a plenului studențesc român pentru a se putea lua o hotărîre unanimă.

K.M.D.Sz-ul răspunde că nu poate satisface această dorință — consideră însă o datorie a delegației de a găsi modalitatea unei consultări generale a studențimii române.

În continuare delegația obiectează la primul proiect de declarație (transcris în românește mai sus) că studențimea română nu se poate pronunța asupra unei chestiuni de politică internațională.

După aceasta K.M.D.Sz-ul prezintă textul definitiv al declarației pe care îl propune semnării. Textul are următorul cuprins :

Declarație

potrivit comunicării oficiale dată publicității la 20 Octombrie de agenția telegrafică maghiară (MTI) și nedesmințite pînă în prezent, în numărul din 15 Octombrie al unui ziar din străinătate a apărut următoarea declarație a vice-președintelui consiliului de miniștri al României, Mihail Antonescu : „Și eu am căutat întotdeauna modalitatea cum am putea să trăim cu Ungaria în raporturi de bună vecinătate și, din partea mea, am făcut totul ce-mi stătea în putință pentru ca să ajungem la înțelegere, fără să sacrific principiul de dragul detaliilor. Trebuie să subliniez însă că sforțările îndreptate spre înțelegere se poticnesc în fața unui uriaș spectacol. În Ardealul de Nord un milion și jumătate de români au ajuns sub un regim de oprimare îngrozitor. Cîteva sute de mii de români au fost alungați. Băieți tineri au fost înjugați la plug în locul boilor ca și în evul mediu. Copilași de doi ani sunt îndepărtați de părinți din căminele lor pentru a nu-i expune foametei. Nu poți să vorbești de bune raporturi cu acela care nu se supune legii civilizației".

Subsemnații studenți universitari clujeni de naționalitate română declarăm că de cînd Ardealul de Nord a ajuns din nou sub suveranitatea maghiară am putut să ne începem și să ne continuăm studiile fără nici o restricție la universitatea clujană. Pe noi niciodată nu ne-au maltratat. Avem cunoștință numai despre faptul că atunci cînd la sfîrșitul lui Octombrie 1942 în urma unui incident de frontieră s-a format o atmosferă încordată trecătoare, reprezentanții pe ani ai asociației studenților unguri clujeni ne-au cerut ca în interesul calmării spiritelor, pentru un anumit timp, să nu luăm parte la cursuri.

La 17 Noiembrie 1942, delegații K.M.D.Sz-ului ne-au comunicat că nu mai văd nici un motiv care să împiedice reluarea frecventării cursurilor și au mai promis că vor interveni pe lîngă rectorul universității pentru motivarea orelor absentate, ceea ce au și îndeplinit.

Pe baza tuturor acestora, din partea noastră declarăm că în viața universitară n-avem cunoștință de nici o atare împrejurare care ar fi putut servi drept bază pentru mai sus citata declarație a vicepreședintelui consiliului de miniștri român și de aceea o respingem cu toată hotărîrea.

Delegația (studenților români) observă că nici acest text nu crede că va putea fi acceptat, deoarece nu prezintă imaginea completă și fidelă a tratamentului aplicat studenților români de către colegii unguri, în cursul ultimilor trei ani de la Dictatul de la Viena.

După o deliberare asupra problemelor ridicate de aceste obiecții, se ajunge la stabilirea următoarelor rezoluții posibile :

1. Studențimea română este liberă de a semna textul prezentat de K.M.D.Sz. 2. de a formula un nou text ; 3. sau de a refuza orice declarație.

pentru aducerea la cunoștință a hotărîrii studenților români se fixează ca termen ultim ziua de 26 Octombrie ora 5 d.m.

Hotărîrea studențimii române

1. Textul prezentat de K.M.D.Sz nu corespunde adevărurilor și conține afirmații care lezează interesele noastre de români.

2. Formularea unui nou text de declarație care să corespundă în întregime adevărului ne-ar putea face acuzabili de iloialitate față de statul maghiar.

3. Ținînd seama de constatările cuprinse în punctele anterioare și pentru a nu deveni o armă politică care să servească alte interese decît cele ale noastre am găsit cea mai bună soluție, de a nu da nici un fel de declarație.

Cu aducerea la cunoștință K.M.D.Sz-ului a acestei hotărîri delegăm pe colegii studenți Traian Moiș, Valentin Raus și Alexandru Anca.

Cluj la 26 Octombrie 1943.

Întocmit în două exemplare identice, dactilografiate, acest proces verbal a fost semnat separat, din motive de securitate, de băieți și de fete. În timpul scurt care a stat la dispoziție, și-au putut pune semnăturile pe cele două exemplare următorii studenți și următoarele studente :

Pe exemplarul băieților (partea I) : Ion Gurgea — Ac. Com. II ; Moldovan Iuliu, stud. drept II ; Ștefan Patachi, drept I ; Gheorghe Sălăjean an II. Ac.C. ; Gheorghe Paina — Ac. com. an I ; D. Pușcac (?) (descifrare incertă) ; Ion Moldovan — med. an I ; Mureșan Ioan — lit. an I ; Maior Aurel — med. I ; Ion Sasu an I. litere ; Coriolan Sava — med. I ; Ovidiu Rusu — I. med. ; Vasile Moldovan — II lit. ; Moiș Vasile — I. med. ; Gavril Scridon — lit. II ; Aurel Doboșiu, II drept ; I. Racolța — II. drept ; Maior Petru — III med. ; Băbălău Alexandru — III. med ; Sălăjan Petru — I. med ; Ștefan Silaghi — I med. ; Bodica Aurel — I. litere ; Chifor Ioan — I. med ; Groza Anton — I med. ; Ioan Labori (descifr. incertă) — I. med. ; Vlaicu Alexandru — med ; Micu Ioan — I. med ; Alexandru Anca — drept III ; Sion Mircea — III. ec. polit. ; Boca I... (descifr. incertă) — III med. ; Galamboș Ioan — III med. ; Vârtic Victor — I comerț ; Marea Ovidiu — III. litere ; Lucca (descifr. incertă) — III medicină ; Gheorghe Hornaj — III. med. ; Traian Moyș — stud. an. V. med. ; Covaci Vasile — stud. an. IV. med. ; Mureșan Ioan st. med. an III ; Iuhasz Florin — I drept ; Ivanciuc Miloș, F. Păcuraru — stud. med. ; Ion Cherejan — stud. litere ; Valentin Raus — stud. med. ; Iuliu Andrei — III. drept. Pe exemplarul fetelor (partea II) : Brăinaș Hortensia — an. I. med. ; Maria Berindan — an. I med. ; Botha Adriana — acad. Com. anul III ; Steer Viorica — stud. med. an II ; Maria Topan — an II medicină ; Ecaterina Pop — an II litere ; Viorica Bîrlea — an II litere ; Emilia Hales — an III litere ; Maria Stella Feier — an III litere ; Olimpia Maria Dragoș — an II litere ; Istrate Virginia — an I lit. ; Nistor Olga an II acad. com. ; Elena Hărăclean — acad. com. an III ; Margareta Siliman — acad. com. an III, Iolanda Canica — an I med. ; Corodan Aloisia — an III științe ; Irina Nosa — an I medicină ; Maria E. Coza — an I medicină ; Ghiurițan Marta — an I farmaceutică, Tătar Iulia. litere anul II ; Lia Pop — farmaceutică anul I ; Corina Litan — anul I farmaceutică ; Mihalca Ileana, anul I farmaceutică ; Olga Dan — anul I farm. ; Vlad Silvia — anul I med. ; Săsăran Ana. anul I ist.-geogr. ; Dan Elsa — an III med.

„Voi ucide pe orice valah care se va găsi în calea mea. Voi ucide pe oricare dintre ei, nu va exista milă. Noaptea voi incendia satele valahe... Voi otrăvi fîntînile și atunci nu va mai fi în Transilvania decît o singură naționalitate, aceea maghiară".

Düesö Csaba : „Nici o îndurare", 1939

«UNGARIA MARE» O INVENȚIE PROPAGANDISTICĂ

ADRIAN RIZA : Rețin din sentința reprodusă formulările : **„căci se știe că ei se consideră națiune autohtonă a Transilvaniei și pe baza acestei presupuneri a lor își formulează drepturi asupra pămîntului ardelean".** A considera „presupunere" un lucru dovedit și acceptat de intreaga istoriografie modernă europeană la acea oră, demonstrează nu numai o mentalitate ci și un mod de acțiune, întemeiat pe un fals. Compromisul realizat de foștii revoluționari de la 1848 cu Monarhia habsburgică stă pe aceeași temelie fragilă. Harta imperiului lui „Ludovic cel Mare, rege al Ungariei de la 1347 pînă la 1351" (care o găsesc la pag. 32 într-o foarte ciudată lucrare revizionistă apărută în 1929 la Paris, intitulată „Ungaria și civilizația") reprezintă suma a tot ceea ce a putut scoate o istoriografie a falsului din interpretarea exaltată a documentelor cancelariei feudale a „regatului". Ea înglobează la o „Ungarie imaginară", **virtualis Magyarország** : Polonia, Cehoslovacia, o halcă din Ucraina, România, Austria, jumătate din Bulgaria, Iugoslavia și jumătate din Italia. În realitate, o asemenea Ungarie nu a existat niciodată.

ILIE BĂDESCU : Faptele reprobabile înfățișate în această carte ridică întrebarea asupra cauzelor. Aparatul revizionismului horthyst a pus în funcțiune o **mitocrație** sau altfel spus, a declanșat „puterea unui mit" (cratos — putere, dominație). O carte, **„Istoria nu face pași înapoi"**, și-a propus alături de celelalte apărute acum, și-a izbutit să examineze nivelurile de cristalizare ale acestei mitocrații a revanșei, adusă la amploare internă și internațională de clica horthystă. «Era, scrie O. Matichescu, un mit întreținut cu mare grijă, iredentismul devenind astfel „panaceul tuturor relelor" (p. 44). Întrucît acest mit stă la baza tentativelor de „reînviere" a unei ordini imperiale de dinaintea ordinii naționale, reiese că, prin funcțiile sale, această mitocrație, neoimperială, viza întoarcerea Europei la o ordine imperială revolută. Caracterul de mitocrație imperială a aparatului propagandistic pus în funcțiune de horthysm reiese și din compoziția psihologică a elitei care l-a creat și l-a susținut în funcționarea internă și internațională, timp de 25 de ani, pulsațiile sale resimțindu-se în toate încercările de relansare a tezei care contestă continuitatea poporului român în teritoriile locuite de el. Această elită horthystă era o „castă feudală reacționară, fascistă", care a debutat cu „teroarea albă" stîrnită împotriva unor pături ale claselor muncii, chiar din Ungaria :... sute și sute de muncitori și intelectuali, acuzați de comunism, au fost asasinați acolo unde au fost găsiți. Luni de zile Dunărea a fost plină de cadavre. Alături de poliția horthystă, teroriștii diverselor societăți secrete fanatice — care declaraseră război de exterminare evreilor și comuniștilor — schingiuiau și omorau ca pe vremea inchiziției» **(Istoria nu face pași înapoi**, p. 41). O explicație a celor petrecute pe pămîntul din nord-vestul României este și existența acestei costisitoare mașini de propagandă imperialistă, elitistă, mitocratică, care a intoxicat spiritele depărtate sau implicate direct.

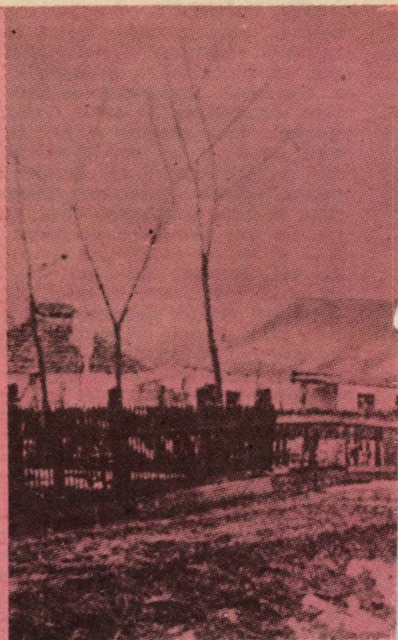
M. UNGHEANU : Teroarea și crima rămîn teroare și crimă indiferent de justificările încercate. Atrocitățile din nord-vestul României intrată sub ocupație ungară sînt înainte de orice crime împotriva umanității, iar discuția astfel începe și astfel se sfîrșește. Ocupanții au încercat să anvelopeze în fața Europei întreaga acțiune privitoare la Transilvania într-o problemă de drept istoric, de justiție față de o ciuntire de care au fost vinovate tratatele de pace. Nici o argumentare istorică, nici o construcție avocățească despre Ungaria nedreptățită, ciuntită, despre Ungaria căreia Europa îi e datoare, nu justifică spintecarea femeilor însărcinate, aruncarea de vii a copiilor în foc, măcelărirea oamenilor pașnici. Nici condiția de român a locuitorilor Transilvaniei nu justifică omorul. După cum nici condiția de evreu nu îndreptățește ghetoul și exterminarea. Acestea sînt acțiuni de etnocid și a le trata ca atare e o datorie.

Dar pentru că teroarea și exterminarea antiromânească și antisemită petrecută în nord-vestul României, 1940—1944, au încercat să îmbrace veșmîntul unui „drept istoric", chestiunea merită a fi tratată aici. Afirmația că Transilvania a aparținut Ungariei o mie de ani este un basm. Dacă Transilvania a aparținut dintotdeauna Ungariei n-ar fi fost nevoie ca Kossuth și partida sa revoluționară să decreteze unirea forțată la 1848 a Transilvaniei cu Ungaria. Dacă Transilvania ar fi aparținut Ungariei, conform fumurilor imperiale ale unei propagande fără bază științifică, n-ar fi avut loc adunarea de la Blaj, la 1848, și opoziția revoluționarilor români, în frunte cu Simion Bărnuțiu, împotriva acestei uniri înrobitoare. Dacă Transilvania ar fi fost a Ungariei n-ar fi avut loc ciocnirile dintre armata revoluționară a lui Avram Iancu și armatele kossuthiste. Dacă Transilvania ar fi fost vreodată a Ungariei n-ar mai fi fost nevoie și la 1867 de decretarea unei noi uniri forțate cu care s-a început dualismul, respinsă de populația românescă. Dualismul a făcut cadou Ungariei Transilvania, așa cum în 1940 cuplul politic germano-italian a oferit Transilvania de nord guvernanților unguri. Dacă Transilvania ar fi fost pămînt unguresc tratamentul populației în 1940—1944 n-ar fi fost un tratament de exterminare, iar regimul n-ar fi fost un regim de ocupație, așa cum a fost. Elementele istorice sînt simple și convingătoare. Lipsa de îndreptățire istorică pune în lumină esența acțiunii de revendicare a Transilvaniei în toată nuditatea ei. Ea are un caracter economic și politic fără nici o bază istorică. Transilvania era văzută și tratată de Ungaria din unghiul unei mentalități „coloniale", statul ungar instalînd aici un veritabil regim suprapus, de segregație, în plin centrul Europei. Cei 50 de ani pe care i-a trăit Transilvania sub dualism nu înseamnă milenarism. Indiferent de poleiala istorică, rasismul rămîne rasism, iar crima rămîne crimă.

> „Calvarul neamului nostru nu s-a isprăvit. Noua graniță româno-ungară de la Oituz a fost zilele acestea teatrul unor abuzuri demne de epoca năvălirilor barbare. Am fost martor ocular al sălbăticiei cu care statul maghiar a izgonit din comuna Poiana Sărată, pur românească, pe cei 400 de gospodari români, reținîndu-le tot avutul. Pe cei ce se opuneau să părăsească căminele stăpînite din moși, strămoși i-au bătut în mod sălbatic".
>
> „Gazeta Bacăului", 1940

Ruinele bisericii românești din comuna Bezinul Nou asupra căreia s-au năpustit hoardele horthyste în 1940

ANTIROMÂNISM ŞI ANTISEMITISM LA SĂRMAŞ

OVIDIU IULIU MOLDOVAN : Faptul că teoria veneticilor a fost activă, că trupele de ocupaţie, şi formaţiile paramilitare îi considerau pe români simpli „venetici", „infiltraţi", datorită unei propagande şovine şi iresponsabile, care trebuie măturaţi din Transilvania, stau dovadă şi actele de cruzime neomenească de la Sărmaş, satul meu natal, crima colectivă de acolo, căreia i-au căzut victime oameni pentru singura vină că erau români sau evrei. Sărmaşul Mare avea 4 000 de locuitori, 2 000 de români, 1 700 de unguri şi 200 de evrei. Pe 5 septembrie 1944 trupele ungare încalcă frontiera stabilită de diktat, Sărmaşul devenind victima unei expediţii jandarmereşti ungureşti care instaurează şi aici regimul de ocupaţie al Budapestei. S-a format rapid o gardă naţională de patru grupe, în care au intrat locuitorii unguri din comună. Notabilităţile ungureşti din Sărmaş şi comunele învecinate s-au autoconstituit în autoritate ad-hoc. La această consfătuire a vîrfurilor societăţii ungureşti a locuitorilor, la care toţi grofii au venit în haine de sărbătoare, s-a pus la cale masacrul din comuna Sărmaş. Cu evreii s-a procedat astfel : din cei 126 de evrei au fost ridicaţi întîi 20 din lagăr în dimineaţa zilei de 16 septembrie 1944, duşi pe dealul Sascut, la locul Scăldătoarea boilor, unde au fost puşi să sape gropi comune de 10×2 m. Primii îngropaţi acolo au fost cei 20. După masă restul evreilor cu toate bagajele au fost încărcaţi în 14 care trase de boi — rechiziţionaţi din comună cu stăpînii lor cu tot sub ameninţarea cu moartea — şi duşi spre Sărmăşel. Ştiau că vor fi transferaţi la Budapesta la lucru la uzinele Csepel. Convoiul era condus de jandarmii conduşi de cpt. Láncz Laszló, lt. Vekerly, lt. adj. Fekete, sblt., adj. Holosz, plt. major Hórváth şi

plut. Polgar şi Szabó, cu toţii de la şcoala de jandarmi de la Zalău. Spre seară carele au ajuns la Scăldătoarea boilor. Ţăranilor cu carele li se porunceşte să dispară imediat. Înfometaţi şi însetaţi, evreii sînt ţinuţi pe marginea şoselei pînă spre miezul nopţii cînd lt. Vekerly vine cu ordinul de execuţie. A urmat ceva de domeniul incredibilului : toţi, mătrîni, copii, femei au fost puşi să urce o coastă de deal pieptiş de circa

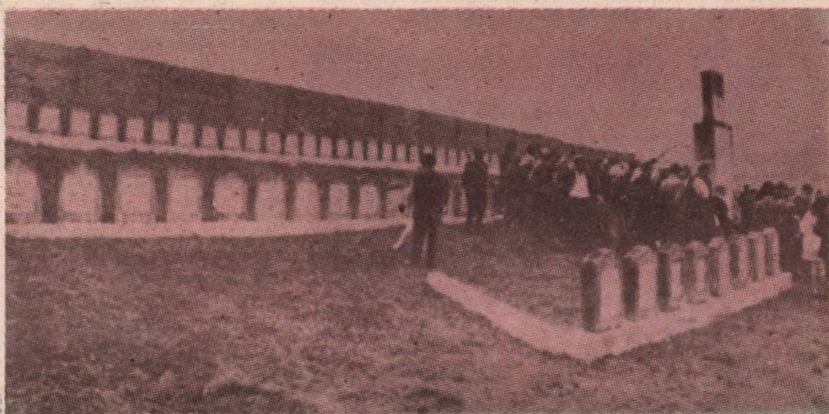

Una din casele în care locuiau evreii din Sărmaş pe care horthyştii au desenat-o cu Steaua galbenă a lui David ● Un sat liniştit, aproape neştiut pînă la năvala bandelor horthyste : Sărmaş ● Dealul Sascutului — locul martirilor evreilor din Sărmaş (toate sus) **● Cîteva dintre victimele horthyştilor de la Sărmaş: Arthur Hasz, morar ● Veronica Hasz ● Adolf Ernster... ● ...şi familia sa: Ilona, Iuda, Israel şi Rozalia. Tatăl a murit strîngînd la piept copilaşul care în fotografie se află în braţele mamei** (deasupra) **● Monumentul ridicat în memoria victimelor horthysmului de la Sărmaş**

Primul cadavru descoperit la deshumarea victimelor horthyste de la Sărmaş (22 februarie 1945) ● Identificarea victimelor ● Comisia de anchetă la marginea gropii comune în care au fost descoperite 65 de cadavre

800 m. sub o ploaie de lovituri. Cei 126 au fost împărţiţi în două grupe de 65 şi 61 de oameni, pe cele două gropi, după care la lumina unor felinare a început masacrul. Cercetările ulterioare au ajuns la concluzia că au fost încercări disperate de apărare, că cei neucişi de gloanţele prime au fost zdrobiţi cu cazmalele, iar mulţi au fost îngropaţi de vii. Un vecin îşi aminteşte că s-a tras de la 2 noaptea pînă în zorii zilei. Expertiza medico-legală a stabilit că toţi cei 126 de evrei au fost omorîţi cu o cruzime extraordinară de trupa de jandarmi unguri.

RADU THEODORU : Episodul de la Sărmaşul de Cîmpie este expresia concentrată a regimului de ocupaţie ungară în Transilvania de Nord. El arată tendinţa revizioniştilor unguri de a ocupa întreaga Transilvanie cu primul prilej şi a o supune metodelor lor „civilizatorii". In acelaşi timp crimele de la Sărmaş ne confirmă că avem de-a face cu **un model** al terorismului horthyst de ocupaţie derivat dintr-un program. Sfatul notabilităţilor care hotărăsc exterminarea acţionează după un tipic bine pus la punct. Acesta e modelul cu care au fost instructate toate formaţiile paramilitare şi diversioniste pentru Transilvania şi din Transilvania pînă în 1940. Rapiditatea cu care bărbaţii maghiari din sat se constituie în gărzi naţionale active este semnul preparării anterioare, descrise în **Fapte din umbră.** Cazul de la Sărmaş mai relevă şi diferenţa de tratament a evreilor de către cele două state : ungar şi român. Expediţia de ocupaţie şi represiune de la Sărmaş, operată de jandarmi şi de bande locale, lichidează evreii **din teritoriul rămas românesc,** unde măsurile antisemite, ca şi genocidul, cerute şi impuse de germani, nu şi-au găsit entuziaştii şi executanţii febrili pe care i-a găsit în Transilvania dominată de intoleranţa ocupaţiei horthyste ungare. Subliniez acest lucru pentru că victimele intoleranţei criminale ale regimului străin, de ocupaţie, în Transilvania de nord, evreii transilvăneni sînt trecuţi, nu o dată, pe baza criteriului geografic în seama statului român. Ocupantul a făcut crima, dar nu şi-a asumat-o. După cum crima colectivă de la Moisei este trecută deseori pe seama armatei germane. Conştiinţa vinovăţiei se vede tocmai în această fugă de răspundere în faţa istoriei şi umanităţii.

OVIDIU IULIU MOLDOVAN : Cazul evreilor de la Sărmaş este mai bine cunoscut. O carte despre Sărmaş, una din cele mai oribile crime fasciste, a scos, încă din 1945, Matatias Carp. O anchetă a revistei **Vatra** (iniţiată de scriitorul Romulus Guga) a scos la iveală printr-un supravieţuitor, Florin Mornăilă, că dintre românii arestaţi la Sărmaş, unii, 38, au fost urcaţi într-un camion descoperit, însoţiţi de 4 jandarmi unguri, care i-au obligat să stea cu privirea în pămînt şi să nu facă semne nimănui, pînă cînd au ajuns la Cluj, de unde alături de alţi aproape 100 români au fost transportaţi la lagărul din Zisterdorf, de unde s-au mai întors doar cîţiva. Mulţi, ca preotul Vasile Micu, au sucombat din pricina maltratărilor sau au fost ucişi, acesta din urmă, de 80 de ani, fiind împuşcat, pentru că nu mai putea merge, între Budapesta şi Tokay. La Sărmaş, în cimitirul reformat, au fost ucişi 39 de români. Prin satele din împrejurimi mulţi alţii fără motiv. Avocatul Vasile Banu a fost împuşcat în grădina unui sătean din Sărmaş. Tot aşa a murit şi perceptorul Iuliu Moldovan.